1988 — 45 יאר נאכן חורבן אין ביאליסטאק — 1943

BIALYSTOKER STIMME

ביאַליסטאָקער שטימע

אָפּיציעלער אָרגאַן פון דער ביאַליסטאָקער לאַנדסמאַנשאַפט אין אַמעריקע

נומער 344 ■ ערב פסח, תשמ״ט — ניו יארק, אפריל, 1989 ■ 67־טער יאַרגאַנג

צוויי קעמפער פון אידישן אונטערגרונט אין ביאַליסטאָק

Two Fighters of the Jewish Underground in Bialystok



Dr. Simon Datner (right) and Ephraim Kissler, the 2 remaining participants of the Jewish underground, who live in Poland. They are also the oldest and youngest. Dr. Datner (nicknamed "Tolk") is 86 years old and Mr. Kissler (nicknamed "Boris") is 63. The photo was taken in the Nozhik Synagogue in Warsaw, February 17, 1988.

דר. שמעון דאטנער (רעכטס) און אפרים קיסלער, די לעצטע צוויי אנטיילנעמער אינעם אידישן אונטערגרונד, וועלכע לעבן אין פוילן. זיי זענען אויך דער עלטסטער און דער אינגסטער. דאטנער (פסעודאָנים "טאלק") איז 86 יאר אלט און קיסלער (פסעודאָנים "באריס") איז 63. דאס בילד איז גענומען געווארן אין דער נאזשיק־שול אין וואַרשע, דעם 17טן פעברואר 1988.

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2023

קומט צום גרויסן יערלעכן ביאַליסטאָקער טעאַטער־קאָנצערט

דעם 24טן סעפטעמבער, 1989

ווידעראַמאָל גרייט איצט דער ביאַליסטאָקער צענטער, היים און שפיטאָל פאַר עלטערע, דעם גרויסן יערלעכן טעאַטער־קאָנצערט. ווי יעדעס יאָר, וועט די האַי־יאָריקע אימפאָזאַנטע אונטערנעמונג אויך פאָרקומען אין דעם פּרעכטיקן אייוועי פישער האָל פון דעם באַרימטן לינקאָלן צענטער, וואָס איז אויף בראָדוועי און 67טע גאַס, אין ניוט־יאָרק.

צום האַי־יאָריקן טעאַטער־קאָנצערט, וואָס וועט פאָרקומען זונטיק, דעם 24טן סעפטעמבער, 1989, 2 אַזייגער בייטאָג, ווערט געגרייט אַ ספּעציעלער גרויסער פּראָגראַם פון געזאַנג, מוזיק און קינסטלערישן וואָרט, אין דעם פּראָגראַם וועלן זיך באַטיילקן פאָלגענדע קינסטלער: עליזה קאַשי, באַוואוסטע זינגערין פון טעלעוויזיע און טעאַטער. פרעדי ראָמאַן, איינער פון די בעסטע קאָמיקער, וולאַדיסלאַוו אוּוועסקי, אינטערנאַציאָנאַלער פידל־קינסטלער. דער גוט־באַוואוסטער חזן סאַל זים, מען מעג רופט אים "דעם פאָלקס זינגער פון אונדזער צייט" אויך די ברידער זים, צוויי יונגע זינגער מיט אַ גרויסע צוקומפט.

אַלע אַרטיסטן, וועלן באַגלייט ווערן דורך דעם גרויסן אָרקעסטער, אָנגעפירט פון סאַל זיקאַרי.

מיר רופן אונזערע ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט און פריינט, ווי אויך אָרגאַניזאַציעס און גרופּן, זיך צו באַטיילקן אין דעם גרויסן יערלעכן ביאַליסטאָקער טעאַטער־קאָנצערט. אויסער דעם וואָס איר וועט האָבן אַן אומפאַרגעסלעכן גייסטיקן גענוס, וועט איר אויך העלפן פאַרבעסערן און שטאַרקן די גוט־באַקאַנטע ביאַליסטאָקער היים און שפיטאָל פאַר עלטערע איינוואוינער. ביי דעם יערלעכן קאָנצערט ווערט איר אויך האָבן אַ געלעגנהייט זיך צו באַגעגענען מיט אייערע לאַנדסלייט, פריינט און באַקאַנטע.

פאַרשטענדיקט זיך גלייך מיטן אָפּיס פון ביאַליסטאָקער צענטער און היים פאַר עלטערע מענטשן, וועגן טיקעטס און גרופּן־בענעפיטס. דער אַדרעס איז:

ביאַליסטאָקער צענטער
228 איסט בראָדווי, ניו־יאָרק
טעל. 7755־475 (212)
רופט מר. איסאַק ריבאַל

אינהאַלט

אַקאַדעמישער ערן־טיטל פון בר־אילן
פאַר איסאַק ריבאַלאָווסקי..... א. ש. צוק 1
מאַקס ראַטנער, גרויסער אינדוסטריעלער —
תמיד אַ ביאַליסטאָקער..... א. ש. צוק 3
35 יובילייי פון אמעריקאַנער־ישראל
טשעמבער אָוו קאָמערס.. ידידי׳ ליבער האַמבורג 5
אַ באַזוך אין פוילן..... חנה לין־קיזלשטיין 6
כ׳בין צוריק אַ מענטש (ליד)..... מרים יהב 9
די גערעטעוועט אידן פון חורבן
ביים היינטיקן טאָג ..... מאיר ראַק 10
חורבן ביאַליסטאָק..... אברהם זבאַר 13
די אַקאַדעמישע לעקציע אין
יזכור־טאָג..... פראפ׳ משה מישקינסקי 14
ווידערשטאַנד אין ביאַליסטאָקער
געטאָ ..... לעאַן מענדעלעוויטש 15
איינדרוקספולע אזכרה אין מיאמי ביטש 16
דער וואַנדערער (ליד)..... שלמה קרים 18
גאַסט פון פּאַריז אין ביאַליסטאָקער צענטער 19
די אַנטוישונג פון אַ חלום ..... מערקע שבח 20
די חנוכה־פייערונג אין ביאַליסטאָקער צענטער..... 21
מערי קאַפּלאַן־מענדעלסאָן . מיניע קיזעלשטיין־דאָרן 22
קינדערלעך (ליד)..... חנה שטיינמאַן 23
די געשיכטע פון חורבן
ביאַליסטאָק..... ידידי׳ ליבער האַמבורג 24
ביי די לאַנדסלייט אין ישראל... פרץ בוקשטעלסקי 32
ביי אונזערע לאַנדסלייט
אין אַרגענטינע ..... וואָלף טשינסקי 34
טיפן פון אונזער חרובער
ביאַליסטאָק..... חיים איצקאָוויטש 36
צוויי פערל (ליד) ..... מאיר ברק 36
אַ גרוס פון די אידן אין פוילן..... אפרים קיסלער 37

אַרויסגעגעבן פון ביאַליסטאָקער צענטער
228 איסט בראָדווי, ניו יאָרק
דוד סאָהן ע״ה, גרינדער
רעדאַקציע־קאָלעגיום — איסאַק ריבאַלאָווסקי, רעדאַקטאָר

ביאַליסטאָקער שטימע

אפיציעלער אָרגאַן פון דער ביאַליסטאָקער לאַנדסמאַנשאַפט אין אַמעריקע

נומער 344 ▪ ערב פסח, תשמ״ט — ניו יאָרק, אפריל, 1989 ▪ 67־טער יאָרגאַנג

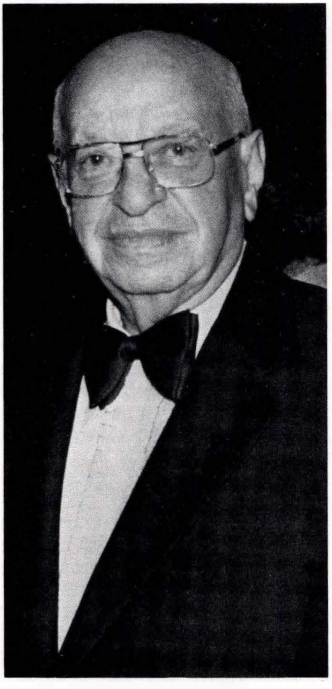
אַקאַדעמישער ערן־טיטל פון בר־אילן אוניווערסיטעט פאַר איסאַק ריבאַלאָווסקי, פירער פון ביאַליסטאָקער צענטער

● פון א. ש. צוק

פיל זענען נאָך די לאַנדסמאַנשאַפטן מיט אפשטאַמיקע פון פאַרשידענע אידישע קהילות אין מזרח־איראָפּע, וואָס פירן עד־היום זייער טעטיקייט, באַזונדערס דאָ אין די פאַראייניקטע שטאַטן. וועג מען וואָלט אַבער געדאַרפט געבן אַ פּריז פאַר דער יעניקער לאַנדסמאַנשאַפט וואָס האַלט אַן צום מיינסטן איר עקשנות׳דיקע טעטיקייט אין אַ פאַרנעם — אַזאַ פּרייז וואָלט זיכער געדאַרפט באַקומען די ביאַליסטאָקער לאַנדסמאַנשאַפט.

די ביאַליסטאָקער אין ניו יאָרק האַלטן נעמלעך אַן ביזן היינטיקן טאָג אַ קאָנטאַקט מיט ביאַליסטאָקער אידן אין גאַר דער וועלט. די וואויילטעטיקע טעטיקייט פונעם דאָזיקן פאַרבאַנד שפּרייט זיך אויס און נעמט אַרום אויך ישׂראל. די ביאַליסטאָקער האַלטן אויס פאַרשידענע אינסטיטוציעס, גיבן אַרויס אַ סטאַבילן זשורנאַל, האַלטן אויס אַ צענטער פאַר אַלטע לייט מיט אַ יערלעכן בודזשעט פון פיר מיליאָן דאָלאַר, און דער עיקר — די ביאַליסטאָקער לאַנדסמאַנשאַפט האָט באַווייזן צו אקטיוויזירן דעם יונגן דור וואָס זאָל פאַרזעצן די געבענטשטע טעטיקייט פון זייערע עלטערן; וואָס זי איז מצליח איינצופלאַנצן ביי דעם יונגן דור אשר לא ידעו דעם ביאַליסטאָקער באַוואוסטזיין פון קעגנזיטיקער אחריות און סענטימענט פאַר דער ירושה פון דורות.

אָט די אַלע דערגרייכונגען פון די ביאַליסטאָקער אידן זענען דער פאַרדינסט פון אַ קליינער צאָל אקטיוויסט און איבערגעבענע עסקנים וואָס זענען מיט האַרץ און נשמה איבערגעגעבן דער ביאַליסטאָקער טראַדיציע. צווישן אָט די עסקנים געפינט זיך דער עקזעקוטיוו־דירעקטאָר פון ביאַליסטאָקער צענטער איסאַק ריבאַלאָווסקי (ריבאָל), וואָס פירט אַן מיט דער טעטיקייט לטובת ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט נאָנצע פערציק יאָר, און אין צייכן פון דאַנקבאַרקייט און אַנערקענונג פאַר זיין טעטיקייט האָבן ביאַליסטאָקער איינגעאָרדנט לכבוד אים און זיין פרוי מאַלי אַן אימפּאָזאַנטן באַנקעט אין וואַלדאָרף־אסטאָריע מיט דער באַטייליקונג פון ביאַליסטאָקער פערזענלעכקייטן נישט בלויז פון אַמעריקע נאָר אויך פון אַנדערע לענדער, און צווישן זיי דער בּאָרימטער אינטערנאַציאָנאַלער יוריסט, אַ גראַטועט אינגל פון ביאַליסטאָק וואָס איז אויסגעוואקסן צו אַן אינטערנאַציאָנאַלער פערזענלעכקייט, שמואל פּיסאַר.



איסאַק ריבאַלאָווסקי

איסאַק ריבאַלאָווסקי איז אַ איד פון דער שארית הפּליטה וואָס איז געקומען קיין אַמעריקע נאָכן דורכמאַכן אַלע מדורי גיהנום פון מלחמה און פאַרשיקונג אין רוסלאַנד. קיין ניו־יאָרק איז ער אַנגעקומען אין יוני 1947, אַבער נאָר זייענדיק אין איראָפּע איז ער געשטאַנען אין פאַרבינדונג מיטן ביאַליסטאָקער צענטער אָזוי, אַז גלייך ביים אַנקומען איז ער אַנגאַזשירט געוואָרן דורכן אומפאַרגעסלעכן גרינדער און פירער פון ביאַליסטאָקער לאַנדסמאַנ־

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2023



אויבערשטע רייע, לינקס צו רעכטס: דר. סטיוועז מיד, הרב עמנואל ראַקמאַן, הרב ישראל מאָושאָוויץ, מאַקס ראַטנער, און פראָפ. גרשון ווייזנער. אונטערשטע שורה, פון לינקס צו רעכטס: איסאַק ריבאַלאָווסקי, וולאַדקע מיד, בנימין מיד, און דר. וועלווא לינפילד.

Top Row, Left to Right: Dr. Steven Meed, Rabbi Emanuel Rackman, Rabbi Israel Mowshowitz, Max Ratner, and Prof. Gershon Winer. Bottom Row, Left to Right: Mr. Izaak Rybal, Vladka Meed, Benjamin Meed, and Dr. Velva Lynfield.

שאַפט דוד סאַהן. די ערשטע אַרבעט ריבאַלאָווסקיס איז געווען ביים אַרויסגעבן דעם „ביאַליסטאָקער אַלבאָם", וואָס שליסט איין אַ זאַמלונג פון 1200 פאָטאָגראַפיעס פון דער באַרימטער קהילה מיט אירע אידן, וואָס איז דערשינען אין 1951. באַלד דערנאָך האָט ריבאַלאָווסקי מיטגעווירקט פאַר דער אויספאָרטיקונג פונעם ביאַליסטאָקער יזכור-בוך. דאָ האָט ער געהאַט אַ געלעגנהייט אויסצונוצן זיין לאַנגיאָריקע דערפאָרונג אַלס דרוק-אייגנטימער אין ביאַליסטאָק און אַלס אַנפירנדיקער פאַכמאַן אין דער „פאָרווערטס"-דרוקעריי. פון דאַנען איז שוין נישט ווייט געווען דאָס איבערנעמען, נאָך סאָהנס טויט, די רעדאַקציע פונעם אָרגאַן פון דער לאַנדסמאַנשאַפט „ביאַליסטאָקער שטימע", אַ צייטשריפט וואָס דערשיינט שוין 66 יאָר אַן איבערריים. פאָראַלעל צו דעם אַלעם איז ער אויך געווען איבערצונעמען די אַנפירערשאַפט פונעם ביאַליסטאָקער צענטער און איז געווארן עקזעקוטיוו-פאָרזיצער פונעם פאָרבאַנד. זינט דעם טויט פון דוד סאָהן איז די פאָראַנטוואָרטלעכקייט פון דער גאַנצער טעטיקייט פון ביאַליסטאָקער לאַנדסמאַנשאַפט קאַנצענטרירט אין זיינע הענט, און דאָס איז, ווי געזאָגט, געקומען צום אויסדרוק אויפן פאַרכאַפטן לכבוד זיין 40-יאָריקער טעטיקייט אויף וועלכן עס איז געלויבט געווארן זיין קאַנטאַקט מיט ביאַליסטאָקער אין דער גאָרער וועלט, אַריינגערעכנט די אויפטוען אין ישראל, בוי פון קרית ביאַליסטאָק און הילף וואָס ווערט געגעבן פאַרן שפיטאָל אין תל-השומר און צענטער פאַר קראַנקע קינדער אין כפר תבור.

איסאַק ריבאַלאָווסקי איז אַבער נישט בלויז אַ טריי קינד פון זיין היימשטאָט. ער איז בכלל אַ טרייער איד פון מזרח-אייראָפּע. קיין שום קולטור-ענין פון דאָזיקן רומפולן שבט פונעם אידישן פאָלק איז אים נישט פרעמד, און ער איז באַזונדערס אינטערעסירט אין אידישער שפראַך און אידישער קולטור, וואָס איז כידוע דער הויפט-קאָמפּאָנענט פון דורות-לאַנגן אידישן קולטור-שאַפן אין מזרח-אייראָפּע. קיין וואונדער נישט וואָס ער פאָרעכנט זיך אויך צווישן די אַקטיווע טוער לטובת דער אידיש-קאָנעדערע ביים בר-אילן-אוניווערסיטעט. דאָס איז באַזונדערס אויך געקומען צום אויסדרוק אין זיין אָרגאַניזירן אַ דעלעגאַציע פון ביאַליס-טאָקער אידן אויפן פאָרום אין בר-אילן דעם לעצטן „יום השואה", כ"ז בניסן, געווידמעט דאָסמאָל דאָס אידישע ביאַליסטאָק אין קאָמף און אומקום.

פאַר אָט די אַלע טעטיקייטן און דערגרייכונגען פון איסאַק ריבאַלאָווסקי האָט די אַנפירונג פונעם בר-אילן-אוניווערסיטעט אים באַשלאָסן צו געבן אַן אַקאַדעמישן ערן-טיטול („האָנאָראָרי פעלאָו"). די צוטיילונג איז פאָרגעקומען מאָנטיק דעם 19טן סעפטעמבער, 1988, אויף דער יער-לעכער אונטערנעמונג פונעם אַמעריקאַנער קאָמיטעט פאַר דער אידיש-קאָנעדערע א. נ. פון רינא קאָסטאָ מיט דער באַטיילונג פונעם קאָנצלער פון אוניווערסיטעט, הרב עמנואל ראַקמאַן און הויפט פון דער אידיש-קאָנעדערע פראָפ' גרשון ווייזנער, וואָס זיינען ספעציעל געקומען צו דער פייערונג פון מדינת ישראל.

מאַקס ראַטנער, גרויסער אינדוסטריעלער — תמיד אַ ביאַליסטאָקער . . .

• פון א. ש. צוק

אַמת — וועמ מאַקס ראַטנער, דער איצטיקער פאָר־זיצער פון נאַציאָנאַלן קאָמיטעט פון די ביאַליס־טאָקער, האָט פאַרלאָזט די דאָזיקע מערקווירדיקע אידישע שטאָט אין מזרח־אייראָפּע, זיין ביאַליסטאָקער געבוירנשטאָט און היים, איז ער קוים געווען אין בר־מצוה־עלטער און איבער זיבעציק יאָר לעבט ער שוין אין די פאָר־אייניקטע שטאָטן: געבליבן איז ער אָבער ביזן היינטיקן טאָג אַ ביאַליסטאָקער אידּ, און בכלל אַ אידּ וואָס איז געקניפט און געבונדן מיט די בעסטע טראַדיציעס פונעם מזרח־אייראָפּעאישן אידנטום.

„איינמאָל אַ ביאַליסטאָקער תמיד אַ ביאַליסטאָקער" — זאָגן מענטשן, אָבער מאַקס ראַטנער נישט בלויז וואָס ער איז געבוירן אין ביאַליסטאָק נאָר ער איז אַ קינד פון אַ יחוס־דיקער ביז גאָר משפּחה דאָרט. אין פוילן זענען, דאָרף מען געדענקען, געווען פיל עלטערע אידישע קהילות ווי די רומ־פולע קהילות אין ביאַליסטאָק. אין פאַרגלייך מיט זיי איז ביאַליסטאָק אייגנטלעך געווען אַ יונגע שטאָט. זי האָט אָבער דורכגעמאַכט אַ ראַשיקע אַנטוויקלונג אַדאַנק דעם אויפקום דאָרט פון אַ גרויסן טעקסטיל־צענטער. די ערשטע אידן, וואָס זענען אין רעזולטאַט דערפון געקומען קיין ביאַליס־טאָק, זענען געווען אידן פון טיקטין, אַ שטעטל 15 קילאָ־מעטער פון ביאַליסטאָק, אָבער פון די עלטסטע אידישע קהילות אין פוילן, וואו עס האָט זיך אגב אויפגעהיטן ביזן היינטיקן טאָג אַ זעלטענער בית־כנסת. צווישן די געקו־מענע פון טיקטין קיין ביאַליסטאָק איז טאָקע געווען אויך ראַטנערס פאָטער, בעת דער זיידע זיינער איז געווען רב אין טשענסטאָכּוו. ווי דער רוב אידן אין ביאַליסטאָק איז אויך ראַטנערס פאָטער געווען באַשעפטיקט אין דער טעקסטיל־אינדוסטריע, ביים פּראַדוצירן טוך. תחילת האָט ער גע־אַרבעט ביי אַנדערע, אָבער גאָר גיך איז ער אַליין געוואָרן אַ פאַבריקאַנט. מאַקס איז געווען איינער פון זיינע ניין קינ־דער. אַ גרויסע משפּחה געווען, און ביזן היינטיקן טאָג איז פאַרבליבן אין זיין זכרון דער סדר־פּסח אין זייער הויז, בעת אַרום טיש האָבן זיך געזעצט אַכציק דערוואַקסענע און קינ־דער פון דער משפּחה, אַ סדר וואָס ער אַליין זעצט טאָקע פאָר אַלע יאָר אין קליוולאַנד, געוויס מיט אַזאַ צאָל משפּחה־מיטגלידער און פריינט . . .

דער עלטסטער ברודער ראַטנערס האָט זיך געהאָט באַטייליקט אין דער רעוואָלוציע פון 1905, נאָך פאָר מאַקס געבוירן. די צאַרישע מאַכט האָט אים געזוכט צו אַרעסטירן. איז ער דעריבער אַוועק קיין אַמעריקע, זיך דאָ איינגע־אַרדנט און געמאַכט אַ לעבן. דאָס איז געווען אַ גוטער אָנ־הייב פאָר אַריבערפלאָנצן דאָס גאַנצע געזינט אויף יענער זייט ים. דאָס איז געשען באַלד נאָכן ערשטן וועלט־קריג, וועמ מאַקס איז קוים אַלט געווען, ווי געזאָגט, 13 יאָר. אין אַמעריקע האָט די משפּחה צוזאַמען מיט אַ פריינט געשאָפן אַן אונטערנעמונג פון געהילץ פאָר בוי־צוועקן, וואָס איז אויסגעוואַקסן צו אַ הונדערט קאַמפּאַניס און שותפותן, וואָס באַשעפטיקט היינט דריי טויזנט אָנגעשטעלטע, און עקזיס־טירט שוין 65 יאָר. מאַקס אַליין אַרבעט אין דער אונטער־נעמונג פון זיין יוגנט אָן, וועמ אין די אָוונטן האָט ער שטו־דירט אין אוניווערסיטעט ביזן וועלן אַ לאָיער.

אויך געזעלשאַפטלעך איז מאַקס ראַטנער אַקטיוו נישט



מאַקס ראַטנער

וואוינען וואוינט ער אין קליוולאַנד אָבער קיין איין אונטער־נעמונג פון די ביאַליסטאָקער פאַרפעלט ער נישט — נישט אין ניו־יאָרק און נישט אין מיאַמי.

אַ צווייט פעלד איז זיין טעטיקייט לטובת מדינת ישראל. פיר־פינף מאָל אין יאָר באַזוכט ער דאָס לאַנד, אין וועלכן

געקוקט אויף זיין עלטער. „וועלט עלטער — דאָרפסטו טאָן גיכער" — איז זיין דעוויז. זיין ערשטע „ליבע" איז די טעטיקייט פאָר ביאַליסטאָקער. אינעם פאַרבאַנד פון דער לאַנדסמאַנשאַפט האָט ער פאַרנומען פאַרשידענע אַמטן, און איצט איז ער ערן־פּרעזידענט פון נאַציאָנאַלן קאָמיטעט.

ער האָט אויך געמאַכט עטלעכע אינווסטירונגען. צווישן אַנדערן געבויט אַ פּלאַסטיק־פאַבריק אין עכו און אַ ביינוול־פאַבריק אין קרית־גת, וואָס איז געווען דער יסוד פון טעקסטיל־קאָנצערן „פולגת". זיינע וויזיטן זענען קורצע — צוויי־דריי טעג אין ירושלים, צוויי־דריי טעג אין תל־אביב און פיר־פינף טעג אין חיפה, — אָלץ כדי אָפּצוהאַלטן באַגעגענישן אין די מלוכהשע אמטן און אין די אינדוסטריעלע קרייזן אָלס טשערמאַן פונעם האַנדלס־קאַמער ישראל־אמעריקע. זיין „האַבי" איז ווי צו שטעלן די מדינה אויף די פיס עקאָנאָמיש, זי זאָל מער נישט דאַרפן אַנקומען נאָך דרויסנדיקער הילף. אים מאַטערט באַזונדערס. די מערכה פונעם נייעם עולה. פאַר אים דאַרפן — לויט אים — אויפגעשטעלט ווערן אַ סך פאַבריקן, כדי באַלד ביי זיי אַנקומען זאָל יעדער עולה געפינען גענוג פּראָדוקטיוויט באַשעפטיקונג. ערשט דעמאָלט וועט ער דערפילן, אַז ער איז ביי זיך אין דער היים. וואָרעם פּרנסה איז איבער אַלעם. דער



לינקס צו רעכטס: שאָש שאָחאָם, איסאַק ריבאַל, מאַקס ראַטנער, רינאַ קאַסטאַ, דוד אַלטמאַן, געווראל־דירעקטאָר, און פראָפ. גרשון ווייַנער

מאמר „אם אין קמח אין תורה" איז פאַר מאַקס ראַטנער אַ הייליק געבאָט.

ראַטנער זאָרגט אויך אַז זיין משפּחה זאָל האָבן אַ נאָענטן קאָנטאַקט מיט ישראל. זיין זון, אַ באַקאַנטער פיזיקער, האָט פאַרבינדונגען מיטן וויסנשאַפטלעכן וויצמאַן־אינסטיטוט אין רחובות, און ער פאַרברענגט דאָרט אַ סך צייט. זיין אייניקל איז אויך געווען איצט אויף אַ באַזוך אין ישראל און געמאַכט דאָ די ערשטע קאָנטאַקטן. מאַקס ראַטנער איז אויך אַ שותף צו פאַרשידענע פּראָיעקטן און בוי פון הייזער אין טעכניקום אין חיפה, אין תל־אביבער אוניווער־סיטעט, אין וויצמאַן־אינסטיטוט און אין אַנדערע הויכשולן.

מיט אַ באַזונדערער פרייד דערמאָנט ער זיין ביישטייער און לייסטונגען לטובת דער אידיש־קאָנטעדערע א. נ. פון רינאַ קאַסטאַ. זיין קאָנטאַקט מיט דער אידיש־קאָנטעדערע האָט זיך אָנגעהויבן נאָך אַ צופעליקער באַגעגעניש מיטן הויפט פון דער קאָנטעדערע, פּראָפ׳ גרשון וויינער. ראַטנערן האָט קודם־כל אימפּאָנירט וואָס ער האָט זיך באַגעגנט מיט אַ איד מיט וועלכן מען קאָן זיך דורכשמועסן אין מאַמע־לשון, בפרט אַז דאָס איז אויך אַ איד וואָס טוט אויך עפּעס אויף אַנדערע זאָלן לערנען און שטודירן אידיש. פון זיין אייגענער איניציאַטיוו האָט ער גלייך אָנגעבאָטן זיין הילף און זינט דעמאָלט אינטערעסירט ער זיך מיט אָלץ וואָס קומט פאָר אין דער קאָנטעדערע. דערהערט אַז אין יום השואה וועט אין בר־אילן פאָרקומען אַ פאָראַנשטאַלטונג לזכר דעם אידישן ביאָליסטאָק האָט ער אַראָפּגעבראַכט אויף דעם טאָג נישט בלויז זיך אַליין נאָר אויך אַ גרויסע צאָל פריינט פון אַמעריקע, און אויך געזאָרגט פאָר דעם אַז די צוויי לעבנגעבלי־בענע ביאָליסטאָקער אידן אין דאָנציק זאָלן קומען און באַטיליקן זיך בפועל ממש אין דעם מיטינג ווי די איינציקע לאָנדסלייט וואָס לעבן נאָך אין פוילן. אַ צווייטע זאַך וואָס האָט אים באַזונדערס פאַראינטערעסירט איז דאָס עטאַבלירן ביים רעדאָגירן דעם ביאָליסטאָקער יזכור־בוך.

מאַקס ראַטנער איז געווען ערן־פאָרזיצער פונעם יער־לעכן באַנקעט פונעם אַמעריקאַנער קאָמיטעט פאַר דער אידיש־קאָנטעדערע, וואָס איז פאַרגעקומען דעם 19טן סעפּטעמבער אין הילטאָן־האָטעל אין ניו־יאָרק, אויף וועלכן עס זענען צוגעטיילט געוואָרן ערן־טיטולן פאַר חשובע פּערזענלעכקייטן אינעם אַמעריקאַנער אידנטום.

בריוו צום רעדאַקטאָר

חשובער פריינט און בן עיר
איסאַק ריבאַלאָווסקי,

איך וויל אייך נאָך אַמאָל דאַנקען פאַרן יזכור־בוך, וואָס איר האָט צוגעשיקט צו מיין פּלימעניק. ער האָט דאָס מיר איבערגעשיקט מיט אַ פריינט, וואָס איז געקומען קיין בוענאָס־אייַרעס.

איך האָב נאָך אַזאַ פּרעכטיקע, אַבער זייער טרויעריקע אויסגאָבע ניט געזען. וועלן איך לייענען איבער דרייסיק זייטן, קען איך שוין די נאָכט ניט שלאָפן. צו וואָס פאַר אַ מדרגה פון שלעכטס אַ מענטש קען דערגיין. די נאָציס זענען געווען ערגער ווי חיות. ווייל וועלן אַ חיה איז זאָ, טוט זי קיינעם ניט קיין שלעכטס. און די נאָציס האָבן אומגעבראַכט אומשולדיקע מענטשן און אויך אומשולדיקע קינדער.

דאָס אַלץ קומט מיר אויפן געדאַנק וועלן איך שלאָף ניט. אַנטשולדיקט מיר פאַרן טרויעריקן בריוול, אַבער איך האָב זיך געמוזט אַראָפּרעדן פון הארצן.

אייער
ראובן קאָפּוסטאָ

ליבער פריינט איסאַק ריבאַלאָווסקי,

איך האָף אַז מיין באַגריסונג־טעלעגראַמע איז אַנגעקומען צו אייך אין צייט. מיר אַלע דאָ (מיין קרייז באַקאַנטע ביאָליסטאָקער) באַגריסן אייך האַרציק זאָלן שייכות מיט אייער 40־יאָריקן יובילי און וויכטיק אייך אויך אייער ליבער פרוי מאָלי אַ סך יאָרן פון נחת און פריידן, איר זאָלט ווייטער אָנגיין מיט אייער אַזוי לעבנס־וויכטיקער געזעלשאַפט־לעכער אַרבעט. הלוואי!

זייט געזונט, אייער
א. זבאר
מעלבורן, אויסטראַליע

ביים 35־יאָריקן יובילייַ פון אַמעריקאַנער־ישראל טשעמבער אָוו קאָמערס אָון אינדוסטריע

● פון ידידי׳ ליבער האַמבורג

די אַמעריקאַנער אידישע פּרעסע ווידמעט פיל פּלאַץ צו די אַקטיוויטעטן פון פּאַראייניקטן דזשואיש אַפּיל, ווי אויך צו אַנדערע אידישע אינסטיטוציעס אָון יחידים, וועלכע העלפן פינאַנציעל ישראל אויף די געביטן פון געזונטהייט, הייזער־בוי, דערציאונג אָון אַזוי ווייטער. צום באַדויערן ווערט אַבער ווייניק געווידמעט פאַר דער ביזנעס־אַנטוויקלונג פון דער מדינה.

לעצטנס האָט דער „אַמעריקאַנער־ישראל טשעמבער אָוו קאָמערס און אינדוסטריע" געפייערט זיין 35־יאָריקן יובילעאום, בייַ וועלכן עס זיינען געווען איבער 400 פאַרשטייער פון דער אַמעריקאַנער און ישראל ביזנעס־וועלט. די ביזנעס־געזעלשאַפט איז געגרינדעט געוואָרן מיט 35 יאָר צוריק, דורך אַ גרופּע אַמעריקאַנער אידישע געשעפטסלייט און אינדוסטריאַליסטן.

דער טרייב־קראַפט און רוח החיים פון דעם טשעמבער אָוו קאָמערס איז מאַקס ראַטנער, אַ איד פון ביאַליסטאָק, וועלכער וואוינט שוין איבער 70 יאָר אין אַמעריקע. ער איז דער טשערמאַן פון „פּאַרעסט סיטי אינדוסטריס", אַ קאַנסטרוקציע און ריעל עסטעיט בוי־קאַמפּאַני אין קליוולאַנד, אָהייאָ. ער פאַרמאַגט אויך אַ גרויסע כעמישע פאַבריק אין ישראל, מיטן נאָמען „פוטעראָן". מאַקס ראַטנער איז דער טשערמאַן און רוח החיים פון אַמעריקאַנער־ישראל׳דיקן טשעמבער אָוו קאָמערס.

די אויפגאַבע פון טשעמבער אָוו קאָמערס איז צו דערנעטערן די צוזאַמענארבעט צווישן די אַמעריקאַנער און ישראל אינדוסטריעס, און צו שאַפן אַמעריקאַנער אינדוסטרי־אינוועסטירונגען אין ישראל.

אַדאַנק די אומדערמידלעכע באַמיאונגען פון מאַקס ראַטנער און אַנדערע פירנדיקע מיטגלידער פון טשעמבער אָוו קאָמערס, האָבן זיך גרויסע אַמעריקאַנער קאַמפּאַניס, ווי דזשענעראַל עלעקטריק, וועסטינגהאָוז, אי־בי־עם און אַנדערע, פאַרבונדן מיט ישראל׳דיקע אינדוסטריע־אונטערנעמונגען.

בייַ דער פייערונג לכבוד 35 יאָר פון טשעמבער אָוו קאָמערס איז באַערט גרוואָרן סטענלי פעיס, דער טשערמאַן פון באַארד פון „דזשענעראַל דיינאַמיקס", וועלכע טוט ביזנעס אין ישראל זינט 1970. עס איז באַקאַנט, אַז ישראל קויפט פיל עף־16 עראָפּלאַנען, וועלכע ווערן פראַדוצירט פון „דזשענעראַל דיינאַמיקס". צוזאַמען מיט דער דאָזיקער אַמעריקאַנער אינדוסטריעלער פאַבריק האָט „תדיראָן", אַ גרויסע עלעקטראָנישע פאַבריק אין ישראל, באַקומען אַ קאָנטראַקט פון דער אַמעריקאַנער ארמיי פאַר אַ ספּעציעלן סטראַטעגישן ראַדיאָ־סיסטעם, מיטן נאָמען „סינד־גראַטס". דער דאָזיקער קאָנטראַקט באַטרעפט די סומע פון 6 ביליאָן דאָלאַר.

דאָס איז בלויז איין ביישפּיל פון דער 35־יאָריקער טעטיקייט פון אַמעריקאַן־ישראל טשעמבער אָוו קאָמערס און אינדוסטריע. דער הויפּט־ציל פון אַמעריקאַן־ישראל טשעמבערס אָוו קאָמערס איז צו פאַרוואַנדלען ישראל אין אַן אומאַפהענגיקער מדינה עקאָנאָמיש, דורך דערמוטיקן דעם האַנדל צווישן אַמעריקע און ישראל.

די הויפּט־רעדע ביי דעם באַנקעט האָט געהאַלטן ד״ר שמואל פיסאַר, אַן אינטערנאַציאָנאַלער לאָיער, וועלכער איז אויך געבוירן אין ביאַליסטאָק, אַ גערמאַנוועטער פון אויש־וויץ דורך אַן אַמעריקאַנער סאַרדזשענט, וואָס האָט אַריינ־מאַרשירט אין אוישוויץ צום סוף פון דער מלחמה. ד״ר פיסאַר האָט גראַדואירט פון האַרוואַרד און סאַרבאַן אוניווערזיטעט, און איז אַ ראַטגעבער צו דעם אידישן בילי־יאָנער אַרמאַנד האַמער און פאַרשידענע רעגירונגען איבער דער וועלט.



סעמועל פיסאַר און מאַקס ראַטנער

אַפּטיילונגען פון דעם אַמעריקאַנער־ישראל טשעמבער אָוו קאָמערס געפינען זיך אין לאָס־אַנדזשעלעס, באָסטאָן, טאַראַנטאָ, שיקאָגאָ, דעטראָיט, מינעאַפּאָליס, פילאַדעלפיע און האַוואַי.

אַחוץ מאַקס ראַטנער׳ס האַנדלס און אינדוסטריעלע אַקטיוויטעטן לטובת ישראל, איז זיין אינטערעס אין ביאַליס־טאָקער צענטער פון גרויס וויכטיקייט. ער איז אין שטענ־דיקן קאָנטאַקט מיט דעם ענערגישן עקזעקוטיוו־דירעקטאָר פון ביאַליסטאָקער צענטער, איסאַק ריבאַלאָווסקי. אַדאַנק מאַקס ראַטנער איז דער גרויסער ביאַליסטאָקער יזכור־בוך ארויסגעגעבן געוואָרן און פאַרשפּרייט געוואָרן איבער דער גאַנצער וועלט.

מאַקס ראַטנער איז זייער אַקטיוו אין פאַרגרעסערן און פאַרשטאַרקן דעם אידישן פאַקולטעט אין בר־אילן־אוניווער־זיטעט אין רמת גן, וואו אַ ריי סקאַלערשיפּס און סטי־פענדיעס ווערן ארויסגעגעבן אַדאַנק דער טעטיקייט פון מאַקס ראַטנער.

אַ באַזוך אין היינטיקן פּוילן

מענטשלעך אַש און קוואַלן טרערן

• פון חנה לין־קיזלשטיין

אַש פון אונדזערע נאָענטסטע משפּחות האָט מען צעשפּליטערט איבער די פּוילישע פעלדער און צוזאַמען מיט פֿאַרגאָסן אידיש בלוט איבערגעלאָזן פֿאַר אונדז — על פּי נס גערעטעוועטע פֿון אומקום אַ ירושה: — אַן אומפֿאַרגעסלעכן טיפּן טרויער אויף אייביק. מען בענקט און געדענקט. קוואַלן פון טרערן אין אַנבליק פון יאָרן.

שווערע און טראַגישע טעג פון גערעאַנגל אין געטאָ ביאַליסטאָק לאָזן אונדזערע מוחות ניט רוען.

יעדעס יאָר אין די טעג פון אויפֿשטאַנד און ליקווידאַציע באַערן מיר אונדזערע קדושים מיט נרות נשמה און ביטערע טרערן, כדי די וואָרצלען פון משפּחות און פֿאָלק פֿאַראייביקן אין זכרון, אין טאָג־טעגלעכן לעבן. זיי האָבן דאָך אויף זיכער אין מינוט פון גערעאַנגל אַלאַרמירט, גערופן, אָבער קיין הילף ניט באַקומען.

אונדזער באַזוך אין פּוילן היינט, 45 יאָר נאָך די טראַגישע טעג פון אומקום און גבורה אין געטאָ ביאַליסטאָק, האָט געמאַכט אויף אונדז אַ שרעקלעכן אייַנדרוק.

מיר האָבן זיך געטראָפן מיט דער גרויער טראַגישער ווירקלעכקייט: אונדזער היים־שטאָט ביאַליסטאָק אַן אַ מנין אידן, גאָסן נייַע, די אַלטע רעשטלעך מיט נייַע באַדעקט, אַן אידיש לעבן און געזאַנג פון געזעלן.

מיר זיינען פּרעמד און אייַנזאָם ווי אַ בוים אַן דעם שטאָם. מיר האָבן זיך געשטעלט אַלס ציל באַזוכן די טראַגישע שפּורן, פאַריתומטע סימנים כדי מיט כבוד זיי באַערן. טראַגיש און אייַנזאָם אין ווינקל פון אַ מויער הענגט דער טאָוול נאָך די טראַגישע פֿאַרפֿייניקטע־פֿאַרברענטע 3000 אידן, ברידער און שוועסטער, מאָמעס און טאַטעס, — אין דער גרויסער ביאַליסטאָקער שול. פֿאַרטיפּנדיק טראָכט זיך — צו וועמען געהערט ער דאָ היינט אין אונדזער „ביאַליסטאָקער היים" און ווי לאַנג וועט ער נאָך אַזוי הענגען אויף דער וואַנט? צי איז ער פֿאַר עמעצן היינט דאָ וויכטיק...

איך שטיי ביי אים מיט מיין מאַן — צוויי אייַנזאָמע אידן. מיר באַדויערן און פֿאַראייניקן זיך מיט אַלע אין זכרון, וויייל פֿאַר אונדז איז עס אַ פּליכט נאָך ביי אונדזער לעבן. בלויז נאָך עטלעכע בליקן זענען געווארפן געוואָרן אויף אים, באַמערקנדיק אונדז פֿאַראינטערעסירטע לייענער פון דעם בלוטיקן צייכן. דאָס זעלבע מיטן טאָוול פון העלד — יצחק מאַלמעד, וועלכער וואַרט עמעצער זאָל קומען איבערלייענען זיין באַדייט און בייגן דעם קאָפּ מיט ערע.

נאָכן באַזוכן די טאָוולן־אָנשריפטן האָבן מיר ניט פֿאַרשעמט דעם בית־עלמין מיט די אַלטע קברים און שפּורן: שטיינער פון געוועזענע מצבות, וויייל מער איז ניט פֿאַרבליבן. דער אייניציקער דענקמאָל־מצבה נאָך די קרבנות פון פֿאַגראָם אין יאָר 1906, וועלכער איז רעסטאַווירירט געוואָרן אין באגנאָווקע, און דער פלויט פון איין זייט צוימט אָפּ די ווילדע גראָזן און רעשטלעך שטיינער אַן מצבות, וועלכע די „ידידים" האָבן נאָך איבערגעלאָזן.

מיר האָבן זיך געלאָזט זוכן צווישן זיי די שפּורן, משפּחות. אָבער, ליידער קיין שום נאָמען אויף זיי אויסצושיפּרירן. אָזוי זעען אויס אונדזערע פאַריתומטע אַלטע שטיינער, פֿאַר וועלכע פיל מענטשן האָבן געהאָט גרויסע סענטימענטן. היינט אין צענטער פון שטאָט אַ פֿאַרק: אָרום די קאָנצענטרירטע ביינער פון ליקווידירטן געטאָ בית־עלמין אויף זשאָביע, און אויף זיי אַ ברידער־קבר מיט אַ טאָוול — באַערנדיק די אויפֿשטענדלעך אין לעצטן בלוטיקן קאַמף און טראַגישן אומקום.

היינט דעם 16טן אויגוסט, 1988, זיינען מיר עדות פון שווערן טרויער טאָג: אַ אָפּיציעלע אזכרה איבער די אַש און ביינער פון אונדזערע ברידער און שוועסטער פון פֿאָלק ישראל, וועלכע האָבן אונדז פֿאַרלאָזן...

ביים ברידער קבר נעמען אָנטייל אָפּיציעלע אָרגאַנען מיט פענער און קרענץ בלומען, מען סאָלוטירט און דערמאָנט מיט כבוד און אַנערקענונג די שטאָלצע אידן, טעג פון בלוט־פֿאַרגיסונג.

די אָרגאַניזירטע רעשטלעך אידן אין פּוילן זיינען געקומען מיט אַ קראַנץ בלומען — בלוי וויים אין פֿאַרעם פון אַ מגן־דוד, כדי צו דערווייזן אַז זיי האָלטן אין הָאַרץ נאָך אַ טראַדיציאָנעלע פאָן. צווישן זיי איין איד, וועלכער האָט מיט פיל געפיל געזאָגט דעם קדיש — דאָס איז געווען סאָמעל פֿאַרבער.



חנה לין־קיזלשטיין לייגט אַ קראַנץ בלומען אין נאָמען פון ישראל אויפן זשאָביע בית־עלמין

פון אויסלאַנד האָבן זיך באַטייליקט בלויז דריי אידישע משפּחות, וועלכע האָבן געפילט אַז ס'איז זייער פליכט זיך צו באַטייליקן אין דער טראַגישער אַזפֿרה און דערווייזן אַז ס'לעבט אַ אידישער גייסט, וועלכער שעפּט זייערע וואָרצלען — פון פֿאַריתומטן ביאַליסטאָק.

מיר זיינען געקומען אויך אויסדרוקן אונדזערע געפילן, וועלכע וועלן קיינמאָל ניט אויסגעלאָשן ווערן... דער פֿראָגראָם פון טרויער־טאָג האָט זיך געצויגן ביז שפּעט אין אָוונט: דער היסטאָרישער אוניווערסיטעט אין ביאַליסטאָק האָט געווידמעט אַ סימפּאָזיום אויף דער טעמע: אויפֿשטאַנד און גבורה אין ביאַליסטאָקער געטאָ, מיט דער באַטייליקונג פון 150 היסטאָריקער.

ס'איז מיט גרויס כבוד צום דערמאָנען די אָרגאַני־

זאָטאָרן פון אַזא ריר־עוודיקער אונטערנעמונג, אין דער שפּיץ מיטן דאָצענט דאָבראָנסקי.

די רעפּערטואָר האָבן באַצייכנט דעם שווערן קאַמף און מעגלעכקייטן פון שאַפן געווער אַבער מיט גרויס אַמביציע און ווילן.

פּראָפּעסאָר קאזשץ, געווען פּארטיזאַן איז דעם געגנט, איז געקומען ספּעציעל פון פראַנקרייך כדי דער־קלערן און דערווייזן דעם בלוטיקן טאָג־טעגלעכן שווערן קאַמף פון די אידן קעגן די דייטשע רוצחים, וועלכע זיינען דאָ געווען אינגאַנצן איינזאַם, אָן הילף פון „ידידים". מיט פיל פּראָבלעמען־עסירונג האָט מען אים אויסגעהערט און גלייכצייטיק אַנערקענט אידישע גבורה.

דער געווען פּארטיזאַן קיסלער האָט אין זיין ווארט באַטאָנט דעם שטאַרקן דראַנג צו ווידערשטאַנד ביי מינימאַלע באַדינגונגען און באַדויערט די געפּאַלענע חברים־ברידער אין קאַמף.

איך האָב זיך פערזענלעך באַטיילט אין דעם שווערן טראָגישן סימפּאָזיום, פּאַרטיפּנדיק זיך אויף יעדן ווארט, וועלכעס האָט דערקלערט גבורה און אומקום.

איך מיט מיין מאַן שמאי האָבן זיך געפילט אַלס שטאַלצע על פּי נס גראַטעוועטע ביאַליסטאָקער אידן, אַנגעזאַפּטע מיטן בויענדן און קעמפּנדן ישוב אין מדינת ישראל.

מיט גרויס ערע און אַנערקענונג האָט אויפגענומען דער רעקטאָר פון ביאַליסטאָקער אוניווערסיטעט אונדזער מיטגעבראַכטן אַלבאָם־אויפנאַמעס, אַלס דאָקומענטן פון שטאַלצן נאַמען קרית ביאַליסטאָק בישראל, וועלכער דער־קלערט די אַנטוויקלונג אין אים, מיט די קולטורעלע אַנ־שטאַלטן, טראָגנדיק אין זיך דעם משך פון אונדזער ביאַליסטאָקער היים.

פון 4 נאָך מיטאָג האָט זיך אַנגעהויבן אין זאַל פון ביאַליסטאָקער פילהאַרמאָניע א טרויער אָקאַדעמיע, וועלכע האָט זיך געעפנט מיט צינדן 6 ליכט טיילווייז מיט אונדזער איניציאַטיוו, ברעגענדיק ליכט פון ישראל און גלייכצייטיק זיך באַטיילט אין צינדן א ליכט אין נאַמען פון ישראל.

פּראָפּ׳ קאַזשעץ פון פראַנקרייך מיט זיין פּרוי און משפּחה ניסנבוים פון בעלגיע, און כדי דערגענצן די צאָל 6 ליכט האָט געהאַט די ערע דער שטאָט־פּרעזידענט און צוויי קאַמבאַטאַנטן, וועלכע נאָכן אַנצינדן די ליכט האָבן סאַלו־טירט די ברענענדיקע פלאַמען.

ד״ר ווייס פון וואַרשע האָט אין דער פּוילישער שפּראַך דערקלערט דעם באַדייט פון די ליכט און די פּאַרזאַמלטע „ידידים" האָבן מיט שטילשווייגן זיך פּאַראייניקט צו אונדזער ביטערן טרויער. מען דאַרף באַצייכנען אַז דאָס ערשטע מאָל נאָך דער שרעקלעכער צווייטער וועלט־מלחמה האָבן געברענט אין פוילן אפּיציעל 6 ליכט נאָך אומגעקומענע מאַרטירער.

מיט ווייטאָג און מיט קונסט, האָט די זינגערן פּזשיבילסקא אויסגעפירט אין אידיש א ריי לידער פון געבירטיק, דערקלערנדיק אונדזער אידישן שטאָם פון דורות און די אידישע פּראָבלעמען פון פאָלק ביזן טראָגישן אומקום.

מיט פיל געפיל און טרערן האָבן מיר ווידער פאַרלאָזן אונדזער געוועזענע היים־שטאָט פון יאָרן. אין דער אומגעגנט פון אומבאַקאַנטע גריבער און בערגלער און צייכנס פון דורכגעפירטע שרעקלעכע עקזעקוציעס.

מיר לאָזן זיך אין וועג צום באַזוכן די טראָגישע לאָ־גערן, פון וועלכע עס זיינען בלויז געבליבן סימנים פון פאַר־פייניקטע מיליאָנען.

שטוטהאָף

מיר גייען אריין מיטן וועג פון די קדושים, עס כאַפּט א שוידער, די פּיס ברעכן זיך אונטער אונדז, מע שטעלט זיך בלויז פאָר: וויפל פּיס זיינען אַדורך אָט דעם וועג. פאַרוואָס האָט מען זיי פאַרפיניקט, געלאָזן בלויז אַש? אַלץ איז אַזוי ווי אין יענער צייט, די שרייב־שטובע, די אינפאַרמאַציע, אַלץ האָט דאָן געקלאַפּט און די מערדער האָבן בלויז גע־שאַרפט זייערע מוחות, ווי שנעלער דורכפירן האַלטנדיק אידן־קדושים פאָר קנעכט...

מען גייט דורך די בלאָקן: מענער לאַגער, צום גאַז־קאַמער און ס׳דערנענטערט זיך די טראָגישע — קרעמא־טאָריום.

עס שוידערט און ווארפט אין אונדז יעדעס גליד. די פּראָגע איז — מיט וואָס האָבן זיי זיך פאַרזינדיקט און גע־גאַנגען אויף אַזא שרעקלעכן טויט?

ס׳איז ניט צום באַשרייבן, ווייל די וועלט דערציילן דעם שרעקלעכן אמת פון צאָל און פּיין. עס ברענען ליכט ביים אַריינגאַנג פון קרעמאַטאָריום, וועלכע זוכן די אויסגע־לאַשענע נשמות און עס הילכט אין די אויערן פּלוצלונג זייער געוואַלד־געשריי.

מיר לאָזן זיך גיין צו די פרויען באַראַקן, וועלכע מען קאָן נאָך דערקענען, און וועלכע דערציילן און מ׳קאָן ניט איבערציילן די פאַרן שיך, מלבושים, ברילן און טראָגישע אונטערזוכונגען. דאָ געשעט א מאַמענט אין וועלכן מיין מאָן פילט, אַז ער קאָן ניט מער עס אויסהאַלטן, ווייל עס נעמט אויף חלשות. ס׳איז ניט קיין וואונדער, ווייל דער דורכגע־גאַנגענער מאַטער־וועג אין קאַנצענטראַציע לאַגערן איז ניט געווען קיין גרינגער.

נאָך אַן איבערריים לאָזן מיר זיך וויידער, מעגלעך גע־פינען שפּורן פון שטאַמען. געפינען א דאָקומענט פון א ביאַליסטאָקער עלטערער פרוי, וועלכע די דייטשן האָבן בא־שריבן, אַז זי איז געשטאַרבן אויפן וועג צום לאַגער. צי איז עס דען אמת? וואָס דערציילט זיי מעשיות? בלויז דער גרויס־סער דענקמאָל דערציילט און שרייט צו די הימלען און פרעגט: וואו זיינען געווען די רעטער — ידידים?

מיר גייען אַרויס דורכן טויער, וועלכער איז אַמאָל גע־וען שטאַרק פאַרצוימט און פאַרשלאָסן אויף שלעסער, לאָזנדיק אין האַרץ פיל ווייטאָג און געדענקען דעם רוף פון די קדושים צו נקמה.

מיידאָנעק

דער טויטן־לאַגער איז צעשפּרייט אויף 516 העקטאר, לויטן שרעקלעכן היטלער־פלאָן און אין דעם, דער שרעק־לעכער פיר־עק פון 30.6 העקטאָר פאָר פיין פון 500.000 אומשולדיקע קרבנות.

עס באַגעגענען אונדז גרויסע ברילעס שטיינער וועלכע ווילן מיט זיך דערקלערן דעם אריינגאַנג פון לעבעדיקע מענטשן פאַרמשפּטע קדושים — דאָס איז דער מאַנומענט פון קאַמף און פיין.

מיר זוכן א פאָסיק אָרט צווישן די שטיינער און צינדן א ליכט פאָר זייערע ליכטיקע נשמות.

אונדזער באַגלייטער, דער טייפּ־טראָנזיסטאָר מיט דער תפילה אל מלא רחמים און קדיש, געבראַכט מיט זיך פון ישראל (אונדזער באַזוך איז געווען אַן אינדיווידועלער). אונ־דזערע מחשבות זיינען דאָן: צי הערן די נשמות אונדזער געווייַן און פאָר וואָס האָבן די רוצחים זיי דאָן ניט געוואָלט פאַרשטיין?

מיר לאָזן זיך מיט געשלאָסענע הענט איבערן שוואַרצן

וועג, וועלכן מיין מאַן האָט דורכגעמאַכט. ער איז מיט פיל אומרו אַריין נאָך אַמאָל ביים לעבן אין באָד, פון וועלכער ער איז אין דער שרעקלעכער צייט אַרויס מיט מזל צום לעבן. מען מוז זיין שטאַרקער פון שטאָל און אייזן, און דאָנקען וואָס ער איז דורך אַ נס געבליבן לעבן.

מיר לאָזן זיך אין דער ריכטונג פון די 12 געבליבענע אַלס מאָדעל באַראַקן, וואו מען געפינט די שרעקלעכע שפורן פון פיין און צאַרן, וועלכע דערציילן די ליידן און אוממענטשלעכע טאַטן אין יענע יאָרן.

דאָס בילד איז מיר שווער צום פאַרשטיין, באַגרייפן, און וועט שטענדיק שטיין בלייבן פאַר מיינע אויגן. עס זיינען דאָ פאַרבליבן די לעצטע „דערפינדונגען" פון וועלכע קיינעם איז ניט געלונגען אַרויסצוקומען.

עס שטעלט זיך פאַר אונדז איצט, נאָרמאַלע, פאַר־ביטערטע מענטשן, די שרעקלעכע פראַגע, פאַרוואָס האָט מען אזוינע מאָדעלן אָנגעוועندעט קעגן מענטשן?

מען קען דאָ איצט טרעפן קראַנק־בלומען גהילט אין טרויער און ביי דעם אַריינגאַנג אין „אויוון" אויף דער נאשע צינדן מיר אַ נר פאַר זייער נשמה, שרייען געוואַלד־געשריי, וועלכע עס קאָנען שוין זיי מער ניט העלפן, נאָר בעטן צו קאַמף מיט די נעגל עס זאָל זיך חס־ושלום מער ניט אומ־קערן. די שרעקלעכע סטאַטיסטיק אויף די וועגט, וועלכע דערקלערן דעם 500.000 דורכגעטראַטענעם דרך נשמות וועג פון 54 פעלקער, און צווישן זיי אַ שרעקלעכע צאָל שוועסטער און בריידער.

מיר בלייבן שטיין ביי דעם בארג אַש מיט די שטיקלעך ביינער, וועלכע זיינען אַביסל באַדעקט כדי זיי זאָלן זיך שוין מער ניט צעשפליטערן און בלייבן אַלס לעבעדיקער דאָקו־מענט פון פיין און אומקום.

דאָ איז אונדזער תפילה ווידער צו דעם אַש און הימלען. עס שטייט איצט פאַר אונדז אַ טאָוול מיט אַן אויפשריפט „דעם 3.11.1943 האָט מען אין די גריבער דערמאָרדעט 18.400 אידן".

מיר הייבן די הענט צום הימל, וועלכער איז צוזאַמען מיט מיין מאַן אַ עדות און טראָגט אין זיך דעם אָנגעזאַפטן באַגאַזש פון ליידן.

ער ווייס גענוי אַז אין יענע טעג האָט מען דאָ פאַר־שפּאַרט און אומגעבראַכט ביאַליסטאָקער אידן — אונ־דזערע ליבע און טייערע משפּחות פאַרשפּאַרטע אין דעם ביאַליסטאָקער געטאָ. — אייביקער כבוד זייער אָנדענק!

אין איינעם פון די באַראַקן אַ סאַרקאַפאָג מיט ביינער באַשיינט מיט אייביק ליכט, כדי ניט לאָזן די שפורן פאַר־ווישן. עס וועקט זיך אַ נויטוועندיקייט זיי אָנצוריכן, דער־פילן, עס ציטערט יעדער גליד און מעגלעך לויטן אידישן דין איז עס פאַרבאָטן...

מיר געזעגענען זיך מיט זיי לאָזנדיק זיי פאַריתומט, אָבער צוזאָגנדיק ביזן קומענדיקן באָזוך.

אונדזערע טריט און פעסט געשלאָסענע הענט מאַכן דורך דעם וועג פון 5 ק"מ, כמעט צוויי שעה, און דערגייען צום שרעקלעכסטן פונקט, גאַז קאַמער און קרעמאַטאָריום, וועלכע דערציילן די שרעקלעכע פלאַמען און פיין, אָנגע־וועדעטע קעגן אומשולדיקע, פאַראורטיילטע צו ניט קיין נאָרמאַלן טויט. הייבט „דעקאַרירט מיט סטאַטיסטיק, וועלכע מען קאָן ניט אָפּמעקן", ווייל עס שטייען שרעקלעכע צייכנס דערציילנדיק די טראָגעדיע פאַר די קומענדיקע דורות.

דער גרעסטער דענקמאָל ביים אַרויסגאַנג פון טויט־לאָגער, רופט און דערציילט, שרייט צו די הימלען, ווייל עס זיינען מיט דעם וועג אַריין לעבעדיקע אומבאַהאַלפענע מענטשן און ניט אַרויס לעבעדיק כמעט קיינער.

אוישוויץ

עס שטייט פאַר אונדז דער טראָגישער טויער מיט שטעכל דראָט און פאַרבליבענעם אויפשריפט: „אַרבעט מאַכט פריי".

מיין מאַן דערמאָנט זיך אין די פינצטערע טעג, אין וועלכע עס האָט ניט געהאָלפן קיין שום געבעט.

דער חשבון איז גרויס פון די שרעקלעכע דורכ־געפירטע עקזעקוציעס און פיין.

די 4 מיליאָן אומגעבראַכטע אין שרעקלעכע, אומ־מענטשלעכע באַדינגונגען געפינען היינט די סטאַטיסטישע אותיות אויף אַ הייליקער וואָנט.

דער 4 בלאָק וועלכער פאַראייביקט דורך דער געלי־טענער מענטשהייט, די פענער זיינען דער בלוטיקער סימ־באָל, וועלכער וועט מאָנען און בעטן, ניט דערלאָזן צו דעם קיינמאָל. ס'איז שרעקלעך צו באַזוכן דעם שווערן טויט־לאָגער, די רעלסן, וועלכע האָבן דאָן געקרעכצט פון די אָנגעלאָדענע וואָגאָנען און זיינען עדות פון הילכיקע רוצ־חישע קללות.

אין סימבאָלישן אידישן בלאָק, אַ סימבאָלישער קבר בא־



שמאי און חנה קיזלשטיין ביים ברודער־קבר אין ביאַליסטאָק

גלייט מיט בלומען, אַרומגעשטעלט מיט ארץ־ישראל ליכט, וועלכעס רירט אַן יעדעס אבר.

אונדזער באַגלייטער מיט תפילה הילכט און דער־געגנט דעם ניט פאַראַנענעם מנין אידן, ער בעט פאַר די אומשולדיקע נשמות און טרערן פון אונדזערע אויגן הערן ניט אויף צו פליסן. מיר דערנענטערן זיך צום אָפּעל־פלאַץ מיט די ברוקירטע שטייגער, וועלכע קאָנען דערציילן און קאָנען זיין עדות פון עקזעקוציעס און שרעקלעכע שמיץ.

11 בלאָק — טויטן בלאָק מיט דער וואָנט וואו עס נייגן היינט דעם קאָפּ פיל באַזוכער מיט קינדער.

עס ברענען ליכט, מען זאָגט תפילה אויף פאַרשיידענע שפּראַכן אין זכר פון פאַרפיניקטע, פאַרמשפּטע דורך באַנדיטן.

בירקענאָו

איך האָב דאָ לעבן זיך אַ לעבעדיקן עדות, וועלכער לעבט איצט איבער פון דאָס־ניי די גרויזאַמע עוולות. דאָס

איז אים באַקאַנט, ווייל עס איז ניט צום פאַרגעסן — פֿיין און רציחה און בלוט פאַרגאַסן אויף יעדער פּריטשע. ער זוכט און געפינט דעם בלאָק פון זיינע ליידן און בלייבט שטיין ביים אַריינגאַנג. ס׳איז גענוג צו דערציילן...

גליקלעך איז דער מענטש, און דאַרף גוט בענטשן דעם טאָג פון פרייהייט און גלויבן אין אַ בעסערן מאָרגן.

מיר דערנענטערן זיך צום וואָלד וואו מען האָט נאָך געפונען די שפּורן פון לעצטן טראַגישן טאָט און ליידן.

פון קרעמאַטאָריום רעשטלער, געגנוג זיי צו זען פון דערווייטן, דאָס האַרץ קלאַפּט שנעלער ווי מען קאָן נאָר ציילן.

די שרעקלעכע שפּורן איז ניט צום פאַרווישן, זיי שטייען אַלע צווישן הימל און ערד פאַרזונקען, ס׳איז בלויז פאַרבליבן די מערדער אומצוברענגען.

4 מיליאָן געוועזענע לעבעדיקע מענטשן האָט פאַר־אייניקט דער שרעקלעכער גורל דורך דעם שונא, מען וועט זיי ניט פאַרגעסן און זוכן נקמה.

פאַר אונדז ליגן 13 סימבאָלישע טאָוולען, וועלכע דער־קלערן אויף 13 שפּראַכן דעם זעלבן געוויין — אויס־געפירטע עקזעקוציעס, רציחות אויף 4 מיליאָן לעבנס.

איבער זיי דער גרויסער דענקמאָל פון פּיין, ער שרייט געוואָלד פאַרגעסט ניט, נעמט נקמה, כדי עס זאָל הערשן שׂנאה פאַר דער מענטשהייט.

מען קאָן אָן קיין תפילה פון זיי ניט אַוועק, ווייל ס׳איז דאָך אַ אידישער מנהג, וועלכער איז טיף איינגעוואָרצלט ביי אונדז אידן, באַגלייטנדיק דעם לעצטן וועג.

טרעבלינקע

דער גרעסטער אין דער וועלט און טראַגישער אידישער בית־עלמין פון אָש, בלוט און פּיין.

באַדעקט מיט 17.000 סימבאָלישע שטיינער, וועלכע דערמאָנען דעם אויסגעלאָשענעם פאַרפיניקטן ליכטיקן מאָרגן פון 800.000 אידן דורך פאַרברענען די קערפערס מיט פיל ליידן...

די סטאַטיסטיק איז דייטלעך פאַר די וואָס האָבן עס גע־שריבן, אָבער טראַגיש פאַר אונדז פאַרבליבן פאַריתומטע. בענקען, שרייען, גיין דורך די רייען, וועלכע וועלן קיין מאָל מער מיט אונדז זיך פּרייען.

עס שטייט פאַר מיר דער שטיין מיטן אויפשריפט ביאָליסטאָק, עס ציען זיך העגט פאַר מיר און בעטן, זאָגן: וועסט אונדז מער ניט קאָנען גלעטן, פילן, ווייל פון אונדז האָבן די דייטשע מערדער צוגענומען אַלץ וואָס איז געווען אונדז טייער. איך קאָן נאָר גלעטן דעם שטיין, וואָס ווערט מיט דער צייט אַליין געוואָשן, אין טרערן פון לאַנג־יאָרי־קער בענקשאָפט, ווייל נאָר דאָס איז היינט פאַרבליבן און ס׳קאָן מער ניט העלפן קיין רחמנות געשריי.

צומאָכנדיק די אויגן שטייט פאַר מיר מיין גאָנצע אומגעקומענע משפּחה, וועמענס אָש מעגלעך אונטער די פיס, איז באַדעקט מיט דער אויסגעגאָסענער פּלאַטע.

ס׳איז בלויז געבליבן אַ פראָגע צו פרעגן: פאַרוואָס קומט אונדז אידן אַזוי פיל צו ליידן?

דער דענקמאָל מיטן אויפשריפט אויף 6 שפּראַכן „קיין־מאָל מער״ איז אַ רוף פון די קדושים צו קעמפן, עס זאָל זיך חס־ושלום מער ניט אומקערן.

מיר זוכן וואו מען קאָן צינדן אַ ליכט פאַר זייערע ליכ־טיקע נשמות און דער וויגט איז אַזוי שטאַרק, בלאָזט מיט כח דערמאָנענדיק שלעכטע ווינטן, וועלכע האָבן ניט פאַר־לאָשן די פייערן פון טראַגישע קרעמאַטאָריום, וועו 2000 פון די קדושים זיינען פאַרברענט געוואָרן יעדע 2 שעה אָן שטערונגען.

היינט איז דער וויגט פאַר מיר אַ שטערונג און מיט פיל באַמיאונג און עקשנות באַזיג איך אים, ווייל ווי קאָן איך לאָזן הייליקע אַש אָן אַ תפילה, ס׳זאָל הילכן ביז אין די הימלען, און צינדן אַ ליכט דערמאָנענדיק זייערע נעמען. איך הער ווי די הייליקע סימבאָלישע שטיינער שרייען, בעטן: פאַרלאָזט אונדז ניט!

כ׳בין צוריק אַ מענטש

● פון מרים יהב, (באר־שבע)
(מערקע שבח, 75755)

כ׳בין ניט אַרעם,
כ׳בין אויך ניט רייך.
כ׳בין איצט אַ מענטש
מיט מענטשן גלייך.

כ׳בין מער קיין נומער,
כ׳האָב צוריק אַ נאָמען.
כ׳בין מער קיין העפטלינג,
כ׳האָב קיין מורא פאַר פאַגראָמען.

כ׳בין מער קיין קרעציקער, אויסגעדאַרטער סקעלעט,
כ׳בין מער קיין איינוואוינער פון אוישוויצער פלאָנעט.
כ׳בין מער קיין פאַרפלאָגטער שמוציקער איד,
כ׳הער ניט מער: דאָ פאַלעסטיני, זשיד!

כ׳בין מער ניט קיין בירגערין אָן אַ צוקונפט, אָן אַ לאַנד,
כ׳האָב זיך באַפרייט פון שפּאָט און פון שאַנד.
טיף איז די וואונד פון די שרעקלעכע יאָרן,
מיין גאַנצע משפּחה איז דאָרט אין אַש פאַרוואַנדלט געוואָרן.

כ׳האָב מיט די מערדער דעם חשבון ניט געשלאָסן,
די אַקציעס און די שבת׳דיקע די אומשולדיקע וואָס מ׳האָט אויסגעשאָסן,
און די מאַמע מיט די טערן שטייט מיט נאַסע אויגן
וועקן די מערדער מיט געוואָלד האָבן מיך פון איר אָוועקגעצויגן.

כ׳האָב היינט אַ דאָך, אַ משפּחה, אַ היים,
כ׳האָב אַ מדינה — כאָטש אַרעם און קליין.
כ׳האָב אַ לאַנד מיט פראָבלעמען אָן אַ שיעור,
דאָס איז מיין לאַנד, ציטערדיק, ליב און טייער איז עס מיר.

דער ביאַליסטאָקער צענטער און היים
פאַר עלטערע מענטשן אין ניו־יאָרק
באַגריסט האַרציק דעם פרעזידענט פון
בית־ביאַליסטאָק
ישעיהו גרוצקי
צו זיין 68טן געבורטסטאָג.
מיר ווינטשן אים, צוזאַמען מיט זיין ליבער פרוי ראָסיטאַ, אַ
סך געזונטע יאָרן פון געזעלשאַפטלעכער טעטיקייט פאַר
דער אינסטיטוציע.
סעם סאָלאָזש, פרעזידענט
איסאַק ריבאַלאָווסקי, עקז. דירעקטאָר

די גערַאַטעוועטע איידן פון חורבן ביים הייַנטיקן טאָג

צוויי וויכטיקע חורבן־מוזייען ווערן איצט געבויט אין אַמעריקע • די וויכטיקע פּאָזיציע אין לעבן, וואָס די גערַאַטעוועטע האָבן דערגרייכט • שמואל פּיסאַר, וועלכער איז באַערט געוואָרן אויף אַ גרויסן צוניפקום פון לעבנגעבליבענע.

• פון מאיר ראַק

דעם פאַרגאַנגענעם אַקטאָבער איז אין וואַשינגטאָן פאַרגעקומען דער אָפּיציעלער אָקט פון אָוועקשטעלן דעם ווינקלשטיין פאַרן חורבן מוזיי־מאַנומענט, אויף איינעם פון די חשוב׳סטע פלעצער פון דער אַמעריקאַנער הויפּט־שטאָט.

דאָס אויפבויען פון דעם מאַנומענט אין וואַשינגטאָן איז צו פאַרדאַנקען דעם איינשטימיקן באַשלוס פון אַמעריקאַנער קאָנגרעס מיט עטלעכע יאָר צוריק. אין דער באַשטימונג וואָס די אַמעריקאַנער געזעצגעבער פון ביידע „הייזער" האָבן אָנגענומען ווערט געזאָגט: „עס איז די פליכט פון דער אַמעריקאַנער רעגירונג און פון אַמעריקאַנער פאָלק נישט צו לאָזן פאַרגעסן דאָס פינסטערסטע קאַפּיטל אין דער מענטשלעכער געשיכטע — דעם האָלאָקאָסט".

דאָס אויפבויען פונעם מוזיי ווערט אָפּקאָסטן 147 מיליאָן דאָלאָר.

ביי דער פייערלעכער דעדיקאַציע פונעם ווינקלשטיין פאַרן מוזיי־בנין האָט פרעזידענט רעיגען געזאָגט צו די איבער טויזנט ספּעציעל איינגעלאָדענע געסט, וואָס זענען באַשטאָנען פון מיטגלידער פון אַמעריקאַנער קאָנגרעס; ריכטער פון העכסטן געריכט; רעגירונגס־מיניסטאָרן און פאַרשטייער פון פאַרשידענע אַרגאַניזאַציעס: „... מיר האָבן עס געמוזט טאָן (דאָס שאַפן פון מוזיי), די צוקונפט פון דער מענטשהייט איז פון דעם אָפּהענגיק ... דער מוזיי וועט אונז העלפן פאַרשטיין דעם חורבן. דאָס וועט מאַכן אוממעגלעך ער זאָל פאַרגעסן וועלן..."

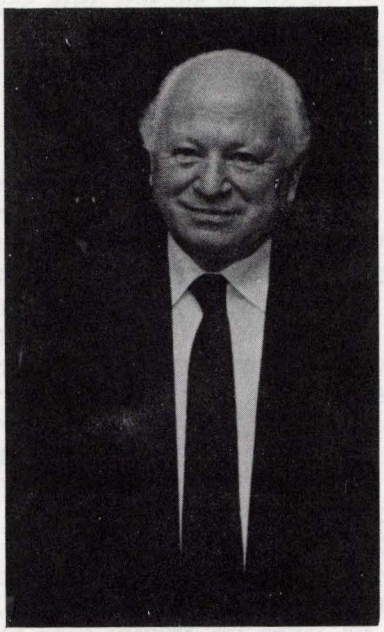
דער געוועזענער פרעזידענט, דזשימי קאַרטער, האָט אין אַ בריוו וואָס איז געלייענט געוואָרן ביי דער צערעמאָניע, געשריבן: „איך בין צופריידן וואָס דער מוזיי־מאַנומענט וועט אינגיכן פאַרנעמען אַן אָרט אין וואַשינגטאָן, נאָענט צו די אַנדערע אַמעריקאַנער נאַציאָנאַלע געשיכטלעכע מאַנומענטן..."

אויך אין ניו־יאָרק, די שטאָט וואו עס געפינט זיך היינט די גרעסטע אידישע קהילה אויף דער וועלט — דאָס איז אויך די שטאָט וואו עס וואוינען די גרעסטע צאָל לעבנגעבליבענע פון חורבן — גרייט מען דאָס אָנהויבן בויען אַ גרויסן מוזיי־מאַנומענט געווידמעט דעם חורבן. ער וועט אויפגעשטעלט ווערן נאָענט צום ניו־יאָרקער האָפן. עס וועלן אים זען, און קענען אויך באַזוכן, די מיליאָנען טוריסטן וואָס קומען אין דער דאָזיקער מעטראָפּאָליע פון דער גאַנצער וועלט.

דער באַדן אויפצושטעלן די ביידע מוזייען איז געגעבן געוואָרן פריי: אין וואַשינגטאָן — פון דער אַמעריקאַנער רעגירונג, און אין ניו־יאָרק — פון דער שטאָט־פאַרוואַלטונג. די פאָנדן אויף צו בויען די צוויי מאַנומענטבנינים, און דאָס אויסשטאָטן זיי, ווערט געשאַפן פון פריי־וויליקע באַשטייַערונגען פון אידן און נישט־אידן. אַ גרויסער טייל קומט פון די גערַאַטעוועטע פון חורבן.

* * *

ס׳איז שווער צו גלויבן אַ געניעם ענטפער אויף דער פראַגע: פאַרוואָס האָט עס געדויערט איבער 40 יאָר, ס׳זאָל צושטאַנד קומען דער ווילן און די פאַרשטענדעניש אין דער אידישער, ווי אין דער אַלגעמיינער געזעלשאַפט, צו שאַפן אַ מאַנומענט לזכר דעם חורבן, צו זאָרגן דערפאַר, ער זאָל נישט פאַרגעסן ווערן? מער פון אַלץ איז עס געווען דער דאָזיקער פאַקט: די איניציאַטאָרן פאַרן בויען די מוזייען, די



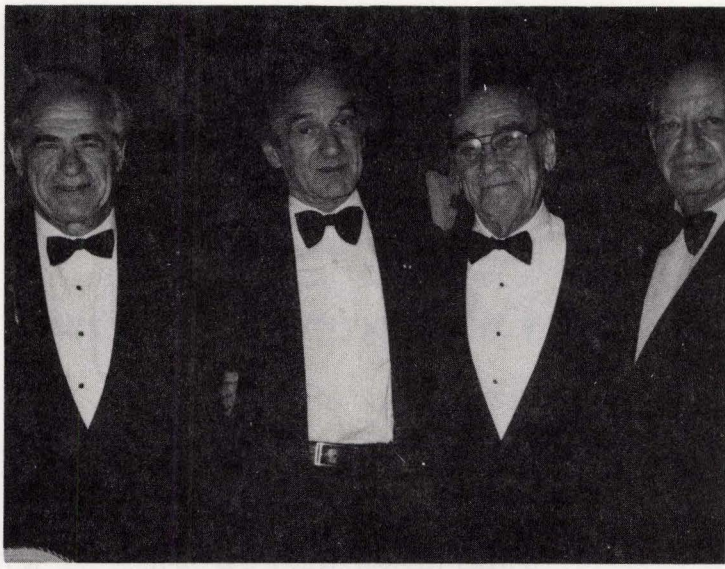
בנימין מיד

לעבנגעבליבענע פון אונזער גרויסער נאַציאָנאַלער קאַטאַסטראָפע, גיבן זיך אַלץ מער אָפּ אַ חשבון פון זייער פאַרגעגלעכקייט, און אַז מיט זייער אָוועקגיין ווערן שוין מער נישט זיין קיין דירעקטע עדות פון דעם פאַרגעקומענעם. זיי האָבן דערפאַר לסוף פאַרשטאַנען, אַז זיי האָבן אַ היסטאַרישע שליחות נישט צו לאָזן דער וועלט פאַרגעסן וועגן דעם חורבן.

נאָך אַ וויכטיקער מאַמענט איז וואָס אַ באַדייטנדיקער טייל פון די אָפּגעראַטעוועטע פאַרנעמען שוין היינט וויכטיקע פאָזיציעס אין דער געזעלשאַפט. ספּעציעל אין אַמעריקע, אָבער אויך אין אַנדערע לענדער. זיי זענען דערפאַלגרייך טעטיק אין עקאָנאָמישן און סאָציאַלן לעבן פון

זייערע וואוין־ערטער. פּסיכאָלאָגן דערקלערן, אַז זייער טרייבקראַפט נעמט זיך פון דעם טראַגישן פאַרלוסט פון משפּחה און נאָענטע, וואָס זיי האָבן געליטן. זייערע דערגרייכונגען זענען פאַר זיי אַן אַרויסרוף צו די פּלענער וואָס די נאַציס האָבן געהאַט פאַר זייער אומקום. זיי זאָרגן איצט שוין נישט בלויז פאַר זיך; זיי זענען אויך טעטיק אין אידישן און אין אַלגעמיינעם געזעלשאַפטלעכן לעבן.

איצט האָבן אַ סך פון זיי געווידמעט זייערע באַדייטנדיקע ענערגיעס און פינאַנציעלע מיטלען צו פאַרזיכערן אַז די חורבן־טראַגעדיע זאָל נישט פאַרגעסן ווערן; אויבער דרייסיק באַשטייערונגען פון אַ מיליאָן דאָלאָר יעדער זענען געמאַכט געוואָרן פאַרן וואַשינגטאָן חורבן־מאָנומענט. אַ סך פון די לעבנגעבליבענע זענען אויך טעטיק אין די אַרגאַניזאַציעס צו פאַרזיכערן די עקזיסטענץ פון ישראל, וואו אַ



איסאַק ריבאַלאָווסקי, מאַקס ראַטנער, עלי ווייזעל און מאיק קרעמער

גרויסער פראַצענט פון די, וואָס האָבן זיך געראַטעוועט האָבן געפונען אַ מקום־מיקלט.

* * *

אַ גוטער ביישפּיל פון די דערגרייכונגען פון די אָפּגעראַטעוועטע און פון די פאַזיציעס וואָס זיי פאַרנעמען איצט אין לעבן איז געווען דער יערלעכער אינטערנאַציאָנאַלער צונויפקום פון לעבנגעבליבענע פון חורבן, וואָס איז פאַרגעקומען דעם 4טן דעצעמבער אין הילטאָן האָטעל אין ניו־יאָרק. ער האָט אויך געוויזן זייער זאָרג פאַרן אידישן קיום. ביי דעם דאָזיקן באַנקעט־צונויפקום איז געשאַפן געוואָרן 26 מיליאָן דאָלאָר פאַרן ישראל־באַנד קאַמפּעיין.

צווישן די 12 הונדערט אָנטיילנעמער אין באַנקעט זענען געווען איינוואוינער פון אַ צאָל שטעט אין די פאַראייניקטע שטאַטן, קאַנאַדע, דרום־אַמעריקע און אייראָפּע. דער הויפּונקט פון דעם אוונט איז געווען: אָפּצוגעבן כבוד צו שמואל פּיסאַר.

ווער איז שמואל פּיסאַר? ער איז אַ לעבנגעבליבענער פון חורבן און אַן אינטערנאַציאָנאַל־באַקאַנטער יוריסט; אַ ראַטגעבער צו רעגירונגען, גרויסע פינאַנץ־אינסטיטוציעס און קאָרפּאָראַציעס. די אויסצייכנונג וואָס איז אים געגעבן געוואָרן איז געווען אין דער פאָרם פון אַ בראָנזענער סטאַ־



דזשודיט און סעם פּיסאַר

טועטקע, געשאַפן פון דעם באַקאַנטן סקולפּטאָר חיים גראָס. איבערגעגעבן פּיסאַרן די אויסצייכנונג האָט אויך אַ גראַטעוועטער פון אוישוויץ, דער נאָבעל־פרייז אויסגעצייכנטער, עלי וויזעל. מיט דעם צונויפקום האָט אַנגעפירט בנימין מיד, אַ לעבנגעבליבענער פון וואַרשעווער געטא. מיד איז דער פרעזידענט פון דער אַרגאַניזאַציע פון אַפּגעראַטעוועטע פון חורבן אין אַמעריקע און פון „וואָגרא". מיד און וויזעל, אויף וועמענס נאָמען ס'איז די אויסצייכנונג, האָבן זי שוין געהאַט באַקומען ביי די פּריערדיקע צוזאַמענטרעפן.

וועגן די לעצטע צוויי נעמען לייענט מען גאָנץ אָפט אין דער פרעסע ביי אונז. פּיסאַר איז אָבער וויניקער באַוואוסט דעם אידישן עולם. הגם ער איז וויט־נישט קיין אומבאַקאַנטער נאָמען אין די אינטערנאַציאָנאַלע קרייזן פון יוריספּרודענץ און פינאַנץ. ס'איז דערפאַר כדאי דאָ איבערצוגעבן וועגן אים עטלעכע פּרטים.

ער איז געבוירן געוואָרן אין ביאַליסטאָק אין יאָר 1929. אין אוישוויץ איז ער אַנגעקומען וועו ער איז קוים 13 אַלט געווען. ער איז געווען צווישן די גאָר ווינציקע אין זיין עלטער וואָס זענען לעבנגעבליבן נאָכן אַדורכגיין אַ צאָל לאָגערן. דאָכאַו איז געווען דער לעצטער פון די לאָגערן, און פון אים איז ער אַנטלאָפן. אַן אַמעריקאַנער טאַנק־קאָלומנע האָט אים צוריקגעגעבן די פרייהייט. ער איז דאָן אַלט געווען 16 יאָר. אַלע זיינע משפּחה מיטגלידער אין פּוילן זענען דורך די דייטשן אויסגעהרגעט געוואָרן. ער איז צום צווייטן מאָל געראַטעוועט געוואָרן — דעם איצטיקן מאָל פון דעם הפקרדיקן לאָגער־לעבן אין דייטשלאַנד, וועו ס'האָט אים אָפּגעפונען אַ פעטער און אַ מומע. זיי האָבן אים געגומען צו זיך קיין אויסטראַליע. דאָרט האָט ער גענדיקט די מיטל־שולע. אַ סטיפּענדיע האָט אים געהאָלפן אויסשטודירן און באַקומען אַ דאָקטאָראָט פון אינטערנאַציאָנאַלן געזעץ אין הארוואַרד אוניווערסיטעט אין אַמעריקע. אַ צווייטן דאָקטאָראָט האָט ער באַקומען פון דער סאָרבאָן אין פּאַריז און שפּעטער אויך אַ דיפּלאָם פון לאָנדאָנער אוניווערסיטעט. נאָכדעם איז ער אין דער אַדמיניסטראַציע פון פרעזידענט קענעדי געווען אַ יורידישער ראַטגעבער פון דער אַמעריקאַנער רעגירונג. ער האָט פאַרנומען דעם דאָזיקן אַמט אויך ביי אַ רייע אַגענטורן פון דער „יו־ען".

אַ ספּעציעלער געזעץ וואָס איז אַנגענומען געוואָרן אין ביידע הייזער פון אַמעריקאַנער קאָנגרעס האָט אים גע־

מאַכט פאַר אַן אַמעריקאַנער בירגער. היינט איז ער דער הויפּט פון אַן אינטערנאַציאָנאַלער יורידישער פירמע מיט ביוראָען אין פּאַריז און ניו־יאָרק. ער פאַרטרעט אויך די אינטערעסן פון וויכטיקע פינאַנץ־פירמעס און פּערזענלעכקייטן, ווי פון דעם אַמעריקאַנער ביליאָנער, אַרמאַנד האַמער, דעם ענגלישן מאַגנאַט, דעם אייגנטימער פון אַ גרויסער צאָל צייטונגען און ראַדיאָ־סטאַנציעס אין פאַרשידענע לענדער, ראַבערט מאַקסוועל, וועלכער איז, פונקט ווי פּיסאַר, אַ לעבנגעבליבענער פון די דייטשע לאַגערן. פּיסאַר געהערט אויך צו דעם פאַרוואַלטונגס־ראַט פון „יד־ושם" און דעם מוזיי פון די תפוצות אין תל־אביב.

אין 1970 האָט ער פאַרעפנטלעכט אַ בוך „האַנדל אין קאָעקזיסטענץ". פּיסאַר אַנטוויקלט אין אים דעם געדאַנק וועגן פּרידלעכער צוזאַמענאַרבעט צווישן פעלקער, דורך קעגנזייטיקן האַנדל. אויף אָט אופן זאָל געשטאַרקט ווערן דער שלום אויף דער וועלט, ספּעציעל צווישן די גרויס־מאַכטן. דאָס בוך האָט אַרויסגערופן אַ שטאַרקן אינטערעס אין די אינטערנאַציאָנאַלע דיפּלאָמאַטישע קרייזן.

אין 1980 האָט ער אָפּגעדרוקט זיין אויטאָביאָגראַפּיע „בלוט און האָפענונג". דאָס בוך איז גלייך געוואָרן אַן אינטערנאַציאָנאַלער בעסטסעלער. אין גאָר אַ קורצער צייט



פון רעכטס: הענרי דאָרפמאַן, מאַיק קרעמער, סעם סאָלאָזש און סידני סיסון

איז עס איבערגעזעצט געוואָרן אין 18 שפּראַכן. אָבער נישט אויף אידיש. שמואל פּיסאַר האָט אָבער געפילט אַז צוליב זיינע אומגעקומענע ביאַליסטאָקער טאָטע־מאָמע און זיינע אידישיסטישע פעטער און מומע אין אויסטראַליע דאַרף דאָס בוך דערשיינען אין אידיש. ער האָט דערפאָר, ווי ער דער־ציילט אין דער פאַררעדע צו דער אידישער איבערזעצונג, עס אַרויסגעגעבן פאַר זיין אייגן געלט.

ביי אָננעמען די אויסצייכענונג וואָס איז אים איבער־געגעבן געוואָרן פון עלי וויזעל'ן, האָט שמואל פּיסאַר גע־זאָגט: „איך נעם זי אַן אין נאָמען פון דעם מיליאָן דער־מאָרדעטע אידישע קינדער, צווישן זיי די הונדערטער קין־דער פון מיין שולע אין ביאַליסטאָק, פון וועלכער איך בין דער אינציקער לעבנגעבליבענער. איך אָקצעפּטיר זי אויך אין נאָמען פון אַלע לעבנגעבליבענע, אַריינגערעכנט די אַלע וועלכע געפינען זיך דאָ אין זאָל און וועלכע פייערן דעם טריאומף פון לעבן און פרייהייט..."

פּיסאַר האָט געזאָגט אַז ער רעדט איצט אויך אין נאָ־מען פון דעם קליינעם אינגל וועלכער איז געווען פאַר־משפט פון די נאַציס אומצוקומען אין אוישוויץ, אין אייכ־מאָנס גיהנום וואָס שטייגט איבער דאָנטעס וויזיע פון שאול התחתיה — און איז לעבנגעבליבן...

„צוליב דער ספּעציפישקייט פון אונזערע איבער־לעבונגען — האָט ער געזאָגט צו די פאַרזאַמלטע — מוזן מיר געבן אַ ספּעציעלע מיינונג צו אונזער עקזיסטענץ, מוזן מיר האָבן אַ ספּעציעלן ציל אין אונזער לעבן: מיר מוזן אָפּ־היטן די פאַרבינדונג פון אונזער עבר — מיט דער קעגנ־וואַרט, פון די תפוצות — מיט ישראל" — האָט ער אויס־געפירט.

וועג פּיסאַר האָט געערעדט, האָבן די איבער טויזנט פאַר־זאַמלטע געפילט, אַז דאָס שטייט פאַר זיי נישט דער אויס־שטודירטער יוריסט אין די וויכטיקע אוניוווערסיטעטן אויף דער וועלט, נישט דער אינטערנאַציאָנאַל־באַקאַנטער אַדוואָ־קאַט — נאָר מער פון אַלץ, דאָס אינגל, וועמענס פּערזענ־לעכקייט ס'האָט אויסגעפורעמט די ביאַליסטאָקער היים און — אוישוויץ... די היים און די לאַגערן האָבן געלייגט אויף אים דעם שטאַרקסטן חותם, האָבן געמאַכט פון אים וואָס ער איז היינט: איינער פון זיי אַלע.

ירושלים אין בענקשאַפט פון דורות

● פון שמחה נייער

ירושלים
א שטאָט אַזאַ שיינע, פון גאָט אַליין געמאַלן
א שטאָט, בליענדע וויינגערטנער און גרינע טאָלן
דער בלויער הימל מיט זילבער־וואָלקנס באַצירט
א שטאָט מיט גרויסע געדאַנקן מיט בלומען דעקאָרירט.

ירושלים
דורות האָבן דיר געשווארן טרייהייט
דורות האָבן געהאָפט דיך זען באַפרייט
דו ביסט אויפן האָריזאָנט א ליכטיקער שטראָל
אַלט־ניי חן אויף דיין געשטאַלט ווי א קוואַל.

ירושלים
דיינע זין און טעכטער דיך באַוואַכט
דיינע זין און טעכטער פון פרעמדער הערשאַפט באַפרייט
דיינע זין און טעכטער האָבן די קרוין פון פרייד באַנייט
די נאַכט אַווועק, די זון שיינט, דער מאָרגנשטערן לייכט
די הויפטשטאָט פון דעם אייביקן פאָלק ישראל איז באַפרייט!

ברענגט אַריין אייערע קינדער און אייניקלעך אַלס מיטגלידער אין דעם ביאַליסטאָקער צענטער און היים פאַר עלטערע מענטשן

חורבן ביאַליסטאָק

(צום 45טן יאָרטאָג פון אויפשטאַנד און ליקווידאַציע פון ביאַליסטאָקער געטאָ)

● פון **אברהם זבאר**, אויסטראַליע

גוועזן אַמאָל אַ האַרציקער, שעפּערישער קיבוץ, אַן עיר ואם בישראל — ביאַליסטאָק. אַ שטאָט וואָס האָט געלעבט און געווירקט, טוליענדיק אַרום זיך גאַנצע 70 טויזנט אידן, מיט אַ בריייטער, וואַרעמער האַרץ צו דער גאַנצער אידישער וועלט און צו אַלץ וואָס אַטעמט מיט אידיש און אידישקייט. ביז — ביז די דייטשע מעכטיקע שטאָלענע פויגלען האָבן געגומען דונערן, צודעקנדיק אינגאַנצן די פולישע הימלען...

ניט לאַנג האָט געדויערט ביז זיי האָבן פאַרכאַפּט די פולישע שטעט און גאָר ניט לאַנג האָט געדויערט ביז זיי זענען צוגעטראָטן צו דער פיזישער פאַרטילקונג פון די אידן.

דאָס פאַרשפּאַרן צווויי טויזנט אידישע מענער און פרויען אין דער גרויסער שול אין ביאַליסטאָק און אונטער־צינדן זיי לעבעדיקערהייט; דאָס אַריינקווועטשן צענדליקער טויזנטער אין די ענגע פיר וועלט פון אַ געטאָ, איז געווען דער טראַגישער אַריינפיר אין דער תקופה פון כסדרדיקע און שטייגנדיקע יסורים.

אָבער ניט געקוקט אויף די אַלע פייניקונגען און אומ־מענטשלעכע צרות, וועלכע האָבן אין זייער פאַרנעם איבערגעשטיגן אַלע אַמאָליקע טראַגעדיעס, האָבן די אידן פאַרגעזעצט זייער לעבן אין געטאָ. זיי האָבן געפירט זייערע געשעפטן, אַרויסגעגעבן אַ צייטונג, געבראַכט קינדער אויף דער וועלט, געפראָווען חתונות און אפילו געשפּילט טעאַ־טער. אויך דאָרטהאָבן זיי אַרויסגעוויזן זייער דורות־אַלטע ענערגיע, ניט פאַרלירנדיק די האָפענונג אפילו אויף אַ מינוט.

אָט די איבערגעלאַדנקייט פון האָפענונג האָט זיכער גורם געווען דערצו, אַז נישט קוקנדיק אויף דעם וואָס דער באַגלייט־מאַטיוו פון זייערע נעכט פלעגן זיין די אָפּקלאַנגען פון שיסעריי, די כסדר׳דיקע אָבלאָווע, האָבן זיי — די פאַרפּיניקטע און צעריסענע לייבער — צייטנווייז ניט גע־פילט דעם הונגער, די האַרטקייט פון די ברעטער אויף וועלכע זיי זענען געלעגן, נישט געשפירט דעם ריח פון די מתים מיט וועלכע זיי זענען געשלאָפן.

ס׳האָט זיך זיי אַזוי געוואָלט פאַרווענען אין זייערע חלומות, אָבער ס׳האָט ניט געהאָלפן. אין אַ געוויסן פינצ־טערן פרימאָרגן האָט זיך פלוצלונג איבערגעריסן דער גאַלדענער פאָדעם — זייערע זיסע טרוימען, זייערע אילוזיעס — ס׳האָט זיך אַנגעהויבן די ליקווידאַציע פון געטאָ.

לויט אַלע סימנים, קלאָרע און ניט קלאָרע, איז דאָס גע־וען אַ פאַרלוירענער קאַמף. ווייל ווי קאָן אַ הייפעלע אידן, אַרומגערינגלט מיט אייזערנע פאַרקאַנעס און עלעקטרישע דראָטן, זיך שטעלן קעגן טויזנטער ביז די ציין באַוואָפנטע רוצחים און סאַדיסטן? אָבער דער קאַמף איז, ווייזט אויס יאָ ווערט געווען, אַדער אפשר געווען נויטיק. ס׳איז געווען אַ דעמאָנסטראַציע פּ מענטשן וועמענס לעבן אין די געטאָס האָט סייוויי ניט געהאָט קיין ווערט; אַ דעמאָנסטראַציע פון אידישן גייסט און אידישן שטאָלץ, וואָס טויכט אויף ביים שוועל פון גיהנום אונטערן שאָטן פון טויט.

וואָס פאַר אַ קידוש השם וואָלט דאָס געווען, וען אידן וואָלטן זיך געלאָזט פירן צום שלאַכט־הויז אַן אַ ווידער־שטאַנד? עפּעס אַזוינס האָבן די אידן אין ביאַליסטאָקער

עווען אַמאָל אַ האַרציקער, שעפּערישער קיבוץ, אַן עיר ואם בישראל — ביאַליסטאָק. אַ שטאָט וואָס האָט גע־לעבט און געווירקט, טוליענדיק אַרום זיך גאַנצע 70 טויזנט אידן, מיט אַ בריייטער, וואַרעמער האַרץ צו דער גאַנ־צער אידישער וועלט און צו אַלץ וואָס אַטעמט מיט אידיש און אידישקייט. ביז — ביז די דייטשע מעכטיקע שטאָלענע פויגלען האָבן געגומען דונערן, צודעקנדיק אינגאַנצן די פוילישע הימלען...

ניט לאַנג האָט געדויערט ביז זיי האָבן פאַרכאַפּט די פוילישע שטעט און גאָר ניט לאַנג האָט געדויערט ביז זיי זענען צוגעטראָטן צו דער פיזישער פאַרטילקונג פון די אידן.

דאָס פאַרשפּאַרן צווויי טויזנט אידישע מענער און פרויען אין דער גרויסער שול אין ביאַליסטאָק און אונטער־צינדן זיי לעבעדיקערהייט; דאָס אַריינקווועטשן צענדליקער טויזנטער אין די ענגע פיר וועלט פון אַ געטאָ, איז געווען דער טראַגישער אַריינפיר אין דער תקופה פון כסדרדיקע און שטייגנדיקע יסורים.

אָבער ניט געקוקט אויף די אַלע פייניקונגען און אומ־מענטשלעכע צרות, וועלכע האָבן אין זייער פאַרנעם איבערגעשטיגן אַלע אַמאָליקע טראַגעדיעס, האָבן די אידן פאַרגעזעצט זייער לעבן אין געטאָ. זיי האָבן געפירט זייערע געשעפטן, אַרויסגעגעבן אַ צייטונג, געבראַכט קינדער אויף דער וועלט, געפראָווען חתונות און אפילו געשפּילט טעאַ־טער. אויך דאָרטהאָבן זיי אַרויסגעוויזן זייער דורות־אַלטע ענערגיע, ניט פאַרלירנדיק די האָפענונג אפילו אויף אַ מינוט.

אָט די איבערגעלאַדנקייט פון האָפענונג האָט זיכער גורם געווען דערצו, אַז נישט קוקנדיק אויף דעם וואָס דער באַגלייט־מאַטיוו פון זייערע נעכט פלעגן זיין די אָפּקלאַנגען פון שיסעריי, די כסדר׳דיקע אָבלאָווע, האָבן זיי — די פאַרפּיניקטע און צעריסענע לייבער — צייטנווייז ניט גע־פילט דעם הונגער, די האַרטקייט פון די ברעטער אויף וועלכע זיי זענען געלעגן, נישט געשפירט דעם ריח פון די מתים מיט וועלכע זיי זענען געשלאָפן.

ס׳האָט זיך זיי אַזוי געוואָלט פאַרווענען אין זייערע חלומות, אָבער ס׳האָט ניט געהאָלפן. אין אַ געוויסן פינצ־טערן פרימאָרגן האָט זיך פלוצלונג איבערגעריסן דער גאַלדענער פאָדעם — זייערע זיסע טרוימען, זייערע אילוזיעס — ס׳האָט זיך אַנגעהויבן די ליקווידאַציע פון געטאָ.

לויט אַלע סימנים, קלאָרע און ניט קלאָרע, איז דאָס גע־וען אַ פאַרלוירענער קאַמף. ווייל ווי קאָן אַ הייפעלע אידן, אַרומגערינגלט מיט אייזערנע פאַרקאַנעס און עלעקטרישע דראָטן, זיך שטעלן קעגן טויזנטער ביז די ציין באַוואָפנטע רוצחים און סאַדיסטן? אָבער דער קאַמף איז, ווייזט אויס יאָ ווערט געווען, אַדער אפשר געווען נויטיק. ס׳איז געווען אַ דעמאָנסטראַציע פ מענטשן וועמענס לעבן אין די געטאָס האָט סייוויי ניט געהאָט קיין ווערט; אַ דעמאָנסטראַציע פון אידישן גייסט און אידישן שטאָלץ, וואָס טויכט אויף ביים שוועל פון גיהנום אונטערן שאָטן פון טויט.

וואָס פאַר אַ קידוש השם וואָלט דאָס געווען, וען אידן וואָלטן זיך געלאָזט פירן צום שלאַכט־הויז אַן אַ ווידער־שטאַנד? עפּעס אַזוינס האָבן די אידן אין ביאַליסטאָקער

געטאָ, צוגלייך מיט זייערע חברים אין וואַרשעווער געטאָ, געמוזט טראָכטן וועגן זיי האָבן זיך געשטעלט קעגן די נאַ־ציס מיט אַביסל אַריינגעשמוגלט געווער אין געטאָ. אַרוואָס זיך לאָזן אויסקוילענען? זאָלן כאָטש אייניקע רוצחים באַ־צאָלן מיט זייערע לעבנס פאַר די רציחות. זאָל אויך זייער בלוט פאַרגאָסן וועלן. און הונדערטער רוצחים זענען טאָקע געפאַלן טויט. בלוט פאַר בלוט!

וואַרשע, די שטאָט פון פּרץ, דינעזאָן, נאָמבערג, אַנסקי; די שטאָט פון די שענסטע און ליכטיקסטע גייסטער; די שטאָט פון אידישער טראַדיציע און לויטערסטן קוואַל פון פראָגרעס, וועט זיך ניט קענען באַקלאָגן, אַז זי איז געבליבן די אייניקע אויפן פראָנט פון נקמה. אויך איר אינגערער ביאַליסטאָקער ברודער האָט מיט אידישן שטאָלץ און מיט מתנגדישער פאַרביסנקייט אַריינגעשטעקט אַ מעסער אין רוקן פון שונא, וועלכער האָט געשענדט זיינע שוועסטער און טעכטער. ער האָט מיט דעם פאַראייביקט זיינע טייערסטע און הייליקסטע.

ניט וויניקער הייליק דאַרף זיין פאַר אונז דער אומקום פון אונזערע פירער וויי טשערניאַקאָוו פון וואַרשע און אַ סך אַנדערע, וועלכע זענען באַגאַנגען זעלבסטמאָרד כדי ניט דאַרפן אויספירן די באַפעלן פון דער געסטאַפּאָ. און די וועלכע זענען באַגאַנגען זעלבסטמאָרד אַלס פראָטעסט קעגן דער שווייגנדיקער וועלט, ווי אַרטור זיגעלבוים, און די אַלע אונטערערדישע קעמפערס. אָבער נאָך הייליקער פאַר אונז זענען אונזערע טויזנטער העלדן, וועלכע זענען ניט גע־שטאָרבן אַליין, נאָר אויך מיטגעשלעפּט דעם שונא.

עס עגבערט כסדר אין מוח: וואו האָבן די שוואַכאידישע מענער און פרויען געזומען אַזוי פיל כוח און אַזוי פיל מוט? נישט אַנדערש — זיי האָבן געקעמפט מיטן כוח פון אונזער פאָלק, מיט אונזער געשיכטע, מיט אונזער אייביקייט.

נישט פאַר זיך אַליין האָבן זיי געקעמפט — זיי האָבן גע־וואוסט אַז זיי זענען פאַרמשפט, אַז דער מעכטיקער שונא וועט זיי סוף כל סוף בייקומען און אומברענגען איינעם נאָכן צווייטן. זיי האָבן געקעמפט, ווייל אין די פלאַמען פון געטאָ האָבן זיי געזען די וויזיע פון אידישן וויידערגעבורט.

אָט די פלאַמען זענען געפאַלן אויך אויף אונז אַלעמען און באַלויכטן דעם זין פון אונזער זיין, דעם אמת פּן אונזער געשיכטע, די הייליקייט פון אונזערע אידעאַלן.

מיר קענען בלויז זאָגן: טייערע קדושים, ליבע ביאַליס־טאָק, וואַרשע ווילנע און אַלע אַנדערע דאָרט אומגע־קומענע אידן.

נישטאָ דער ירמיהו וואָס זאָל אייך באַקלאָגן; נישטאָ די שפּראַך צו שילדערן אייער חורבן; צו מאַלן דעם גרויל פון אייער אומגליק. נישטאָ!

שליסט זיך אָן אַלס מיטגלידער אין ביאַליסטאָקער צענטער, היים פאַר עלטערע מענטשן און שפּיטאָל!

די אַקאַדעמישע לעקציע אין יזכור־טאָג

● פון פּראָפ׳ משה מישקינסקי

די אַקאַדעמישע לעקציע וואָס געהאַלטן פּראָפ׳ מישקינסקי פון תל־אָביבער אוניווערסיטעט. ער איז אונזער א לאַנדסמאַן, געבוירן אין ביאַליסטאָק, קינדווייז געלעבט אין קנישין, אַבסאָל־וועלט פון דער ביאַליסטאָקער העברעאישער גימנאַזיע; שטו־דירט אין ירושלים, באַקומען דעם דאָקטאָראָט אין אידישער גע־שיכטע און פּאָרנעמט זיך איבערהויפּט מיט פּאָרשונג פון דער אידישער ארבעטער באַוועגונג און די שטעלונג פון דער רוסי־שער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג און פּוילישן סאָציאָליזם צו אידיש פּראָבלעמען; פּובליקירט א ריי שטודיעס אויף די דא־זיקע טעמעס. פּופּצן יאָר רעדאַגירט „גלעד", א צייטשריפט געווידמעט דער געשיכטע פון פּוילישן אידנטום. אַנטייל־נעמען אין אינטערנאַציאָנאַלע היסטאָרישע קאָנגרעסן, צווישן זיי אויף דער קאָנפערענץ אין ביאַליסטאָק (סעפּטעמבער 1987): „500 יאָר פון דער אידישער קאָלאָניזאַציע אין פּאָדלאַשע". פּענסיאָנירט און טעטיק היינט אלס פּאָרזיצער פון דער אָפּטיי־לונג פאַר דער אידישער געשיכטע פון דער אידישער ארבע־טער־באַוועגונג און רעדאַקטאָר פון אירע אויסגאַבן ביי דער תל־אביב אוניווערסיטעט; פּאַרוואָלטונג־מיטגליד פון דער היסטאָרישער געזעלשאַפט אין ישראל. די טעמע פון זיין רעדע איז:

„ביאַליסטאָק נאָך 50 יאָר"

עס זיינען דאָ עטלעכע טראַדיציאָנעלע ספּעציעלע באַצייכנונגען פאַר א שטאָט, וואָס האָבן צו טאָן מיט דער אידישער קהילה. (אויסער דער סקאַרבאָוער עטיקעט ק״ק = קהילה קדושה). איינס הייסט א מָקום (אָן אָרט); א צווייטע איז קְרִיָה נֶאֱמָנָה (א געטרייע שטאָט); א דריטע און א זייער בכבודיקע באַצייכענונג איז ירושלים ד... (ווי צום ביישפּיל „ירושלים דליטא" אויף ווילנע). און עס איז דאָ א פּערטע קוואַליטאַטיווע באַצייכענונג עיר ואם בישראל (א מוטער שטאָט אין פּאָלק ישראל). דאָס איז אויך א פּאָסיקע באַצייכענונג פאַר דעם ביאַליסטאָקער אידישן ישוב. אָלע ווייסן אָז די ביאַליסטאָקער קהילה איז לפּי־ערכ־דיק א נייע שאָפונג. זי האָט זיך ענטוויקלט דער עיקר אין 19טן יאָרהונדערט. אָלס א יונגע שטאָט און א יונגע אידישע קהילה, איז זי פּריער געווען אונטער דער טיקטינער קהילה און באַקאַנט „הסמוכה לטיקטין".

3 שטעט זיינען געווען אין צאַרישן רוסלאַנד, צווישן וועלכע מען קען ציען א ריי פּאַראַלעלען: אַדעס, לאָדזש און ביאַליסטאָק. זיי זיינען געווען נייע און שנעל־וואַקסנדיקע קהילות, א פּראָדוקט פון דער אַלגעמיינער אינלענדישער מיגראַציע, וועלכע האָט אין דער אידישער סביבה געהאַט אירע אייגנקייטן. עס איז באַקאַנט דער אַנטייל פון אידן אין דער אַנטוויקלונג פון דער טעקסטיל אינדוסטרי, אין ביאַליסטאָק ווי אין לאָדזש. צווייטנס, די באַפעלקערונג פון די אָלע דריי שטעט איז געווען א געמישטע אין נאַציאָנאַל־רעליגיעזן זין. דאָס האָט געשאַפן א באָדן פאַר היפּוכדיקע אַנטוויקלונג־טענדענצן: צוזאַמענארבעט און קאָנקורענץ, א קולטוראַציע און דראַנג צו זעלבסטבאַשטימונג. איך בין ניט זיכער אַז „פּופּציק מייל אָרום אָדעס האָט געברענט דער גיהנום" (לויטן באַקאַנטן פּאָלקסשפּרוך).

אָבער אָן צווייפל האָט צווישן די דריי שטעט און זייערע אומגעגנטן געהערשט אָן ענגע פאַרבינדונג, וואָס האָט געשפּילט א וויכטיקע ראָלע אין זייער לעבן. אַזוי, למשל, צווישן ביאַליסטאָק און מיין קינדהייט־שטעטל קנישין און אָנדערע שטעטלעך.

עס זיינען אָבער געווען אויך מער וועזנטלעכן באַטייט. אַפילו מאלדאוואנקע, באַלוט און די כאַאָטישקעס זיינען ניט געווען איינס און דאָסזעלבע. ביאַליסטאָק האָט אויס־נעמיק געהאַט אָן אַבסאָלוטע אידפּשע מערהייט, אָזוי ביזן ערשטן וועלט־קריג, נאָכער א רעלאַטיווע מערהייט. דאָס איז א קוואַנטיטאַטיווע דערשיינונג וועלכע האָט אָבער גע־האָט א וועזנטלעכן באַטייט.

דערלויבט מיר דאָ צו מאַכן א שפּרונג א שפּרויס. באַזונ־דיק לעצטנס ביאַליסטאָק און איר אומגעגנט, האָב איך זיך געפּילט ווי אין אָן אומהיימלעכן נעפּל און אַרויספּאַרנדיק פון ביאַליסטאָק האָט מיך די דאָזיקע שטימונג ניט אָפּגע־לאָזן. פּופּציק יאָר ווי נעכטן און דאָך „פּאָלג מיך א גאַנג"!

די קאָנפערענץ האָט אַרומגענומען זייער א בריטן קרייז פון טעמעס. צווישן אָנדערע וועגן דעם אָנפאַנג פון ציוניזם און דעם אָנטייל פון ביאַליסטאָקער אין דער ערשטער תקופה פון דער קאָלאָניזאַציע אין ארץ־ישראל: די ראָל פון ביאַליסטאָק אין פּאַרמאַטיוון פּעריאָד פון דער אידישער ארבעטער־באַוועגונג. זעלבסטפּאַרשענדלעך אָז א צענטראָלן אָרט האָט פּאַרנומען די תקופה פון אומקום און גבורה, חורבן און וויידערשטאַנד.

עס זיינען דאָ פּאַרשידענע אויסטייטשונגען פון די באַ־גריפן: „גבורה", „וויידערשטאַנד" אין די אומפּערגלייכלעכע היסטאָרישע אומשטאַנדן פון דער בלוטיקער הערשאַפט פון די דייטשישע־נאַציש רוצחים און זייערע העלפּערס. מיר איז אייגן די מיינונג אָז די גבורה און ווידערשטאַנד האָבן אַנגענומען פאַרשידענע פאַרמען און ניואַנסן, פּאַסיווע און אַקטיווע. אָבער מיר, דאָכט זיך, קענען ניט פּאַרגעסן, מען טאָר ניט פּאַרגעסן, אָז אין דער ערשטער ריי שטייט טאָקע די גבורה פון אַקטיוון ווידערשטאַנד. אמת, עס איז גאָר ניט לייכט צו קלאַסיפיצירן, אָפּוועגן און מעסטן. אָבער דאָך אין דעם צוזאַמענהאַנג פאַרנעמט געוויס ביאַליסטאָק איינעם פון די ערשטע ערטער.

נישטאָ קיין קעגנוואָרט אָן א פּאַרגאַנגענהייט, אָבער דער עָבָר האָט א קיום אויב נאָר עס איז דאָ א צוקונפט. פּאָרן צווייטן וועלט־קריג איז די צאָל ביאַליסטאָקער אידן אין ווייטע לענדער געווען ניט ווייניקער, אויב ניט מער ווי זייער צאָל אין ביאַליסטאָק גופא. ביאַליסטאָקער אויף דער גאַרער וועלט האָבן זיך אויסגעצייכנט מיט זייער האַלטן דעם אַנדענק פון דער שטאָט אין זייער געדעכטעניש. עס איז ניט געווען, גלויב איך, נאָך אַזאַ פּאַרצווייגטע נעץ פון לאַנדסמאַנשאַפטן ווי פון ביאַליסטאָקער. ניטאָ אַזאַ לאַנדס־מאַנשאַפט ווי די ביאַליסטאָקער, וואָס זאָל האָבן פּובליקירט אַזוי פיל צייטשריפטן און דאָס נאָך לאַנגיאָריקע. די „ביאַליסטאָקער שטימע", אָגב, איז די עלטסטע פון דעם מין.

היינט שטייט אויף דער טאָג־אַרדענונג די רעסטאַוו־ראַציע פון די בתי־קברות אין פּוילן. די ביאַליסטאָקער לאַנדסמאַנשאַפטן דאָרפן, פּאַרשטייט זיך, שענקען דעם ענין גרויס אויפּמערקזאַמקייט. איך גלויב אָבער, אָז ווען עס האָנדלט זיך וועגן פּאַראַיביקן דעם אַנדענק פון דעם ביאַליסטאָקער אידישן ישוב אין דער לויף פון זיין גע־שיכטע, זיינען דאָ נאָך עטלעכע ענינים ניט וווייניקער, און וואַרשיינליך אַפילו מער וויכטיקע. ערשטנס איז נויט־וועניק צו פילמירן די אָלע צאַלרייכע שריפטן, צייטונגען א.ד.ג. וואָס זיינען דערשינען אין ביאַליסטאָק, אָדער ארויסגעגעבן פון ביאַליסטאָקער לאַנדסמאַנשאַפטן.

לעצטנס זיינען פּאַרעפּנטלעכט געוואָרן אייניקע

ווידערשטאַנד אין ביאַליסטאָקער געטאָ

(צו דעם 45טן יאָרצייט)

● פון לעאָן מענדעלעוויטש (מעלבורן, אויסטראַליע)

ס׳איז שוין פיל געשריבן געוואָרן וועגן די הערא־ אישע אַרויסטרעטונגען פון קעמפערס אין געטאָ, וועלכע זענען כמעט אַלע געווען פאַרמשפט אויף אַ זיכערן טויט. די אַרויסטרעטונגען האָבן דערפילט אַ צאָל פונדאַמענטאַלע פונקציעס: באַווייזן די פעלקער אויף דער וועלט ווי גלייכגילטיק זיי זענען געווען צו אונזער טראַגעדיע. די ווידערשטאַנדן האָבן באַווייזן די ראַפינירטע נא־ צישע מערדער, וואָס האָבן מיט אַלע מיטלען געוואָלט פאַר־ מאַסקירן זייערע מאָרדן, אַז אידן האָבן ביזן לעצטן אָטעם פאַרטיידיקט זייערע אידישע ווערטן און טראַדיציע.

צווייטנס: דאָס אידישע פאָלק האָט מיט עקל זיך אָפּגע־ טיילט פון די פאַרשיידענע מיטאַרבעטער, אָגענטן, מוסרים, אָפּטמאָל אידישע פּאָליציי, יודענראַטן, וועלכע האָבן אונ־ טער טויט־דראָונגען אויסגעפירט די העסלעכע אַרבעט אין פאַרשנעלערן די פאַרטיליקונג פון די אידן.

די נעגאַטיוע זייט פון די אויפשטאַנדן איז געווען דאָס, וואָס זיי זענען געקומען צו שפּעט און ניט באַווייזן צו אַרגאַניזירן אַ געהעריקן ווידערשטאַנד, ווי אויך צוגרייטן די נויטיקע מאַטעריאַלן. דאָס האָט דערמעגלעכט די נאַצישע מאַשין אייַנצושלעפּערן די עפּנטלעכע וואָכזאַמקייט פון די

באַדייטנדיקע ביכער וועגן ביאַליסטאָקער אידישע פּא־ מיליעס. עס איז אויך אַרויסגעגעבן געוואָרן דער „יזכור בוך" אין ניו־יאָרק. אָבער דאָס איז נאָך ניט גענוג. עס איז דאָ איצט אַ גוטע געלעגנהייט צו פאַרשטאַרקן די היסטאָרישע אַרבעט וועגן דער געשיכטע פון אידישן ישוב אין ביאַליס־ טאָק. דאָס איז צוזאַמענאַרבעט מיט היסטאָריקער אין פוילן.

אייַנע פון די מערקווירדיקע דערשיינונגען, וועלכע האָבן זיך באַווייזן אויף דער אויבנדערמאָנטער קאָנפערענץ איז געווען דער אינטערעס פון יונגע פוילישע היסטא־ ריקער מיט דער געשיכטע פון אידן. דאָס יאָר געפינט זיך אין תל־אָביב אייַנער פון זיי, וואָס פאַרנעמט זיך ספּעציעל מיט דעם אָנטייל פון די אידן אין ביאַליסטאָקער פאָבריק־ וועזן. זייער אויסגאַנגס־פונקט איז בדרך כלל אַן אָנדערער. זיי קוקן אויף דער געשיכטע פון אידן אין פוילן אַלס אַ טייל פון דער פוילישער געשיכטע. דער אויסגאַנג־פונקט פון די אידישע היסטאָריקער איז אַן אָנדערער.

ביי אונז איז די געשיכטע פון אידן אין פוילן אַ טייל פון דער היסטאָריע פון אידן אַלס וועלט־פאָלק. אָבער אַ צוזאַמענאַרבעט קען ברענגען נוצן פאַר ביידע צדדים. עס איז די העכסטע צייט צוצוגרייטן דעם באָדן פאַר אַ דאָקו־ מענטן־אויסגאָבע, ווי אויך פאַר אַן אַלגעמיינער געשיכטע פון אידישן ישוב אין ביאַליסטאָק; אַזוי אויך מאָנאָגראָפיעס אויף פאַרשידנאַרטיקע ספּעציעלע טעמעס; פאַרפעסטיקן די עקזיסטענץ און פאָנאָנדערבויען דעם ביאַליסטאָקער אַרכיוו („גנזך ביאַליסטוק") ביי דער נאַציאָנאַלער ביבליאָטעק אין דעם ירושלימער אוניווערזיטעט, וועלכע ס׳האָט געגרינ־ דעט דער ביאַליסטאָקער ד״ר כאָנאָוויטש. דאָן וועלן מיר מקיים זיין דעם געבאָט „דור לדור יביע אומר" („אַ דור צו אַ דור וועט זאָגן זיין וואָרט"). פאַר אונדזער דור פון שארית הפּליטה איז דאָס אַ זעלטענע מצווה וועלכע מיר טאָרן ניט פאַרפעלן.

אידישע מאָסן, מיט דער הילף פון די יודענראַטן, וואָס האָבן כמעט ביז דער לעצטער מינוט ניט פאַרשטאַנען די נאַצישע ענדגילטיקע פּלענער.

די ביאַליסטאָקער יוגנט, וואָס האָט פאַרמאָגט אַ היסטאָ־ רישע פאַרגאָנגענהייט אין אַקטיוע פיזישע אַרויסטרעטונ־ גען קעגן פאַרשידענע פאָגראָמשטשיקעס, אָנטיסעמיטישע באָנדעס, וואָס האָבן באַדראָט דאָס אידישע לעבן, האָבן בשום אופן נישט געקענט מסכים זיין מיט דער דעגרא־ דאַציע, וועגעטאַציע און מאָרד פון דער אידישער באָפעל־ קערונג.

עס ווערט געשאָפן אַן אייַנהייטלעכער פראָנט מיטן ציל צו אָרגאַניזירן אַ ווידערשטאַנד קעגן די נאַצישע רוצחים. ס׳נעמען אָנטייל פאַרשידענע אָרגאַניזאַציעס, ווי: השומר־ הצעיר מיט איר קיבוץ „תל־עמל", „דרור" מיט איר קיבוץ „תל־חי", קאָמוניסטן, בונדיסטן, ביתר, הנוער־הציוני, פּועלי־ציון רעכטע און לינקע, מיט אָלע ציוניסטישע אָרגאַניזאַציעס און פיל אַנדערע איינשליסלעך אומפּאַר־ טייישע.

עס ווערט געווייזלט אַן עקזעקוטיוו אָנצופירן מיט דער אָרבעט: די שומרים זרח זיסקינד־זילבערבערג, חיהקע גראָסמאַן; די „לינקע" דניאל מאָשקאָוויטש, יאָשקע קאָווע, מיעטעק יאָקובאָוויטש, חיה מענדעלסאָן; די חלוצים מרדכי טענענבוים, הערשל ראָזענטאָל, ראובן ראָזענבערג; די בונ־ דיסטן קוסטין און בערגנער, פון „ביתר" פליישער, און פון „הנוער־הציוני" דוד דער ווילנער.

ס׳ווערט אויך אָנגאָזשירט אַ זעלבסשוץ בראש מיט די קאָמענדאַנטן דניאל מאָשקאָוויטש און מרדכי טענענבוים. עס ווערט באָשטימט דעראָבערן געווער דורך קויפן, פראָדוצירן, גנבענען און אָנדערע מיטלען; איינשטעלן אַ קאָנטאַקט מיט דער אָרישער זייט; שאָפן אַ פאָרטיזאַנער־ גרופּע „פאָרויס" אין די נאָענטסטע וועלדער און פירן אַן אויפקלערונג צווישן דער אידישער באָפעלקערונג.

דער גאָנצער געטאָ ווערט פונדאָנדערגעטיילט אין דריי ווידערשטאַנד־ראָיאָנען: (1) קופּיעצקע גאָס מיט אירע אָרו־ מיקע געסלעך; (2) ביאַליסטאָטשאָנקע און ניי־וועלט; (3) יוראָוצער גאָס מיט אַלע אָפּצווייגונגען. די זעלבסטשוץ (פון אָנהויב 500) ווערט פונאָנדערגעטיילט אין „פינפטלעך" לויט די ראָיאָנען. דער ווידערשטאַנד אין ביאַליסטאָקער געטאָ איז אין די לעצטע חדשים פון 1941 געווען אַ פאָ־ סיוער און איז געפירט געוואָרן ספּעציעל אין די פאָבריקן, דורך סאָבאָטירן די קוואָליטעט פון די אויסאַרבעטונגען און פאַרקלענערן די פּראָדוקציע.

דאָס יאָר 1942 ווערט פאַרצייכנט אַלס יאָר פון פלאָ־ נירטע ווידערשטאַנדן, וועלכע דויערט ביז דעם מאָסיוון בלוטיקן אויפשטאַנד בעתן ליקווידירן דעם געטאָ אין אויי־ גוסט 1943. צוליב דעם ענערגישן ווידערשטאַנד האָט די ליקווידאַציע פון געטאָ געדויערט איבער אַ חודש צייט, פון 15טן אויגוסט ביזן 16טן סעפּטעמבער 1943.

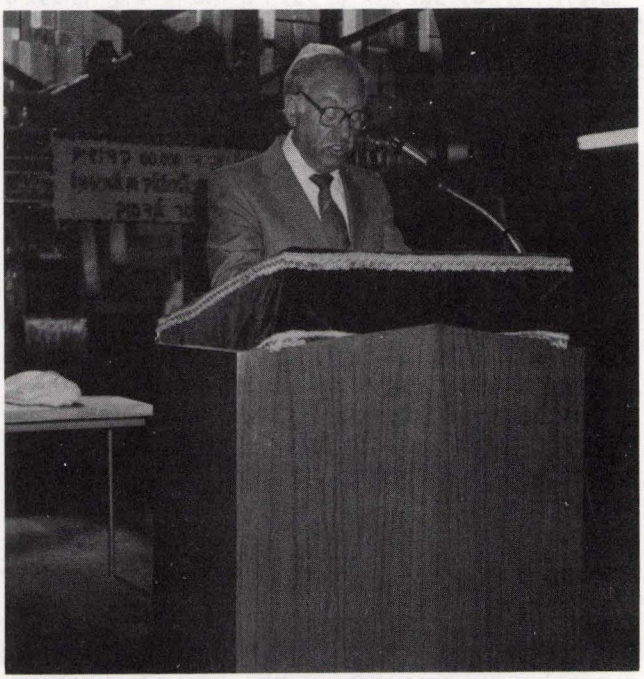
די קאָמפּן און די אָרויסגעווייזענע גבורה פון אירע קעמפער, וועלכע זענען כמעט אַלע אומגעקומען אין דעם נישט גלייכן קאָמף, דאַרפן ווערן פאָראייביקט אין דער גע־ שיכטע פון אידישן פאָלק.

זיי האָבן מיט זייער טאָט און גבורה באַווייזן דער נישט־ אידישער וועלט, ווי אויך די קומענדיקע דורות, אַז נאָר מיט קאָמף קען מען פאַרזיכערן דעם קיום פון אונדזער פאָלק.

אייַנדרוקספולע אזכרה אין מיאַמי ביטש

אַ גרויסער עולם לאַנדסלייט פון ביאַליסטאָק, גראַדנע און דער אומגעגנט, וועלכע וואוינען אין מיאַמי ביטש, ווי אויך די וועלכע האָבן פאַרבראַכט די ווינטער־וואַקאַציע אין פלאָרידע, זענען געקומען זונטיק, דעם 12טן פעברואַר 1989, באַערן די קדושים און מאַרטירער, וועלכע זענען אומ־געבראַכט געוואָרן דורך די נאַצי־מערדער. די 46טע יערלעכע אזכרה איז פאַרגעקומען אין דעם פרעכטיקן בני־ציון טעמפּל, אין נאַרט מיאַמי־ביטש, און זי איז אַרגאַניזירט געוואָרן דורך דעם דאָרטיקן קלוב פון ביאַליסטאָקער און אומגעגנט.

די אזכרה איז דערעפנט געוואָרן דורך יוסף דאָברימאַן, וועלכער איז געווען דער פאָרזיצער פון דער טרויער־פאָר־זאַמלונג. ער האָט וואָרעם באַגריסט די איבער 250 מענטשן,



סעם טשודין

וועלכע זענען געקומען באַערן די קדושים און איינגעלאַדן די געסט אין פרעזידיום.

פריינד דאָברימאַן דערמאָנט דעם עולם, אַז ערשט ניט לאַנג, דעם 9טן נאָוועמבער 1988, איז געוואָרן 50 יאָר זינט די נאַציס האָבן אָדורכגעפירט אין דייטשלאַנד און עסטרייך דעם אָרגאַניזירטן פּאָגראָם, וועלכער איז באַוואוסט ווי די „קריסטאַל־נאַכט". ער דערמאָנט אויך, אַז הגם די ציווילי־זירטע וועלט האָט פאַראורטיילט די נאַצישע אכזריותן, האָט זיך ניט געפונען קיין איין לאַנד אויף דער וועלט וואָס זאָל עפענען די טויערן פאַר די אידן, די פאַרמשפּטע צום אומקום. דעריבער מוזן מיר שטיין אויף דער וואַך צו פאַר־זיכערן, אַז די גיפטיקע שלאַנג פון אַנטיסעמיטיזם זאָל מער קיינמאָל ניט אויפהויבן דעם קאָפּ.

נאָכן אויפשטעלן זיך צו באַערן די געפאַלענע העלדן, דערמאָנט דער רעדנער אהרון פיינמאַנען, וועלכער איז שוין מער ניטאָ מיט אונז, און ער ווינטשט דער משפחה אַז זיי זאָלן מער פון קיין צער ניט וויסן.



חזן סאָל זים

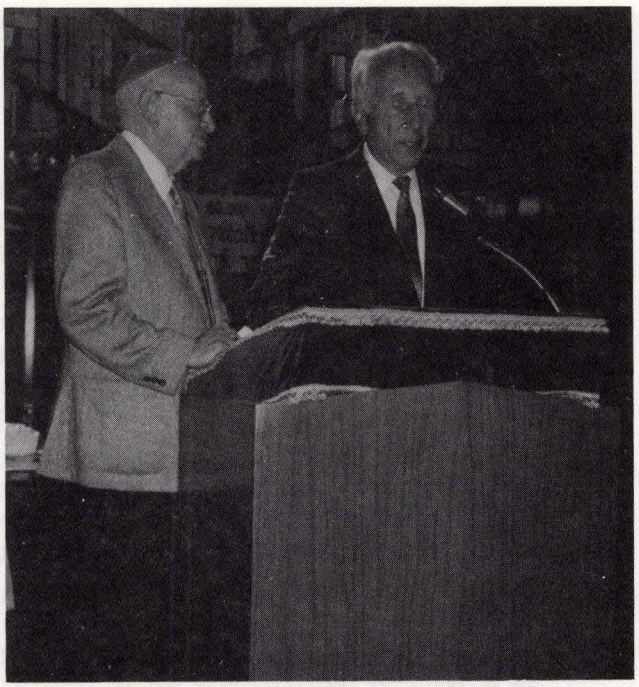
סעם סאָלאָזש, דער פרעזידענט פון ביאַליסטאָקער צענטער און היים אין ניו־יאָרק, האָט באַגריסט די פאָר־זאַמלטע. נאָך דעם האָט ער גערעדט וועגן 50 יאָר „קריסטאַלנאַכט", וואָס איז געווען דער אַריינפיר צו דעם חורבן פון אונזערע זעקס מיליאָן קדושים, צווישן וועלכע עס זענען געווען איבער אַ מיליאָן אומשולדיקע אידישע קינדער. צום סוף האָט סאָלאָזש פאַרזיכערט, אַז מיר וועלן קיינמאָל ניט פאַרגעסן וואָס די דייטשע רוצחים האָבן געטאָן צו אונזער פאָלק און מיר וועלן זיי אויך קיינמאָל ניט פאַר־געבן.

פרוי מירקע סאָיער, פון קאַנאַדע האָט געלייענט אַ פאָסיקע פּאָעמע, וועלכע האָט געמאַכט אַ גרויסן רושם אויף אַלע אַנוועזנדע.

מייקל קרעמער, דער וויצע־פרעזידענט פון ביאַליס־טאָקער צענטער און פאַרשטייער פון די גראַדנער, האָט גערעדט וועגן דער וויכטיקייט פון העלפן און שטאַרקן מדינת ישראל, וועלכע איז די אייניציקע גאַראַנטיע פאַר אונז, אידן, אַז ס׳וועט מער ניט זיין קיין חורבן פאַרן אידישן פאָלק. ער האָט אויך געדרופן די אידן צו זיין פאַראייניקט אין זייער שטיצע צו דער אידישער מדינה, ספּעציעל איצט, ווען אפילו אונזער אַמעריקע האָט שוין אַנגעהויבן צו רעדן מיט דעם גרעסטן שונא, דער טעראָריסטישער פּ.ל.א.



אַ טייל פון עולם ביי דער אזכרה



דר. גרשון ווײַנער און איסאַק ריבאַלאָווסקי

פריינד סעם טשודען, פרעזידענט פון קלוב פון ביאַליס־טאָקער, גראַדנער און אומגעגנט אין מיאַמי, האָט געריידט וועגן די שונאים, וועלכע ווילן נאָך איצט פאַרלייקענען אַז ס׳איז געווען אַ האָלאָקאָסט. ער האָט אויסגעפירט, אַז מיר מוזן כסדר שטיין אויף דער וואַך, כדי צו פאַרזיכערן אַז דאָס זאָל זיך מער ניט איבערחזרן.

איסאַק ריבאַלאָווסקי, דער עקזעקוטיוו־דירעקטאָר פון ביאַליסטאָקער צענטער און היים אין ניו־יאָרק, האָט געמאַכט אַ זייער דערפאָלגרייכן אָפּיל פאַר מדינת ישראל. ער האָט אויך פאַרגעשטעלט דעם פראָפעסאָר פון בר־אילן אוניווערזיטעט, דר. גרשון ווײַנער, וועלכער האָט געריידט וועגן די צוויי ביאַליסטאָקער פּערזענלעכקייטן, דר. כאַזאַנאָוויטש און דר. זאָמענהאָף. די רעדע האָט געמאַכט אַ זייער שטאַרקן איינדרוק אויף די פאַרזאַמלטע.

נאָך דער צערעמאָניע פון אָנצינדן די זעקס ליכט האָט דער באָקאָנטער חזן סאָל זים געמאַכט דעם אל מלא רחמים און געזאָגט קדיש בציבור מיטן גאַנצן עולם. דער חשובער חזן, וועלכער איז ספּעציעל געקומען פון ניו יאָרק צו דער אזכרה, האָט אויך פרעכטיק געזונגען אַ צאָל געטאָ־לידער.

פריינד טאַפאַרעק, פון שיקאַגאָ, האָט ווי אין די פריער־דיקע יאָרן געמאַכט אַ ווידעאָ־פילם פון דער געלונגענער אזכרה־פאַרזאַמלונג. ער איז באַדאַנקט געוואָרן דורך דעם קאָמיטעט פאַר קומען יעדעס יאָר מאַכן דעם פילם, וועל־כער וועט בלייבן פאַר דער עשיכטע.

די אזכרה האָט זיך פאַרענדיקט מיטן זינגען דעם פאַר־טיזאַנער־הימן — „זאָג ניט קיינמאָל אַז דו גייסט דעם לעצטן וועג".

שליסט זיך אָן אַלס מיטגלידער אין ביאַליסטאָקער צענטער, היים פאַר עלטערע מענטשן און שפּיטאָל!

„שבת הגדול" געבורטסטאָג פון אונזער ערן־פּרעזידענט רובין בינדלער

רובין בינדלער, דער באַליבטער און חשובער ערן־פּרעזידענט פון דעם ביאַליסטאָקער צענטער און היים פאַר עלטערע מענטשן, פּראָווען אויף זייער אַ פּיינעם אופן יעדעס יאָר זיין געבורטסטאָג וואָס פאַלט אויס שבת הגדול, דאָס מיינט דער לעצטער שבת פאַר פּסח. דאָס איז אַבער ניט סתם אַ געבורטסטאָג פאַר אונזער ליבן ערן־פּרעזי־דענט, עס איז פיל מערער.

היות ווי דער יום־טוב פּסח איז פאַרבונדן מיט דער בא־פרייאונג פון אידן פון שקלאַפערייי אין מצרים, און דאָס דערמאָנט דאָך יעדן פון אונז זייער פיל, האָט מר. רובין נאָך מיט יאָרן צוריק אייניגעפירט אַ שיינע און אויך זייער נוצ־לעכע טראַדיציע. מר. בינדלער טראָגט עמלעך יעדעס יאָר צו, אין פאַרבינדונג מיט זיין שבת הגדול געבורטסטאָג, אַ גרעסערע סומע געלט אָלס ביישטייערונג פאַר דער גרוי־סער ביאַליסטאָקער אינסטיטוציע.

עס דאַרף דערמאָנט ווערן, אַז רובין בינדלער איז איינער פון די עלטסטע איבערגעבענע בויער און טוער פון דער ביאַליסטאָקער היים פאַר עלטערע מענטשן און דעם צענטער. זינט פיל יאָרן איז ער כסדר אַ טרייער אַקטי־ווער טוער אין דער אינסטיטוציע. מען ווייזט צו אים אַרויס גרויס דרך־ארץ און מען הערט זיך שטענדיק אויפ־מערקזאָם צו זיינע אָנווייזונגען און מיינונגען וואָס זיינען פון גרויסן פראַקטישן ווערט.

אין פאַרבינדונג מיט דער דאָזיקער שיינער טראַדיציע פירט פריינט בינדלער אויך יעדעס מאָל דורך, פאַר זיין שבת הגדול געבורטסטאָג, אַ ספּעציעלע זאַמלונג ביי זיינע משפּחה־מענטשן און פריינט פאַר דעם ביאַליסטאָקער צענ־טער און היים.

מיר ווינטשן אונזער ליבן ערן־פּרעזידענט פריינט רובין בינדלער, נאָך לאַנגע יאָרן פון געזונט, אַ גליקלעכן לעבן און נחת פון זיין גאַנצער משפּחה.

אַ בריוו צום רעדאַקטאָר

טייערער איסאַק,

ס׳איז פאַר מיר תמיד אַ פאַרגעניגן צו זיין אַ טייל פון דעם ביאַליסטאָקער קאָנצערט אי אָלס אַן אָנטיילנעמער איז פּראָגראַם, אי אָלס אַ צושויער. די פאַרשטעלונג איז, ווי יעדעס מאָל, געווען אַ פּרעכטיקע און האַי און איידאַ איינהאָרן האָבן זי פיין פּראָדוצירט.

איר, איסאַק, זענט אַן אומגעווײַנלעכער מענטש און איך באַוואונדער אָלץ וואָס איר טוט . . . און פון מיין זייט וועל איך טאָן אָלץ וואָס איך קען צו העלפן אייך אין אייערע באַמיאונגען.

איך דאַנק אייך פאַר די בילעטן וואָס איר האָט מיר געשיקט, וועלכע איך האָב פאַנאַנדערגעטיילט צווישן מיינע געסט. איך שיק אייך דאָ איבער אַ ביישטייערונג פון 250 דאָלאָר צו דער ביאַליסטאָקער היים און איך האָף אַז ג־ט וועט מיר געבן די מעגלעכקייט צו פאַרגרעסערן די ביישטייערונג קומענדיקן יאָר.

איך בין אויך זייער צופריידן וואָס כ׳וועל האָבן די מעגלעכקייט אַנטיילצונעמען אין דעם קאָנצערט אויך קומענדיקן יאָר. דאָס וועט זיין פאַר מיר אַ גרויס פאַרגעניגן.

זאָל דער רבונו של עולם געבן אייך און אייער פּרוי מאַלי געזונט, און כוח פאַר אַ סך, אַ סך יאָרן.

מיט גרויס דרך ארץ

אייער חזן סאָל זים

ביאַליסטאָקער פייערן דעם 40סטן יום העצמאות מיט גרויסן קאָנצערט אין לינקאָלן צענטער

דער ביאַליסטאָקער צענטער און היי פאַר עלטערע מענטשן איז ניו־יאָרק האָט זונטיק, דעם 9טן אָקטאָבער, 1988, אַדורכגעפירט זיין יערלעכן טעאַטער־קאָנצערט מיט גרויס דערפאָלג. דער דאָזיקער קאָנצערט, וועלכער וועט אָנגעפירט דורך איסאַק ריבאַלאָווסקי, איז שוין דער 14טער יערלעכער בענעפיט צו העלפן אויסהאַלטן די היים פאַר עלטערע מענטשן אויף 228 איסט בראַדוועי. ער איז היי־יאָר געווען געווידמעט דעם 40טן יובילייַ פון מדינת ישראל.

אויך דעם מאָל, פונקט וויאין די פריערדיקע, איז דער פּרעכטיקער זאַל פון אייווערי פישער האָל, אין לינקאָלן צענטער, געווען אויסגעפולט מיט קנאַפּע דריי טויזנט מענטשן. צווישן זיי זענען, פאַרשטייט זיך, געווען די ביאַליסטאָקער לאָנדסלייט פון ניו־יאָרק און פון דער אָרומ־קער געגנט: גרופּן און פאַרטרעטער פון פריינטלעכע אָרגאַניזאַציעס, און ליבהאָבער פון אידישן וואָרט און ליד.

אין דער פּראָגראַם, וועלכע איז אויפגעפירט און אָראַנ־זשירט געווארן דורך דער באַקאַנטער טעאַטער־אונטער־נעמערין אייַדע מ. אייזנהאָרן, האָבן זיך באַטייליקט אַ צאָל באַוואוסטע קינסטלער. די הויפּט־„שטערן" איז געווען די באַליבטע ישראל און אינטערנאַציאָנאַלע זינגערין גאולה גיל, וועלכע האָט ממש באַגייסטערט דעם עולם מיט איר זינגען אידישע, העברעאישע און ענגלישע לידער.

אַ גרויסער סורפּריז איז געווען דער אויפטריט פונעם יונגן סאָוועטיש־אידישן פידלער, וולאַדיסלאָוו אָביעצקי, וועלכער איז ניט לאַנג צוריק געקומען קיין אַמעריקע. ער האָט פּרעכטיק אויסגעפירט אַ פּאָפּורי פון אידישע און רוסישע מעלאָדיעס.

די אָנדערע קינסטלער אינעם פּראָגראַם זענען געווען נאָרמאַן עטקינס, דזשעין סימאָן, דזשודי מאַק־קאַלי, די טאַלאַנטירטע בראָדוועי־זינגערס: די פּיאָניסטין מאָריאַן קאָברין און דער באַריטאָנער קאָמיקער מאָל לאָורענס. זיי אַלע זענען באַגלייט געווארן דורך דעם גרויסן אָרקעסטער פון סאָל סיקאָרי.

ביים איבערריס האָבן דעם גרויסן עולם באַגריסט דער פּרעזידענט פון ביאַליסטאָקער צענטער און היים, סעם סאָלאָזש, און דער עקזעקוטיוו־דירעקטאָר איסאַק ריבא־לאָווסקי. סאָלאָזש האָט באַגריסט אַלעמען און זיי גע־וואונטשן אַ גוט און געזונט נייַ־יאָר. ער האָט אויך דער־מאָנט אַז דער צענטער האָט ניט לאָנג צוריק געפייערט דעם 40טן יובילייַ זינט איסאַק ריבאַלאָווסקי און זיין פּרוי מאָלי זענען געווארן אַקטיוו טוער אין דער היים פאַר עלטערע מענטשן און דערבי דערקלערט, אַז אַן זיי וואָלט די וויכ־טיקע אינסטיטוציע ניט דערגרייכט איר גוטן נאָמען אין אַמעריקע און איבער דער גאָנצער וועלט.

איסאַק ריבאַלאָווסקי באַדאַנקט אין אידיש אַלע אָרגאַני־זאַציעס און יחידים וועלכע זענען געקומען צום קאָנצערט, כדי צוזאַמען צו פייערן דעם 40טן יובילייַ פון דעם אידישן היימלאַנד, מדינת ישראל. ער דאַנקט אויך דער פּירער־שאפט פון ביאַליסטאָקער צענטער וועלכער האָט איינגע־אָרדנט אַ — פּרעכטיקן באַנקעט אין וואַלדאָרף אַסטאָריאַ פאַר אים און זיין פּרוי. דערבי האָט ער דערקלערט אַז ביי דעם באַנקעט איז געזאַמלט געווארן 100 טויזנט דאָלאָר פאַר דער היים. צום סוף האָט ריבאַלאָווסקי פאָרגע־שטעלט דעם ביאַליסטאָקער לאָנדסמאַן לואיס סילווער, דעם גרינדער און געווען דירעקטאָר פון דער אָרבעטער־רינג היים פאַר עלטערע מענטשן, און איידאַ איינהאָרן, וועלכע האָט צוגעגרייט אַזאַ פּעכטיקן קאָנצערט.

דער דריי טויזנט קעפּיקער עולם האָט שטורמיש אַפּלא־דירט די רעדנער און די קינסטלער פאַר גאַנצן זיי אַ קאָנ־צערט, וועלכער איז געשטאַנען אויף אַ הויכן קינסטלעריש ניוואָ. זיי זענען זיך פאָנאַנדערגעגאַנגען אין אַ געהויבענער שטימונג און זיך געוואונטשן איינער דעם אַנדערן צו זען ביים 15טן קאָנצערט אין אַ יאָר אַרום.

דער וואַנדערער

● פון שלמה קרים

איך בין שוין דורות, דורות אַלט,
דעם יחוס וואָס איך פאַרמאָג איז אַ געוואָלט.
אין מיינע אָדערן אברהם אבינו׳ס בלוט פליסט,
דעם כבוד וואָס איך קריג איז ניט אומזיסט.

איך בין אַ טייל פון יצחק און יעקב אויך,
אַן אַ פלעק און אַן אַ שטרויך,
ביי דער עקדה בין איך געווען,
די וואונדער דאַרט געזען.

ביים באַרג סיני בין איך געשטאַנען,
די לוחות גוט פאַרשטאַנען.
וויפל גילגולים איך בין שוין אַדורך,
איך נישטער, איך זוך און איך זוך.

וואָס איז מיין פליכט אַלס איד?
האָפן, גלויבן, וואַרטן און נישט ווערן מיד?
איך פאַרמאָג בלויז אַ מענטשנ׳ס קאָפּ,
דיין וועג צו פאַרשטיין קען מען פון זינען אַראָפּ,

איך בין ווייס, טונקל, אַלע קאָלירן.
מיין שטאָם וועל איך קיינמאָל ניט פאַרלירן.
איך גלויב אין די זעלבע חוקים און משפּטים,
איך בין אַ געבליבענער פון די צוועלף שבטים.

גיי איך און וואַנדער דורך אינקוויזיציעס, געטאָס, גזירות,
אַזוי שלעפּ איך זיך שוין דורות, דורות.
סוף כל סוף מוז דאָך זיין צוזאָג מקוים ווערן,
די גאולה, דער בית המקדש, עס וועט זיי ניט העלפן זייער שטערן.

דער שעפּס וועט זיך מיטן לייב צוזאַמען באַווייזן,
די שווערד וועט פאַרוואַנדלט ווערן אין אַן אָקעראייזן.
אַבער נאָר דאָן, ווען אידן וועלן זיך אויפהערן רייסן,
זיך קענען האַלדזן און נישט בייסן.

אַן לשון הרע, זיך תורה׳דיק פירן,
אין ברודערשאַפט די הייליקייט אַנרירן,
אַן שנאה, אַן קריטיק, אַן שפּאָט,
ווי אידן, איין גלויבן, איין גאָט.

מתנגדים, חסידים, מיר זיינען אַלע גאָט׳ס קינדער.
אָרטאָדאָקסן, קאָנסערוואַטיוון, צוזאַמען קענען מיר באַווייזן וואונדער.
ווען נאָר אַוועק פון אונדז וועט די קנאה די בייזע,
דאָן — און נאָר דאָן וועט קומען אונזער אויסלייזער.

גאַסט פון פּאַריז ביים יערלעכן חנוכה יום־טוב אין ביאַליסטאָקער צענטער

דער ביאַליסטאָקער צענטער און היים אין ניו־יאָרק פּירט יעדן יאָר אָדורך אַן איינדרוקספולע חנוכה־פּייערונג פּאָר אונזערע לאַנדסלייט. דער יום־טוב איז געפּייערט גע־ווָארן דעם 11טן דעצעמבער, 1988, אין דעם גרויסן זאָל פון צענטער, וועלכער איז געווען אויסגעפולט מיט אַ גרויסן עולם.

צו דער דאָזיקער פּייערונג איז געקומען אונזער לאַנדסמאַן שלמה זאָבוסקי, פון פּאַריז. ער האָט געדאַרפט באַגריסן דעם עולם, אָבער צוליב דער שפּעטער צייט האָט ער דאָס ניט באַווײַזן צו טאַן. ברענגען מיר דאָ זײַן אַנגע־שריבענע באַגריסונג:

טייערע לאַנדסלייט און פריינט,

מיר פּייערן היינט דעם לעצטן טאָג פון נס־חנוכה. פּאָר אונז, די לעבנגעבליבענע פון דעם שוידערלעכן חורבן איז אויך אַ גרויסער נס וואָס מיר זענען נאָך אַלע צוזאַמען. אָבער צום באַדויערן ווערט די צאָל וואָס אַמאָל קלענער. דעריבער וועלנדע איך זיך צו אייך מיט אַ רוף, אַז אַזוי לאַנג ווי מיר וועלן לעבן, זאָלן מיר אַלץ טאָן אַז מען זאָל ניט פּאַרגעסן וועגן אונזער טראַגעדיע. מיר, די לעצטע עדות, טאָרן ניט דערלאָזן, אַז די פּאַלשע היסטאָריקער איבער דער גאַנצער וועלט זאָלן פּאַרלייקענען, אַז עס האָבן עקזיסטירט גאַז־קאַמערן און קרעמאַטאָריעס, וועלכע האָבן פּאַרטיליקט זעקס מיליאָן פון אונזערע טייערסטע וואָס מיר האָבן פּאַר־מאָגט, צוזישן וועלכע עס זענען געווען אַנדערהאַלבן מיליאָן קינדער.

נאָך דער באַפרייאונג האָט די גאַנצע וועלט געזאָגט אַז זיי האָבן ניט געווואוסט וואָס עס האָט מיט אונז פּאַסירט. אָבער היינט ווייסן מיר, אַז אַלע האָבן געווואוסט, ווייל דורך פּאַרשיידענע וועגן זענען דערגאַנגען די שוידערלעכע ידיעות. און דאָך האָט מען אונז פּאַרלאָזן, מען האָט ניט גע־וואָלט באַמבאַרדירן די גאַז־קאַמערן און קרעמאַטאָריעס, וואָס האָט געקענט ראַטעוון טויזנטער פון די וועלכע מען האָט פּאַרגאָזט און פּאַרברענט. מען האָט דאָס געטאָן כלומרשט צוליבן סטראַטעגישן גאַנג פון דער מלחמה.

אין די 43 יאָר נאָך דער באַפרייאונג האָבן די לעבנ־געבליבענע עדות אַרויסגעגעבן מיט גרויס שווערישקייט אַ גרויסע צאָל ביכער. אויסער דעם האָבן מיר אין אונזער באַ־זיץ דאָקומענטן און פאָטאָגראָפיעס, אַנהויבנדיק פון דער קריסטאַל־נאַכט, ביזן סוף פון דער מלחמה. און דאָך זענען נאָך ניט אַלעמען באַוואוסט די שרעקלעכע ליידן וואָס מיר האָבן אַדורכגעמאַכט.

איך וועל אייך ברענגען אַ ביישפּיל: צום ערשטן חנוכה־ליכטל בין איך געווען פּאַרבעטן צו אַ פריינט. מען האָט מיך דאָרט פּאָרגעשטעלט אַלס אַ געווען דעפּאָרטירטער (אַדער „סורווייוער", ווי מען רופט עס אין אַמעריקע). דאָרט האָט מיך איינער געשטעלט אַ פראַגע, צי אין די קאַנצענטראַציע־לאָגערן איז געווען די חברה־קדישא . . . און דאָס האָט גיפּרעגט אַ מענטש וואָס איז הויך געבילדעט, קולטורעל, מיט הונדערטער ביכער אין זיין ביבליאָטעק. דאָס איז געווען אַן אומשולדיקע פראַגע, אויף וועלכער איך האָב, פּאַרשטייט זיך, רעאַגירט אויף אַן אויפגערעגטן אופן, וואָס האָט אויף אַ ווייל אָפּגעקילט די אַטמאָספערע.

טייערע פריינט, דער דאָזיקער אינצידענט באַווייזט קלאָר ווי ניט באַהאָונט מענטשן זענען נאָך אַלץ וועגן דעם ווי אַזוי עס האָט אויסגעזען אונזער לאָגע ביי די נאַציס. טאָ וואָס וועט זיין נאָך אונז? דאָן וועלן די היסטאָריקער שרייבן אונזער געשיכטע — ווי ס׳האָט דערמאָנט סעמועל פּיסאָר — אַן עמאָציע, מיט גלייכגילטיקייט. וועט דאָס אָפּשפּיגלען די רעאַליטעט? איך בין זייער סקעפּטיש וועגן דעם אָון דאָס איז צום באַדויערן.

נו טייערע פריינט, לאָמיר פּייערן דעם נס פון חנוכה צווישן אונזערע לאַנדסלייט, אין דער ביאַליסטאָקער היים, וועלכע איז געווארן אויך מיין היים. גלייכצייטיק לאָמיר פּייערן דעם נס פון מדינת ישראל, וועלכע וועט אונז שטענ־דיק געדענקען אָון אונז דערמאָנען.

לאָמיר זיך ווינטשן, אַז איבער אַ יאָר חנוכה זאָל אין ישראל שוין קומען דער לאַנג־דערוואַרטער שלום.

סאַנדראַ זאַק־דזשאָונס דערווייטלט פּרעזידענט פון "סעיאַ"

אונזער לאַנדסמאַן, איטשע זאַק, פון קליוולאַנד, אָהייאָ, אַ מיטגליד פון ביאַליסטאָקער צענטער, האָט אונז צוגע־שיקט אַ קאָמוניקאַט, וועלכער גיט איבער, אַז זיין טאָכטער, סאַנדראַ זאַק־דזשאָונס (שיינדעלע) איז אויסגעווייטלט גע־ווָארן אַלס נאַציאָנאַלער פּרעזידענט פון „סעקיוריטי עקוויפּ־מענט אינדוסטרי אַסאָסיאיישאָן" („סעיאַ"). מיר ברענגען דאָ דעם טעקסט פון קאָמוניקאַט:

סאַנטאַ מאָניקאַ, קאַליפֿאָרניע. — די דירעקטאָרן־באָארד פון „סעיאַ" האָט לעצטנס דערווייטלט סאַנדראַ דזשאָונס, פון קליוולאַנד, אָהייאָ, אַלס פּרעזידענט פון דער פּראָפעסיאָנעלער האַנדלס־געזעלשאַפט, וועלכע איז 17 יאָר אַלט.

מס. דזשאָונס איז פּרעזידענט פון „סעקיוריטי פּרא־דאָקטס קאָמפּאַני", וועלכע זי האָט געגרינדעט מיט איר מאַן טשאַרלס אין יאָר 1975. דאָס איז די גרעסטע זעלבסט־שטענדיקע פירמע פון פּאַרזיכערונג־אויסשטאָטונג אין אָהייאָ.

זי איז אויסגעווייטלט געוואָארן אַלס מיטגליד אין „סעיאַ" דירעקטאָרן־באָארד אין 1984 און אַלס וויצע־פּרעזידענט אין 1986, איידער זי איז אויסגעווייטלט געוואָארן פּאָרן העכסטן אָמט ביי אַ מיטינג אין יוני, 1988, אין שיקאָגאָ. אַלס אַ דירעקטאָר איז זי געווען אַקטיוו אין פּאַרשיידענע קאָמיטעטן, ווי אויך אַלס פּאַרזיצערין פון דער אָסאָציִ־אַציע פון „קאָלעדזש פון נייע פּראָדוקטן", וואָס איז פּרעזענ־טירט געוואָארן אין דער גאַנצער מידיע.

מס. דזשאָונס דינט אַלס אַ „סעיאַ"־דעלעגאַט אין דער „נאַציאָנאַלער אָסאָסיאיישאָן פון האַלסייל דיסטריביוטאָרס" און אין דעם אויספיר־קאָמיטעט פון דער נאַציאָנאַלער אויס־בילדונגס־שולע פון דער „נעשאָנאַל בוירגלער ענד פייער אַלאַרם אָסאָסיאיישאָן" (ען־בי־עף־עי־עי), פון וועלכער זי איז אַ מיטגליד. אויסער דעם האָט זי אויך פּאַרטראָטן „סעיאַ" אין פּאַרשיידענע אָנדערע אינסטיטוציעס.

זי איז געווען אינסטרומענטאַל אין שאַפן דערציאונגס־פּראָגראַמען אין דער אינדוסטריע און איר פירמע איז גע־ווען דער פּאָטראָן פון אַזאַ פּראָגראַם אין דער געגנט פון קליוולאַנד.

מס. דזשאָונס׳ ביאָגראַפּיע איז פּאַרשריבן אין „הו׳ז־הו אין די מידוועסט", „הו׳ז־הו אָוו אַמעריקען ווימען", און „הו׳ז־הו אין אימוירדזשינג לידערס אין אַמעריקא".

די אַנטוישונג פון אַ חלום

● פון מערקע שבח (באר־שבע)

ווען איך בין נאָך געווען אַ קליין מיידל אין ביאַליסטאָק, איז וואַרשע, די הויפטשטאָט פון מיין אמאליק היימלאַנד, פוילן, געווען ווי אַ סימבאָל און אַ חלום. איך האָב זיך דאָן אַ סך אָנגעהערט וועגן דער פרעכטיקער שטאָט און געהאָפט, אַז ווען כ׳וועל עלטער ווערן, וועל איך פאָרן קיין וואַרשע און זי זען מיט מיינע אייגענע אויגן.

אָבער דער דעמאָלסדיקער חלום איז ניט פאַרווירקלעכט געוואָרן. היטלער, ימח־שמו, האָט ניט נאָר צעשטערט אַלע מיינע פלענער און טרוימען, נאָר אויך פאַרניכטעט אונזערע נאָענטסטע און טייערסטע.

ווען איך בין באָפרייט געוואָרן נאָך דער מלחמה פון אַלאָגער אין טשעכאָסלאָוואָקיע, האָב איך גלייך געוואָלט



מערקע שבח, איר מאַן און דאָבקע זאָבוסקי, פון בראַינסק, די פּרוי פון מאיר זאָבוסקי

פאָרן אַהיים קיין ביאַליסטאָק. מיר זענען דאָן געווען אַ גרופּע עלנדע, צעבראָכענע מיידלעך און מיר האָבן געהאָפט אַז אפשר וועלן מיר דאָרט טרעפן אַ לעבעדיקן משפּחה־מיטגליד. אַנקומענדיק צו דער פּוילישער גרענעץ האָבן מיר אָבער געהערט פון אַ גרופּע אידן אַז די פּאָלאַקן פירן דורך פאָגראָמען אויף אידן און אַז ס׳זענען שוין דאָ אַ סך טויטע צווישן די וועלכע די נאַציס האָבן ניט באַוויזן אויסצומאָרדן.

איך האָב דאָן באַשלאָסן ניט צו פאָרן קיין פוילן. כ׳האָב זיך כמעט געגעבן אַ נדר מער קיינמאָל ניט באַטרעטן די פאָרשאָלטענע ערד, אפילו ניט פאָר אַ באַזוך. פוילן האָט פאָר מיר מער ניט עקזיסטירט. אויך דער אמאליקער חלום צו באַזוכן וואַרשע איז אינגאַנצן פאַרגעסן געוואָרן. זי איז פאָר מיר געווען אַ טויטע זאַך.

דעם פאַרגאַנגענעם פרילינג האָב איך אָבער פלוצלונג ווידער געמוטמען טרוימען וועגן פוילן. איך האָב ניט פאַרשטאַנען ווי אַזוי דאָס איז געקומען און פאַרוואָס כ׳וויל פאָרן זען מיין אלטע, פאַרניכטעטע היים.

און אָט זיץ איך מיט מיין מאַן און אונזערע צוויי טעכטער, צוזאַמען מיט 170 אַנדערע ישראל־אידן, אין אַן „אל־על״ אַראָפלאַן און פיר שעה שפּעטער שטייגן מיר אויס אויפן לופט־פעלד פון וואַרשע.

איך בין ווידער אויף דער פאַרשאָלטענער פוילישער ערד און דאָס האַרץ וואַרפט זיך ווי אין קדחת. איך זע די זעלנער אין זייערע גרינע מונדירן און די פּאָליסלייט האָבן עפּעס אַ מאָדנעם שמייכל אויף זייערע פנימער ... אָבער די גרענעץ־וואַך אויפן לופט־פעלד איז געווען פריינטלעך און דאָס האָט אונז אָביסל באַרואיקט.

די ערשטע זאַך וואָס מיר האָבן באַמערקט איז דער גרויסער אונטערשייד צווישן די לופט־פעלדער אין לוד און וואַרשע. אין פאַרגלייך מיט לוד איז דער וואַרשעווער אַ זייער אַרעמער. אויך די אָטמאָספער איז דאָרט געווען אַ שטיקנדיקע, הגם ס׳איז גראָד געווען אַ שיינער פרילינג־טאָג. די מילדע זון האָט געשיינט, אָבער מיר איז געווען קאַלט אין די ביינער ...

מיר קומען אַן אין אַ האָטעל און גלייך נאָך דעם בין איך מיט מיין משפּחה געגאַנגען באַזוכן וואַרשע, וועגן וועלכער איך האָב געטרוימט אַלס קינד. אָבער די וויסקלעכקייט האָט מיך אָנטוישט. דאָס איז מער ניט געווען די זעלבע שטאָט, וועגן וועלכער כ׳האָב געהערט באַגייסטערט געשיכטעס. די איצטיקע וואַרשע איז אַ טונקעלע, כמעט טויטע שטאָט, מיט אַ קליינעם פאַרקער.

מיר שפּאַצירן אויף די בּאַרימטע גאַסן און באַזוכן די געשעפטן. זיי דערמאָנען אָבער ניט די עלעגאַנטע, פּרעכטיקע געשעפטן פון פאָר דער מלחמה ניט פון אויסנווייניק און אויך ניט פון אינעווייניק. אויך די אמאליקע אידישע גאַסן זענען שטיל, כמעט לויטיק סיי בייטאָג און סיי ביינאַכט. וואַרשע אַן די טייערע טויזנטער אידן איז אַ טויטע שטאָט, אַן לעבן. דאָס איז מיין סאָטיספאַקציע, מיין נקמה. די אויסגעמאַרדעטע אידן האָבן מיט זיך מיטגענומען די וואַרשע פון מיין חלום.

בעת אונזער באַזוך אין פוילן האָבן מיר אויך באַזוכט טרעבלינקע, אָנטיילגענומען אין דער פייערונג אויפן אומשלאָגפּלאַץ אין וואַרשע און אויך באַזוכט מיין אמאליקע היימשטאָט ביאַליסטאָק. אָבער דאָס איז שוין אַ באַזונדער קאַפּיטל.

ברענגט אַריין אייערע קינדער און אייניקלעך אַלס מיטגלידער אין דער ביאַליסטאָקער צענטער און היים פאָר עלטערע מענטשן

די חנוכה־פייערונג אין ביאַליסטאָקער צענטער

די יערלעכע חנוכה־פייערונג אין ביאַליסטאָקער צענטער און היים פֿאַר עלטערע מענטשן אין ניו־יאָרק איז פֿאַרגעקומען זונטיק, דעם 11טן דעצעמבער, 1988. דער גרויסער אוידיטאָריום פון צענטער איז געווען אויסגעפולט און דער עולם האָט פיין פֿאַרבראַכט אין אַ וואַרעמער אַטמאָספֿערע.

דער פֿאָרזיצער און אַנפירער פון פֿראַגראַם איז געווען סאָל קרים. ער האָט באַגריסט אַלע געסט און גערעדט וועגן דער באַדייטונג פון חנוכה אין דער אידישער געשיכטע. ער האָט באַמערקט, אַז נאָר דורך אַפֿהיטן די אידישע טראַדיציעס קען איינגעהאַלטן ווערן דער אידישער לעבנס־שטייגער.

מר. סעם סאָלאָזש, דער פֿרעזידענט פון ביאַליסטאָקער צענטער און היים, האָט באַגריסט אַלע אָנוועזנדע אין נאָמען



פון רעכטס: שמעון ראָגאָוו, לעאָן און דינה טראַכטענבערג

פון דער פֿאָרוואָלטונג. ער האט אויך פֿרעזענטירט אַ פֿרעכטיקע נייע מנורה צום דער היים, וואָס זיין פֿריינט מייק קעלי, וועלכער איז אָנוועזנד געווען ביי דער חנוכה־פייערונג, האָט געשאָנקען. מר. סאָלאָזש האָט צום סוף אַלע־מען געוואונטשן אַ פֿריילעכן חנוכה.

הרב אוירווינג האָגלער האָט געריידט וועגן דער באַדייטונג פון יום־טוב חנוכה. ער האָט געזאָגט, אַז וועז מענטשן נעמען זיך אונטער צו טאָן אַ גוטע זאַך, העלפט דער רבונו של עולם דורך ניסים. דאָס אידישע פֿאָלק האָט באַזיגט די מעכטיקע גריכישע אַרמיי טראָץ דעם וואָס עס איז געווען קליין אין צאָל. און ווייל די אידן האָבן זיך אַליין געוואָלט העלפן, האָט זיי גאָט געשיקט דעם נס־חנוכה, וואָס האָט זיי געהאָלפן באַזיגן דעם מעכטיקן שונא. הרב האָגלער האָט אויסגעפירט, אַז דאָס זעלבע קען מען זאָגן וועגן דעם היים. אויב מיר אַלע וועלן העלפן דער היים, וועט זי אויך ווייטער זיין אַזוי דערפֿאָלגרייך ווי זי איז היינט־צו־טאָג.

דער ענערגישער עקזעקוטיוו־דירעקטאָר, איסאַק ריבאַ־קויפן" חנוכה־ליכט. דער אָפֿרוף איז געווען אַן ענטו־



סידני סיסון און לענא גאָלדבאַום

זיאַסטישער, ווייל יעדער איינער האָט געוואָלט אַנטייל־נעמען אין דער מצווה פון אָנצינדן די חנוכה־ליכט.

מרס. מאָלי ריבאַל האָט, ווי שטענדיק, פֿאַרשריבן די ביישטייערונגען פון די אָנטיילנעמער ביי דער פייערונג, מיט גרויס פרעציזקייט. שמעון ראָגאָוו, מיטגליד פון דער דירעקטאָרן־באָארד, האָט געבענטשט די חנוכה־ליכט און אויך געזונגען, צוזאַמען מיטן עולם, חנוכה־לידער.

נאָך דעם אָפּיציעלן טייל איז סערווירט געוואָרן אַ געשמאַקער מאָלצייט, מיט די טראַדיציאָנעלע לאָטקעס און אָנדערע גוטע זאַכן. ער איז צוגעגרייט געוואָרן אונטער דער דירעקציע פון מרס. טשאָקיי און איר סטעף.

דער מאָיק אביב אַרקעסטער האָט פֿאַרוויילט דעם עולם מיט מוזיק און געזאָנג, וואָס זענען געווען צוגעפאָסט צום יום־טוב חנוכה. די געסט זענען זיך פונאָנדערגעאָנגען אין אַ געהויבענער שטימונג פון דער געלונגענער חנוכה־פייערונג.

Become Members of the Bialystoker Center and Home for The Aged

מערי קאַפלאַן־מענדעלסאָן

דאָס איז געשען אין איינער פון די ערשטע נעכט ווען איך בין אָנגעקומען אין וואַלד אין דער פּאַרטיזאַנער אָפּטיילונג „זוויעזדאַ".

נאָך אַ לאַנגן אויסמאַטערנדיקן מאַרש זיינען מיר פּאַר־טאָג אָנגעקומען צו אַ טייך. איינער פון די פּאַרטיזאַנער, ווועלכער האָט גוט געקענט די געגנט האָט אונדז צוגעפּירט צו אָן אָרט וואו דאָס וואַסער איז געווען פלאַך כדי קענען אָדורכגיין. מיר האָבן געדאַרפט אָדורכגיין דעם טייך, די ביקס אויפהויבן אין דער הויך, כדי זי זאָל נישט פּאַרנעצט ווערן, און פון דאָרט האָבן מיר געדאַרפט גיין וויטער אין דער ריכטונג פון געדיכטע וועלדער. ניטש וויט פון אונדז, אויף אַ מהלך פון עטלעכע קילאָמעטער, האָט זיך געפונען אין דאָרף אַ דייטשע באָזע, מיט זעלנער און געסטאַפּאַ־לייט, אויסגעשטאָט מיט ספּעציעלע מכשירים און שפּיר־הינט. זייער אויפגאָבע איז געווען פּאַרפאָלגן און אויסראָטן די פּאַרטיזאַנער.

ווען איך בין אָנגעקומען צום טייך, בין איך געווען שטאַרק פּאַרשוויצט פון דעם אויסמאַטערנדיקן מאַרש. אויפן באָפּעל פונעם קאָמאַנדיר זיינען מיר אַריין אינעם אייז־קאַלטן וואַסער פון טייך.

אין דעם מאָמענט האָב איך דערפילט אַ שטעכן אין לינקן פוס פון קנעכל איבער דער קני. ווען מיר זיינען אַרויס פון וואַסער, האָב איך געפילט ווי דער פוס ווערט בייַ מיר ווי אַ שטיק האָלץ. מיר האָבן באַקומען צעון מינוט אויף אָפּרו, האָב איך געטראַכט, אַז פאַר דער צייט ווען עס מיר איבערגיין און אָלץ ווען זיין אין אַרדענונג. ווען עס איז אָבער געקומען דער באָפּעל צו גיין וויטער האָב איך זיך מיט שוועריקייט קוים אויפגעשטעלט, דעם פוס האָב איך נישט געקענט רירן פון אָרט. איך האָב געמאָלדן דעם קאָמאַנדיר (זיין נאָמען איז געווען פופקא). ער האָט געשיקט צו מיר דעם „דאָקטאָר" פון אונדזער אָפּטיילונג. ער איז געווען אַן אוקראַינער, סאַשאַ, אַ סטודענט פון דריטן יאָר מעדיצין. ער האָט גענומען מאַסאַזשירן מיין פוס, געקלאָפּט פון אָלע זייטן, אפילו געשטאָכן. דער פוס איז אָבער געבליבן ווי אַ שטיק האָלץ. איך האָב נישט געפילט אפילו דעם וועטאָק פונעם שטעכן. סאַשאַ האָט שוער געאָרבעט. געמאַכט אָלע באַמיאונגען כדי גורם צו זיין אַ רעאַקציע פון מיין פוס אָבער אָן רעזולטאַט.

דערווייל האָט געגומען טאָגן, די פּרימאַרגן־גרויקייט האָט אַרומגענומען דעם וואַלד. דער קאָמאַנדיר איז געווען אויפגערעגט, געאיילט וואַס שנעלער צו גיין וויטער. ער האָט זיך געוואַנדן צו מיר און געזאָגט:

— דו וועסט דאָך, אַז נישט וויט פון דאָנען געפינט זיך געסטאַפּאַ מיט שפּיר־הינט און אין עטלעכע שעה אָרום וועלן זיי דיך געפינען, ווייל מיר קענען דיך ניט מיטנעמען אין אַזאַ צושטאַנד. זיי וועלן דיך מאָטערן אַזוי לאַנג ביז דו וועסט זיי דערציילן אין וועלכער ריכטונג מיר זיינען אַוועק. וועסט זיי דערציילן דאָס און אָנדערע פון אונדזערע סודות, ווייל דו וועסט ניט אויסהאַלטן די יסורים. נאָכדעם ווי זיי וועלן אָלץ אַרויסקריגן פון דיר וועלן זיי דיך פאַרפיניקן צום טויט. צי וועט נישט זיין בעסער פאַר דיר שטאַרבן שנעל און אויסמיידן די אָלע פיניקונגען?

איך בין שוין געווען רעזיגנירט, דער „דאָקטאָר" סאַשאַ האָט זיך אָבער נישט אונטערגעגעבן. ער האָט געבעטן ביים קאָמאַנדיר נאָך עטלעכע מינוט און נאָכדעם נאָך אַ ביסל צייט און דערבּיי נישט אויפגעהערט מאַסאַזשירן דעם פוס.

דערווייל איז געווארן אָלץ העלער, עס האָט זיך געשטעלט דער טאָג. דער קאָמאַנדיר האָט זיך דער־

אַ בריוו צום רעדאַקטאָר

חשובער פּר׳ ריבאַלאָווסקי,

דער ראש השנה נומער פון „ביאַליסטאָקער שטימע" איז ממש אַ שיינדל פון יידישן געזעלשאַפטלעכן לעבן. וואָס פאַר אַן אויסערגעווינלעך געלונגענער סינטעז פון אויסער־לעכער פאַרם און אינערלעכן תוכן! ס׳איז טאָקע דער אָר־גאַן פון דער ביאַליסטאָקער לאַנדסמאַנשאַפט, אָבער עס שפּיגלט אַפּ פאַרבנרייכע אידישע קולטור־טעטיקייטן אויף אַ גלאָבאַלן מאַסשטאַב, — פון ישראל ביז אַמעריקע, אַרגענ־טינע און די אַנדערע לענדער פון דער גרויסער ביאַליס־טאָקער פּעריפעריע.

ביי דער געלעגנהייט שיקן מיר אייך אין נאָמען פון דער יידיש קאָטעדרע אונדזער טיפע אָנערקענונג און באַגריסונג פאַר אויפשטעלן דעם איסאַק ריבאַל סטיפּענדיע־פאַנד פאַר סטודענטן פון יידיש אין בר־אילן.

אונדזער פּראָגראַם איז אפשר דער אינגסטער אין פאַר־גלייך מיט אָלע אַנדערע אוניווערסיטעטן וואו מען לערנט אידיש היינט צו טאָג, אָבער ס׳איז אויך דער גרעסטער אין דער צאָל סטודענטן און דער אייניקער געווידמעט אַ לעבעדיקער שפּעפּערישער אידישער קולטור.

אייך וועט בלי ספק פאַראינטערעסירן די ידיעה, אַז די ערשטע סטיפּענדיע פון אייער פאָנד, וואָס איז געשאַפן גע־ווארן אַדאַנק פּר׳ מאָקס ראַטנער, פּרעזידענט סעם סאָלאָש און וויצע פּרעזידענט מייק קרעמער וועט צוגעטיילט ווערן אַ יונגע געלערנטע פון מעלבורן, אויסטראַליע, וואָס איז פון ביאַליסטאָקער אָפּשטאָם. איר נאָמען איז זשעני וויסנבערג, און זי הייבט אָן צו לערנען ביי אונדז דעם יאָר. דערצו איז איר דאָקטאָר־אַרבעט געשריבן געוואָרן אויף דער טעמע „עמיגראַציע פון ביאַליסטאָקער אידן קיין מעלבורן אין די יאָרן 1920־1960".

פּראָפּ׳ גרשון ווינער

וויטערט פון מיר אויף עטלעכע שריט, אריינגעלאָזן קוילן אין זיין ביקס און אָלץ איז שוין געווען גרייט מיך צו שיסן. ווען דער דאָקטאָר האָט זיך שוין מייאש געווען און אָפּגעטראָטן אין אַ זייט און דער קאָמאַנדיר פופקא האָט געדאַרפט נאָר אַ דריק טאָן אויפן צינגל, איז פלוצלונג אריינגעשפרונגען מערי צווישן מיר און דער אָנגע־לאָדענער ביקס און מיט אַ שרעקלעך האַרצרייסנדיק געשריי אויסגעשריען „ניין"!

אָלע אָרום האָבן אויפגעציטערט פון איר געשריי. אויך איך האָב געציטערט מיטן גאַנצן קערפּער און אין דעם מאָמענט האָט אויך אַ זייטער געטאָן מיין פוס, וועלכע איך האָב ביז איצט נישט געפילט. סאַשאַ האָט עס באַמערקט און איז גלייך צוגעלאָפן געגומען רייבן, מאַסאַזשירן, און קלאָפן דעם פוס, פלוצלונג האָב איך דערפילט אַ שטעכן אין גאַנצן פוס און דערנאָך אַ וועטאָק. איך האָב געגומען מיט אים באַוועגן. איך בין געווען גערעטעוועט.

איך באַשרייב דעם דאָזיקן שווערסטן מאָמענט אין מיין לעבן, נישט סתם ווי זכרונות, נאָר כדי צו דערמאָנען דעם מסירת־נפש און די גבורה פון מערן, דאָס יונג מיידל, וואָס האָט זיך נישט געווואָקלט צו שפּרינגען ממש אַנטקעגן דער אָנגעלאָדענער ביקס און עס האָט וויניק געפעלט זי זאָל דערפאָר באַצאָלן מיט איר לעבן. מיט דער דאָזיקער אויסערגעווינלעכער גבורה האָט זי מיר גערעטעוועט. אַזאַ מסירות־נפש טאָר מען נישט פאַרגעסן. דעריבער, מערי, וועל איך דיך קיינמאָל דאָס נישט פאַרגעסן, ווייל נאָר אַ דאַנק דיר און דיין געוואָגטקייט בין איך געבליבן לעבן.

מיניע קיזעלשטיין־דאָרן

אונזער אינסטיטוציע

יום־טוב פסח אין דער ביאַליסטאָקער היים

יעדעס יאָר פאָר פסח זעען זיך זייער אָן אין דער ביאַליסטאָקער היים די גרויסע צוגרייטונגען צו דעם פייער־לעכן יום־טוב. עס ווערן געמאַכט אַלע נויטיקע באַמי־אונגען, אַז די איינוואוינער אין דער היים (אויף 228 איסט בראַדווי) זאָלן זיך פילן היימיש און געניסן פון אַלעם גוטן אויף זייערע עלטערע יאָרן.

האַי־יאָר ווען די עלטערע איינוואוינער אין דער ביאַליסטאָקער היים פֿראַווען די טראַדיציאָנעלע סדרים מיטוואָך און דאָנערשטיק, דעם 19טן און 20סטן אַפּריל, 1989, אין דעם גרויסן ליכטיקן און פיינעם צוגעגרייטן עס־זאָל. עס ווען סערווירט ווערן היימיש געשמאַקע פסח׳דיקע מאָכלים בייַ די יום־טוב׳דיקע טישן און מען וועט צוזאַמען זאָגן און אויסטייטשן די הגדה.

אויך האַי־יאָר ווי דאָס איז יעדעס מאָל, ווען די סדרים אין דער היים אָנגעפירט ווערן אויף אַ פאַסיקן אופן.

די שיינע טראַדיציע פון מעות חיטים

די אָנפירערשאַפט פונ׳ם ביאַליסטאָקער צענטער און היים פאָר עלטערע מענטשן דריקט דורך דעם וועג אויס אַ האַרציקן דאַנק צו אַלע לאָנדסלייט, פריינט און מיטגלידער פון ביאַליסטאָקער צענטער פאָר אָפּהיטן די שיינע טרא־דיציע און אַריינשיקן די ביישטייערונגען פון מעות חיטים, בייַם גרייטן זיך צו פייערן דעם גרויסן פרייהייטס יום־טוב פסח. דער צענטער איז שטאָלץ מיט די פילצאָליקע לאָנדס־לייט און פריינט, ווען וויזן אַרויס אַזוי פיל אידישע האַרציקייט און הילפס־גרייטקייט בייַם העלפן, דורך די מעות חיטים ביישטייערונגען, די אינסטיטוציע מיט די איינ־וואוינער.

בייַ דער געלעגנהייט מאַכט די אָנפירערשאַפט פון דעם ביאַליסטאָקער צענטער און היים פאָר עלטערע מענטשן אַ וועג־דונג צו די יעניקע לאָנדסלייט און פריינט, ווען דאָס נאָך ניט אַריינגעשיקט זייערע ביישטייערונגען, דאָס צו טאָן. עס איז אַליין צו פאַרשטיין, אַז בייַ דעם איצטיקן יקרות און דאָס כסדר העכערן די אויסגאָבן אַרום דער אינסטיטוציע, מוז דער צענטער און היים האָבן נויטיקע הילף. אויב איר האָט דאָס נאָך ניט געטאָן, ווערט איר געבעטן גלייך אַריינצושיקן אייער מעות חיטים.

מיר ווינטשן אַלע ביאַליסטאָקער לאָנדסלייט און פריינט, ווי אויך כּלל־ישׂראל, אַ פריילעכן פּסח מיט אייערע משפּחות!

אַ דערמאָנונג וועגן דעם יערלעכן מיטגלידֿ־אָפּצאָל

די אָנפירערשאַפט פון דעם ביאַליסטאָקער צענטער, היים און שפּיטאָל פאָר עלטערע מענטשן, דאָנקט אַלע די מיטגלידער וואָס האָבן שוין אַריינגעשיקט זייער יערלעכן מיטגלידס־אָפּצאָל פאָר 1989. אונזער אינסטיטוציע איז שטאָלץ מיט אייך, ווייל דורך דעם ווייזט איר אויך אַרויס די טריישאַפט און צוגעבונדנקייט צו אונזער גרויסער נוצ־לעכער און וויכטיקער פאָלקס־אינסטיטוציע.

מיר וועלן זיך גלייכצייטיק מיט אַ רוף צו די אַלע וועלכע האָבן ביז איצט נאָך ניט אַריינגעשיקט זייערע „דיוס", אַז זיי זאָלן דאָס טאָן גלייך און דורך דעם דערפילן אַ ווירדיקע פליכט. מיר בעטן אויך אונזערע מיטגלידער, אַז זיי זאָלן פאַראינטערעסירן זייערע פריינט און קינדער, אַז זיי זאָלן זיך אָנשליסן אויך אַלס מיטגלידער.

קינדערלעך*

● פון חנה שטיינמאַן

ניט איינמאָל האָט פאַרלייגט זיך די וועלט
אומצוברענגען דאָס אידישע קינד,
ניט איינמאָל האָט די וועלט זיך פאַרזינדיקט
מיט אָט דער טייוולאָנישער זינד.

טויטן דאָס אידישע קינד, האָט דער פרעה,
דער רשע, באַפעלט.
צוויי טעכטער פון אידישן פאָלק: יוכבד און מרים,
האָבן דעם טיראָן זיך אָנטקעגנגעשטעלט.

מען האָט אויסבאַהאַלטן די אידישע קינדער
אין הויז, אין פעלד און אויפן גאָרן.
מען האָט געראַטעוועט די קינדער אין מצרים,
ווייניק פון זיי זיינען געגאַנגען פאַרלאָרן.

יוכבד האָט געהיילט און באַנדאַזשירט
די קראַנקע קינדער: קיינמאָל ווערנדיק מיד.
מרים האָט איינגעשטילט די ווייַנענדיקע פון זיי,
זינגנדיק זיי אַן אויסטערליש ליד.

אין אוישוויץ, אָבער, זיינען יוכבד און מרים
ניט געווען, ווי אין מצרים אַמאָל.
מיט אונזערע קינדערלעך האָבן זיך פאַרנומען דאָרט
דייטשע „קאַפאָס" מיט הערצער פון שטאָל.

„פאַרשאַלטן זייט, די וואָס האָבן
אויסגעהונגערט אונזערע קינדער און זיי פאַרברענט,
פאַרשנייַדנדיק אַ מיליאָן יונגע לעבנס
מיט אייערע מערדערישע הענט!"...

עס בליען הימלען און ישראל׳ס פעלדער גרינען.
גליקלעכע קינדערלעך לויפן היינט דאָרט אַרום.
אידן קומען זען זיי, האַלזן זיי און קושן
און פרייען זיך מיט זיי, פון אומעטום.

עס פרייען זיך אידן און דאַנקען גאָט,
פאַרן נס פון לאָזן די דאָזיקע קינדער לעבן.
עס קייקלט זיך אַ שטילע טרער:
„עס האָבן דאָך געקענט היינט לעבן קינדערלעך פיל מער"...

*) געווידמעט די טויער פון דער ביאַליסטאָקער היים און שפּיטאָל, און ספּעציעל מיינע שיף־שוועסטער מאַלטשע ריבאַל און דינטשע מעד־וועדעוו, אין פאַרבינדונג מיטן פראַיעקט פאָר קראַנקע קינדער אין תל־השומר שפּיטאָל, אין ישראל.

באַגריסונג צו די ריבאַלס

דער ביאַליסטאָקער צענטער אין מעלבורן, אויס־טראַליע, שיקט איבער די בעסטע וואונטשן פאָר דעם גרויסן געזעלשאַפטלעכן טויער, פירער און האַרציקן פריינד פון די ביאַליסטאָקער אויף דער גאַנצער וועלט, מר. איסאַק ריבאַל און זיין פרוי, פאָר זייער 40־יאָריקער טעטיקייט.

ביאַליסטאָקער צענטער
אין מעלבורן, אויסטראַליע

די געשיכטע פון חורבן ביאַליסטאָק

• פון ידידי׳ ליבער האַמבורג

דאָס פּוילישע אידנטום איז ביז די פינצטערע יאָרן פון 1939-45 געווען די קרוין פון וועלט-אידנטום. דאָס ביאַליסטאָקער אידנטום איז געווען איינע פון די פּערל, איינגעפאַסטע אין דער דאָזיקער קרוין. אין ביאַליס-טאָק האָבן אין 1939 געוואוינט 60 טויזנט אידן, פון אַן אַלגע-מיינער באַפעלקערונג פון 100 טויזנט איינוואוינער. מיט אַנ-דערע ווערטער: ביאַליסטאָק איז געווען אַן עיר ואם בישראל.

ווער געדענקט נישט ביאַליסטאָק? דער באַקאַנטער קוואַרטאַל כאַנאיקעס, פּיאַסקעס מיטן באַוואוסטזיניק-אידישן טעקסטיל-פראַלעטאַריאַט, די ליפּאָווע, שענקע-וויטשא, די רינעק קאסציושקא, — דער צענטער פון ביאַליסטאָקער האָנדל. ביאַליסטאָק, דער אידישער קולטור-צענטער, — די העברעאישע גימנאַזיע מיט אירע צוויי טויזנט תלמידים, די אידישע גימנאַזיע, די תרבות-שולן (די ערשטע און העברעאישע), די צישאַ-שולן, די האַנט-ווערקער שולע און די אידישע גימנאַזיעס מיט פּויליש אַלס אונטערריכטס-שפּראַך פון דרוסקין און ד״ר גוטמאַן. ווער געדענקט נישט די ישיבה-בחורים פון דער ישיבה בית יוסף, די באַרימטע „קיבוצניקעס״, וועלכע האָבן פאַרבראַכט יומם ולילה אין די בתי מדרשים און מיטן אַלט-באַקאַנטן ניגון גע-לערנט „אמר אביי״: דער אידישער שטאָט-טעאַטער, די שלום עליכם ביבליאָטעק מיט די 50,000 בענדער אין אידיש, פּויליש, העברעאיש און ענגליש; דער אידישער שפּיטאָל; יתומים-הייזער; לינת הצדק, טאָז און אַנדערע וויכטיקע געזעלשאַפטלעכע אינסטיטוציעס.

דעם 16טן אויגוסט, 1943, ווערט געשלאָסן די טראַ-גישע און רומפולע געשיכטע פון פּראַגרעסיוון, אידיש-נאַציאָנאַלן, שפּעריש קולטורעלן, ענערגישן און לעבנס-לוסטיקן ביאַליסטאָקער אידנטום.

די דייטשן האָבן אַריינמאַרשירט אין ביאַליסטאָק דעם 27טן יוני 1941. זייער ערשטער שריט איז געווען דאָס אונטערצינדן די גרויסע ביאַליסטאָקער שטאָט-שוהל און די אַרומיקע ־עגנט אַרום דער שוהל, דעם אַזוי-גערופענעם שוהל-הויף. אין די פלאַמען פון דער שוהל זיינען פאַר-ברענט געוואָרן דער באַרימטער שאַך-מייסטער אהרן זאַבלודאָווסקי, דער פאָפולערער בדחן אלתר שטיינבערג און ד״ר קראַצאָווסקי. אין דער שוהל זיינען פאַרברענט גע-וואָרן 1,500 ביאַליסטאָקער אידן.

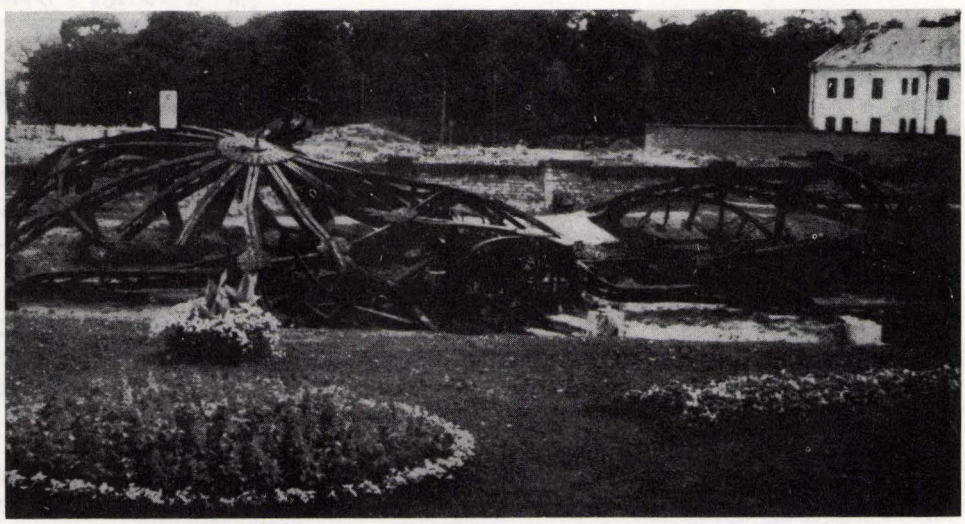
דאָנערשטיק, דעם 3טן יולי, ווערן געכאַפּט 300 אידן, בעיקר פון דער אינטעליגענץ, און ווערן דערשאָסן. שבת, דעם 11טן יולי, ווערן אַרויסגעפירט פון שטאָט קיין פּיעט-ראַשע, צוויי קילאָמעטער פון ביאַליסטאָק, 5,000 אידישע מענער און יוגנטלעכע, און ווערן דערשאָסן.

דאָס ביאַליסטאָקער אידנטום איז ליקווידירט געוואָרן מיט דער דייטשער ברוטאַליטעט און פינקטלעכקייט אין צוויי עטאַפּן. די ערשטע אויסראָטונג-אַקציע האָט זיך אָנגע-הויבן דעם 5טן פעברואַר 1943, און האָט זיך פאָרעגדיקט דעם 12טן פעברואַר. עס זיינען אַרויסגעפירט געוואָרן אין די פאַרשידענע טויט-לאָגערן 15,000 אידן. די צווייטע ביאַליסטאָקער שחיטה, די אַזוי-גערופענע צווייטע אַקציע, האָט זיך אָנגעהויבן דעם 16טן אויגוסט 1943 און פאָר-ענדיקט דעם 23טן אויגוסט, אומבאַרענגענדיק 40,000 אידן, וועלכע זיינען געוואָרן טראַנספּאָרטירט קיין מאַידאַנעק, אָשוויינטשים, טרעבלינקע און בליזשין.

איך וויל זיך ענוויער אָפּשטעלן אויף דעם פאָרלויף פון דער צווייטער אַקציע, וועלכע האָט טראַגיש געשלאָסן די געשיכטע פון ביאַליסטאָקער אידנטום. צווייי אַזייגער פאָר-טאָג, דעם 16טן אויגוסט, האָבן די עס-עס-אָפּטיילונגען אַריינמאַרשירט אין די פאַבריקן. עס איז געווען צו פאָר-שטיין, אַ; די ענדגילטיקע שעה פון פאַרניכטונג איז גע-קומען. אין פאָרלויף פון אַ האַלבער שעה זיינען געוואָרן מאַביליזירט די אידישע ווידערשטאַנדס-גרופּן. עס איז פאָר-טיילט געוואָרן געווער און די חברים האָבן פאַרנומען די אָנגעציכנטע פּאָזיציעס.

די אידישע קאַמפּס-גרופּן האָבן זיך קאָנצענטרירט אין דער געגנט פון יוראָווצער, כמיעלנא, ציעפּלא און נאָווא-גרודזקא.

10 פּרי, דעם 16טן אויגוסט, האָט זיך אָנגעהויבן די אַטאַקע פון די געטא-אויפשטענדלער. סיגנאַלן צום קאַמף זיינען געווען די פייערן אויף די גאַסן ציעפּלא, סמאלנע און נאָווא-גרודזקא, וועלכע עס האָבן אָנגעצונדן די העלדישע זעכצן-יעריקע מיידלעך מיקא דאָטנער, בתיה קאטשאלסקי, חיה ביאַלע און אָנדערע. עס האָבן געברענט די פאַבריקן, סטויגן היי און הייזער. די אויפשטענדלער האָבן אין דער זעלבער צייט ליקווידירט די שטאַרקע דייטשע פּאַטרולן,



דער סקעלעט פון דער שטאָט-שול, וואו די נאַציס ימח שמם האָבן פאַרברענט 2 טויזנט אידן. דער פּלאַץ פון דער שטאָט-שול טראָגט איצט דעם נאָמען „גאַס פון די געטא-העלדן״.

The framework of the Big Synagogue, wherein two thousand Jewish martyrs were burned by the Nazis. This street was "The Street of the Ghetto Heroes."

וועלכע האָבן באַוואָכט די מויערן פון געטאָ. די דייטשן זיינען אָפּגעטראָטן.

דאָס דערַאָבערטע דייטשע געוועָר און די געפאַלענע דייטשן, אין קאַמף מיט די אידן, האָבן דערמוטיקט די אויפּשטענדלער פאַרצוזעצן דעם קאַמף. גרופּנווייז האָבן די אויפשטענדלער געשטורעמט דעם געטאָ־טויער מיט גראַנאַטן און פלעשער בענזין אין די הענט. אָבער די דייטשן, גרעסער אין צאָל און בעסער באַוואָפנט, האָבן שנעל באַהערשט די לאָגע. באַנוצנדיק מאַשינען־געוועָר און אַ סקוואַדראַן עראָפּלאַנען, האָבן די דייטשן אָפּגעשטויסן די אַטאַקע אויפן געטאָ־טויער. דער קאַמף איז געווען אַן אומגלייכער: 300 שלעכט־באַוואָפנטע אידן האָבן געפירט אַ קאַמף קעגן 3,000 ערשטקלאַסיק־באַוואָפנטע דייטשן, אין וועמענס רייען ס׳האָבן נישט געפעלט קיין אוקראַיניש און ווייסרוסיש אויסוואורפן. די גאַסן נאַוואָגרודזקא און סמאָלנע זיינען געווען באַדעקט מיט מתים, עס האָט אויסגעפעלט געווער



דער ברודער־קבר פון די 72 געפאַלענע געטאָ־קעמפער אין אויפשטאַנד פון 16־טן אויגוסט, 1943.

The mass grave of the 72 ghetto fighters who were slain in the uprising on the 16th of August, 1943.

ביי די אויפשטענדלער. אמלענגסטן האָט געקעמפט די גרופּע אויפשטענדלער אויף די גערטנער פון יודענראָט. צוויי קאַלומנעס פון עס־עס־לייט האָבן אטאַקירט די אויפּשטענדלער פון אַנדערע גאַסן. די אטאַקעס פון די עס־עס־באַנדיטן זיינען אָפּגעשטויסן געווארן דורך די אויפשטענדלער מיט פאַרלוסטן פאַר די דייטשן.

די דייטשן, פאַרלירנדיק דעם געדולד, האָבן אַריינגעפירט אין קאַמף טאַנקען. אַ מינע, וועלכע די אויפּשטענדלער האָבן אונטערגעלייגט, האָט פאַראורזאַכט דעם צוריקציען זיך פון די טאַנקען. די דייטשן פירן אָבער גלייך אַריין אין קאַמף וווייטערדיקע אָפּטיילונגען פון אינפאַנטעריע. דאָס געווער איז אינגאַנצן אויסגעגאַנגען ביי די אויפשטענדלער. 70 פון זיי באַהאַלטן זיך אין אַ בונקער, זיי ווערן אָבער גלייך געפונען און דערשאָסן אויפן ראַג קופּיעצקאַ און יוראָוויעצקא. די ביאַליסטאָקער געטאָ־אויפּשטענדלער זיינען געפאַלן מיט די אויסגעשרייען: „נידער מיט די דייטשן, נידער מיט היטלערן, זאָל לעבן די רויטע אַרמיי, זאָל לעבן דאָס אידישע פאָלק". די ווערעמע קערפערס זייערע זיינען געבראַכט געווארן צו קבורה אויפן געטאָ בית עלמין אויף זשאַביע גאַס.

דער געטאָ איז געווען אַרומגערינגלט דרייפאַכיק, אין דער ערשטער ריי עס־עס־לייט מיט 4 לייכטע מאַשין־געוועָר; אין דער צווייטער ריי, — מיליטער באַוואָפנט מיט שוועָרע מאַשינען־געוועָר, אַרטילעריע און קאַוואַלעריע. טראָץ די אַרומרינגלונגען איז געלונגען דעם 27טן אויגוסט אַ גרופּע יוגנטלעכע אַרויסצורייסן זיך פון געטאָ און זיך פאַראייניקן מיט די פּאַרטיזאַנער.

בעת דעם קאַמף איז געפאַלן די אַנפירערין פון דער גרופּע, סאַניאַ שמיד (אַ סלאַנימער מיידל). דער פירער פון ביאַליסטאָקער געטאָ־אויפשטאַנד, מרדכי טענענבוים, אַ מיטגליד פון החלוץ דרור, און זיין חבר דניאל מאַשקאַוויטש, זיינען באַגאַנגען זעלבסטמאָרד.

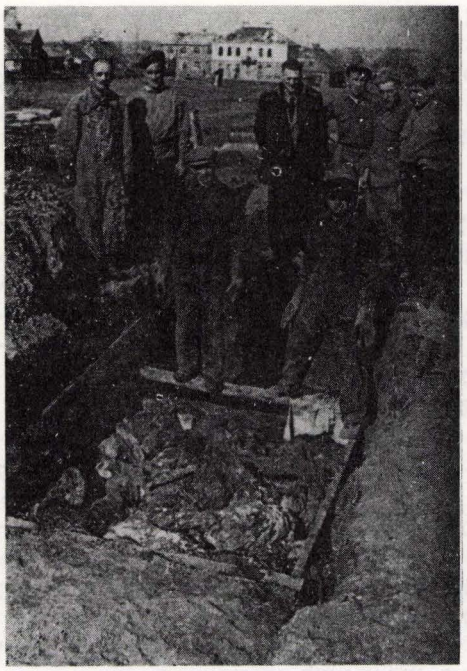
דערשיטערנדיק איז געווען די ליקווידאַציע פון אידישן



דער תלין פון ביאַליסטאָקער געטאָ, פ.ג. פרידעל, פאַרן געריכט אין ביאַליסטאָק, אין 1949 — מען זעט דאָ דעם זאָל פון געריכט און די פאַרזאַמלטע עדות פון זיינע מערדעריען.

The executioner of the Bialystoker Ghetto, F.G. Friedel, facing the Court in Bialystok in 1949. The courtroom is filled with eye-witnesses of his murders.

שפיטאָל, וואָס האָט זיך געפונען אויף פאַבריטשנע גאַס אין בנין פון טאַז. דעם 20טן אויגוסט האָט דער שעף פון קרימינאַל־ראַט, דער עס־עס־מאַן פרידעל, אַריינמאַרשירט אין שפיטאָל אין באַגלייטונג פון אוקראַיניש עס־עס־לייט, מיטן אויסגעשריי: „ראָוס שנעלער"! „עס ווארט אויף אייך אַ ספעציעלער צוג". דער „ספעציעלער צוג" איז געווען אַ ריי פורן פאַרן שפיטאָל. די קראַנקע האָבן זיך לאַנגזאַם אַנגעטאַן, אָבער די שטעקנס און קאָלבעס פון די דייטשן האָבן זיי געצוואונגען זיך צוצויילן. אַ זקן, דער פאַטער פון פרידאַ אַסטראָוו, האָט רעאַגירט אויף דעם שלאַגן פון די דייטשן, דערלאַנגענדיק עטלעכע מאָל דעם דייטשן סאָלדאַט איבערן קאָפּ מיטן שטעקן, אויף וועלכן דער זקן האָט זיך אַנגעשפּאַרט. קומענדיק צום באַוואוסטזיין שפרינגט אַרויף דער דייטשער סאָלדאַט אויפן בעט פון קראַנקן און לאָזט אים אַריין אַ ריי קוילן פון זיין ביקס. דער מאַרך פון זקן צעשפריצט זיך אויף דער פאַדלאַגע. דערוויסנדיק זיך פון דעם פאַל, איז די קראַנקן־שוועסטער דלוגאַטש באַאַנגען זעלבסטמאָרד.



אויסגראָבונגען פון די דערמאָרדעטע העלדן פון געטאָ־אויפשטאַנד אין ביאַליסטאָק.

Exhuming the bodies of the murdered heroes of the ghetto revolt in Bialystok for reburial on the ghetto cemetery.

די דייטשן זיינען אַריינגעפאַלן אין אַ היסטעריע און נישט דערלויבט די קראַנקע זיך אָנצוטאָן. בלויז אין די אונטערוועש ווערן די קראַנקע אַרויסגעטריבן פון שפּיטאָל. די עופה׳לעך פון דער געבורט־אָפּטיילונג ווערן אַרויפגעוואָרפן אויף די פורן. זיי זיינען שוין האַלב טויט, ס׳הערט זיך נאָר זייער פּישטשען...

דער „צוג" איז אָפּגעפירט געוואָרן אויפן זשאַביע בית עולם, וואו די קראַנקע זיינען אייגנהענטיק דערשאָסן געוואָרן דורכן מערדער, דעם עס־עס־מאַן פרידעל, וועלכער האָט באָנוצט דערצו אַ מאַשין־ביקס.

פרידעל, דער מערדער, איז פאַרמשפט געוואָרן צום טויט פון אַ געריכט אין ביאַליסטאָק, אין 1946. דער אורטייל איז אויסגעפירט געוואָרן דריי טעג נאָכן משפּט.

מיט דעם ענדיקט זיך די געשיכטע פון ביאַליסטאָקער אידישן ישוב.

* * *

הייזער־סקעלעטן און בערגלעך מיט גראָז, דאָס איז די פאַנאָראָמע פון דער נאָך־מלחמה׳דיקער אידישער ביאַליסטאָק.

צוליב קלאָרקייט מוז איך אָנצייכענען געאָגראָפישע פּרטים. ביאַליסטאָק איז היינט איינע פון די פאַרשטויסנסטע שטעט אין פוילן. זי האָט היינט פאַרנומען דעם פּלאַץ פון די אַמאָליקע שטעטלעך אין די קרעסן. די סאָוועטישע גרענעץ גייט דורך אין אייניקע ערטער עטלעכע און צוואָנציק קילאָמעטער פון שטאָט. גאָנץ אָפּט איז ביאַליסטאָק אָפּגעשניטן פון איבעריקן טייל פון לאַנד, ווייל דער וועג ביאַליסטאָק־וואַרשע איז לעבנס־געפערלעך.

לעבן די סטאָנציעס טשישעווי זאַרעמבי, ווערן אָפּגעשטעלט די באָנען און עס ווערן אַראָפּגענומען אידן און אָפּט אויך רויט אַרמייער, וועלכע ווערן דערשאָסן אויפן אָרט דורך די פּוילישׂ־פּאָשיסטישע באַנדיטן. די באַן ביאַליסטאָק־וואַרשע ווערט באַגלייט דורך אַ ספּעציעלן וואָגאָן מיט מיליטערלייט, וועלכע זיינען אָפּט נישט פּעאיק צו שיצן דאָס לעבן פון די פּאַסאָזשירן (לייען: אידן).

אָזאַ פאַל האָט געטראָפן צוויי טעג נאָכן קעלצער פּאָראָם. לעבן זאַרעמבי קאָשטשעלנע זיינען „אַראָפּגענומען" געוואָרן 40 אידן, צווישן זיי דריי מיטגלידער פון קיבוץ גורדוניה פון ביאַליסטאָק, וועלכע זיינען דערשאָסן געוואָרן אויפן אָרט. זייער לויה איז פאָרגעקומען אין ביאַליסטאָק י״ג תמוז, תש״ו.

וועז עס טרעפן זיך אידן אין לאָדזש אָדער נידערשלעזיען, רעדט מען זיך צונויף און עס ווייזט זיך אַרויס, אַז צווישן דער גרופּע געפינען זיך אידן, וועלכע וואוינען אין ביאַליסטאָק, קוקט מען מיט גרויס פאַרוואונדערונג אויף זיי. „איר וואוינט אין ביאַליסטאָק?... און איר גייט אין גאָס וועז עס ווערט פינצטער?...". יאָ, עס האָט זיך געפּאָדערט גרויס מסירת נפש פון די אידן, וועלכע האָבן פרובירט בויען זייער לעבן אויף די חורבות פון ביאַליסטאָק.

ביאַליסטאָק איז באָפרייט געוואָרן דורך דער רוסישער אַרמיי דעם 27טן יולי, 1944. ביאַליסטאָק, לובלין, כעלם, דאָס זיינען געווען די ערשטע שטעט פון פוילן באָפרייט צו ווערן פון בלוטיקן דייטשן אָקופּאַנט.

אין די ערשטע טעג נאָך דער באָפרייאונג זיינען אָנגעקומען קיין ביאַליסטאָק אידן־פּאַרטיזאַנער פון די וועלדער, אייניקע אידן, וועלכע עס איז געלונגען זיך אויסצובאַהאַלטן ביי קריסטן, ליגנדיק צענדלקער מאָנאַטן אונטער דער ערד. דאָס זיינען נישט געווען קיין מענטשן, נאָר שאָטנס. דער אידעאַל איז געווען ברויט, אַ צוויי־קילאָדיק לעבל פּראָסט שוואָרץ ברויט. דער אידישער צענטראַל־קאָמיטעט, וואָס איז געגרינדעט געוואָרן אין לובלין, האָט



אַ גרופּע פּליטים אין אַ דייטשן קאָנצענטראַציע־לאָגער.

A group of refugees in a German concentration camp.

באַזאָרגט ביאַליסטאָק מיט פּראָדוקטן און קליידונג, דער־האַלטענע פון די פּוילישע אידן אין אַמעריקע.

דער גרעסטער טייל פון דער קאָטאָגאָריע אידן האָט זיך צוריקגעקערט אין דער אַמעריקאַנער זאָנע אין דייטשלאַנד, אין די „די.פּי." לאָגערן, מיט דער האָפענונג און גלויבן אין יושר פון דער וועלט, אַז זיי, די ערשטע שונאים פון היטלער׳ן, די קאָנצענטראַציע־לאָגער־מענטשן, וועט די ערשטע געעבן ווערן די מענטשן־רעכט, און עס וועט זיי דערמעגלעכט ווערן צו לעבן אין דער גרויסער וועלט. אַ גרויסער טייל פון זיי איז דאָן געאָנגען קיין ציפּערן, קעמפּנדיק קעגן דער ענגלישער בלאָקאַדע פון אונזער היימלאַנד.

דאָס לעבן פון אידישן ישוב אין ביאַליסטאָק האָט זיך



דער בעקער־קאָאָפּעראַטיוו, 1946
The Baker's Cooperative, 1946.

אידישער באָפעלקערונג. אַדאָנק דער דאָזיקער אָפּטיילונג איז געלונגען הונדערטער ביאַליסטאָקער אידן זיך צו פּאַרסאָגן מיט זייערע קרובים אין אויסלאַנד. די אָפּטיילונג פּאַרסאַציאַלער הילף און קינדער־פּאַרזאָרגונג פּאַרנעמט זיך מיט פּאַרטיילן סיסטעמאַטיש קליידונג און פּראָדוקטן, נעמענדיק אין אַכט אין דער ערשטער ריי קראַנקע, אַלטע, און אַרבעטנדיקע מענטשן, וועמענס פּאַרדינסטן זיינען נישט גענוג אויפן לעבנס־מינימום. די קינדער אין עלטער ביז 15 יאָר באָקומען שטיצע אין געלט, שפּייז־פּראָדוקטן און קליידונג.

די פּראָדוקטיוויזאַציע־אָפּטיילונג אַרגאַניזירט די האַנט־ווערקער און גיט פינאַנציעלע שטיצע די אידן, וועלכע ווילן זיך איינאַרדענען ביי פּאַרשידענע מלאכות. די קולטור־אָפּטיילונג אַרגאַניזירט טעאַטער־פּאַרשטעלונגען, אקאַדעמיעס און פּאַרשידענע פּאָליטישע מיטינגען, גיט אַרויס אַ מאַנאַטלעכן בולעטין וועגן דעם לעבן און שאַפן פון אידישן ישוב אין ביאַליסטאָק.

דער דראַמאַטישער קרייז איז געווען די ערשטע טעאַטער־שפּראַצונג אויפן ביאַליסטאָקער אידישן חורבות־דיקן באָדן. דער ביאַליסטאָקער דראַמע־קרייז איז געווען אַ פּיאָנער אויפן טעאַטער־געביט אין נאָך־מלחמה'דיקן פוילן.

די היסטאָרישע קאָמיסיע ביים אידישן קאָמיטעט האָט געזאַמלט מאַטעריאַלן פון דער בלוטיקער היטלער־תקופה אין ביאַליסטאָק. די ספּעציעלע קאָמיסיע ביים אידישן וואַיִע־וואָדישן קאָמיטעט האָט געהאַט די פליכט צו האַלטן דעם פולס איבער דער שוץ און זיכערקייט פון די אידן אין שטאָט. די אידן מוזן זיין גרייט אַליין זיך צו פאַרטיידיקן אין אַ נויט־פאַל. אין בנין פון קאָמיטעט געפינט זיך אויך דער טאַז, וואו די קראַנקע אידן באָקומען אומזיסטע מעדיצינישע הילף, ווי אויך די ביבליאָטעק, וועלכע פאַרמאָגט 1300 ביכער, מיט 945 דערהאַלטענע פון די אַרגענטינער לאַנדסלייט. די ביאַליסטאָקער אידישע שולע ציילט 12 קינדער; דאָס איז אונז געבליבן פון די 6000 אידישע שילער פון פאַרן יאָר 1939.

די עקסהומאַציע־אָפּטיילונג ביים אידישן וואָיִעוואָדישן קאָמיטעט אין ביאַליסטאָק האָט געהאָט פאָר אַן אויפגאָבע צו ברענגען צו קבר ישראל די קדושים און גבורים, וועלכע זיינען דערשאָסן געווארן אָדער אַריינגעוואָרפן געווארן לעבעדיקערהייט אין די גריבער.

די ערשטע עקסהומאַציע אין ביאַליסטאָק איז פאַרגעקומען דעם 19טן מערץ 1946. עס זיינען עקסהומירט געווארן 70 ביאַליסטאָקער אויפשטענדלער, דערשאָסענע דעם

וווייטער געצוויגן נאָך דעם אָפּפלוס פון אַ באַדייטנדיקער צאָל אידן. די ערשטע שליחים־פיאָנערן פון אונזערע בריידער אין אויסלאַנד, דער סעקרעטאַר פון קאָנאַדער אידישן קאָנגרעס, ח. מ. קייזערמאַן, און דער רעדאַקטאָר פון קאָנאַדער אידישן וואָכנבלאַט, ש. ליפשיץ, האָבן מיט ייער באַזוך אין ביאַליסטאָק דערמוטיקט דעם פּאַרשטויסענעם, עלנדיקן, ביאַליסטאָקער אידישן ישוב אין די טעג פון ווינטער 1946. עס האָט אויך באַזוכט ביאַליסטאָק ד"ר חיים שאַסקעס פון האָיאָס און יעקב פּאַט פון אידישן אַרבעטער־קאָמיטעט. זיי האָבן געבראַכט פינאַנציעלע הילף פּאַרן ביאַליסטאָקער ישוב. מיר האָבן זיך שוין מער נישט געפילט אַזוי עלנדיק, אויבערציגנדיק זיך, אַז דאָס אָמעריקאַנער אידנטום געדענקט וועגן אונז, און ס'אינטערעסירט זיי אונזער גורל און ווידער־אויפבוי.

דער אידישער וואָיִעוואָדישער קאָמיטעט אין ביאַליסטאָק איז געווען די איניציקע רעכטלעכע רעפּרעזענטאַנץ פון ביאַליסטאָקער אידנטום. אין קאָמיטעט זיינען געווען פּאַרטאַטן פּאַרשטייער פון אַלע עקזיסטירנדיקע פּאַרטייען אויף דער אידישער גאַס, אַנהויבנדיק פון בונד און פּאַרענדיקנדיק מיט די ציוניסטישע פּאַרטייען פון אַלע שאַטירונגען. דער טאַנגעבער אין אידישן, פונקט ווי אין אַלגעמיינעם פּאָליטישן לעבן אין לאַנד, איז געווען די פּ.פּ.ר., די קאָמוניסטישע פּאַרטיי. אין אידישן געזעלשאַפטלעכן לעבן



די היסטאָרישע קאָמיסיע אין ביאַליסטאָק, 1946. דער צווייטער פון רעכטס: דר. ש. דאַטנער און מאַג. טורעק.

The Historical Commission in Bialystok in 1947; in center, *from right to left*: Dr. S. Datner and Mag. Turek.

האָט דעצידירט דער אַזוי־גערופענער „פּעכער", דאָס הייסט די צווישן־פּאַרטייאישע פּאַרשטענדיקונג, וועלכע האָט עקזיסטירט אין צענטראַל־קאָמיטעט פון פּוילישע אידן און אין די קאָמיטעטן איבערן גאַנצן לאַנד. די פּאַרטייען זיינען קעגנזייטיק אויפגעפּאַדערט געווארן צו גיין אויף קאָמפּראָמיסן.

דער אידישער קאָמיטעט האָט רעפּרעזענטירט די אידישע באָפעלקערונג כלפי חוץ און געלינדערט די מאַראַלישע און מאַטעריעלע נויטן פון דער אידישער באָפעלקערונג. אין ביאַליסטאָקער קאָמיטעט האָבן עקזיסטירט פּאַרשידענע אָפּטיילונגען, וואָס האָבן געדינט מיט זייער טעטיקייט די ביאַליסטאָקער אידן, צעזייטע איבער גאַנץ פוילן און אין דער גאַנצער וועלט. איך וועל דאָ אויסרעכענען די וויכטיקסטע פון זיי: די קאָרעספּאָנדענץ־אָפּטיילונג, דאָס איז דער נערוו־צענטער פון קאָמיטעט און פון דער



אויפֿן געטאָ בית־עלמין צום 5טן יאָרצייט (אין 1948) פון אויפשטאַנד און ליקווידאַציע פון דער ביאַליסטאָקער געטאָ. מען לייגט בלומען אויפֿן ברודער־קבר. דער נייער פאַרקאַן איז אויפגעבויט געוואָרן מיט דער הילף פון ביאַליסטאָקער רעליף אין אַמעריקע.

At the Ghetto Cemetery, 1948. — Flowers are placed on the mass grave on the occasion of the fifth anniversary of the uprising and liquidation of the Bialystoker Ghetto. The new fence in the background was erected with the aid of the Bialystoker Relief Committee in America.

23טן אויגוסט אויף ראָג קופֿיעצקאָ און יוראָוויעצקאָ און פֿאַרשאָטענע אין אַ גרוב אויף זשאָביע גאָס, צוזאַמען מיט 55 אידן פון די בונקערס אומגעקומענע דורך די דייטשע רוצחים.

דערגראָבנדיק צו דער טיף פון איין רידל, האָט די עקסהומאַציע־בריגאָדע, וואָס איז באַשטאַנען פון זיבן אידן, אַנגעטראָפֿן אויף די טויטע קערפֿערס. צוערשט איז געלעגן אַ פרוי מיט אַ גאָלדענעם פינגערל אויף דער האַנט, אומגעפער דרייסיק יאָר אַלט. נעבן איר אַ קליין קינד, אַ מאַנסביל און אַ מיידעלע פון בערך 12 יאָר אַלט. די טויטע קערפֿערס זיינען געווען צוזאַמענגעפלאָכטן און פֿאַרפֿלאָנטערט מיט איין־אַנדער. די דייטשן האָבן געבראָכט אַהער אידישע משפּחות פון די בונקערס און דערשאָסן אין גרוב אויף די קערפֿערס פון די פּריערדיקע קרבנות.

וואָרשיינלעך האָבן נאָך עטלעכע געשיפּעט ביים פֿאַרשיטן, ווייל ביי איינעם איז די רעכטע פוס געווען צונויפֿגעקאָרטשעט און איינער האָט געהאַלטן מיט זיינע הענט צוגעדעקט דעם פּנים.

דעם ערשטען טאָג פון דער עקסהומאַציע האָט מען אויסגעגראָבן 16 טויטע קערפֿערס. דעם צווייטן טאָג — 42, מענער, פרויען און קינדער. אויפן דריטן טאָג האָט מען דערגרייכט צו די קערפֿרס פון די אויפשטענדלער. אין די מאַנטל־קעשענעס פון אַ מאַנסביל האָט מען געפונען דרייצן רוסישע ביקס־קוילן און אַ פּאַספּאָרט אויפן נאָמען יחזקאל זשולטי. ביי דעם צווייטן האָט מען געפונען 28 פּיסטאָלעטן־קוילן, 765 קאָליבער, און אַן אוניווערסאַל צוועגל צו שנייַדן דראָטן פון געטאָ־טויער, און אַ סאָוועטישן פּאַספּאָרט אויפן נאָמען זכריה קאָפּלאָן, וואויִן־אָרט: ביאַליס־טאָק, פון פּאָך אַ טישלער. אויפן פּאַספּאָרט איז געווען אַ שטעמפּל פון „יודענראַט", מיט אַ מגן דוד.

די קעמפּער זיינען געלעגן אין רייען, די פּיס און קעפּ געקרייצט; ניינציק פּראָצענט אַן שיך און מיט איבער־געדרייטע קעשענעס, וואָס באַווייזט, אַז נאָכן דערשיסן האָט מען זיי באַרויבט. בסך הכל האָט מען עקסהומירט 125 מענטשן, 70 אויפשטענדלער און 55 אידישע מאַרטירער פון די בונקערס, 108 מענער, 12 פרויען און 5 קינדער.

דעם ערשטן אַפּריל 1946, 4 אַזייגער בייטאָג, האָט די אידישע באַפעלקערונג פון ביאַליסטאָק זיי געבראָכט צו קבר ישראל אויף דער זשאָביע גאָס. די טרויער־צערעמאָניע אויפן געטאָ בית עולם אין ביאַליסטאָק איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ אידיש־פּוילישער דעמאָנסטראַציע קעגן פּאָשיזם. אַ רירנדיקע איז געווען די רעדע פון דעמאָלסטיקן פאַרזיצער פון אידישן וואָיִעוואָדישן קאָמיטעט, ד״ר שמעון דאָנער, טוער פון דער אונטערערדישער באַוועגונג אין ביאַליסטאָקער געטאָ, וועלכער האָט געשילדערט די אומשטענדן, אין וועלכע די העלדן איז אויסגע־קומען צו קעמפֿן און הערואיש אומקומען. ער האָט אויך אויפגעוויזן די שולד פון גאַנצן דייטשן פּאָלק אין די מאָסן־רציחות.

די פאַרשטייער פון דער מאָכט האָבן אין זייערע רעדעס באַצייכנט די העלדישקייט פון די אידישע אויפשטענדלער אין געטאָ. זיי האָבן דערקלערט, אַז די רעגירונג וועט פאַרשאַרפן דעם קאַמף קעגן די נידערטרעכטיקע פּוילישע נאָכפאָלגער פון היטלעריזם.

דעם 23סטן אויגוסט 1946, אין דריטן יאָרטאָג פון דער ליקווידאַציע און אויפשטאַנד פון ביאַליסטאָקער געטאָ, איז פאַרגעקומען די אַנטהילונג פון דענקמאָל לכבוד די 70 אויפשטענדלער פון געטאָ. דער דענקמאָל איז אויפגע־שטעלט געוואָרן דורך דעם אידישן וואָיִעוואָדישן קאָמי־טעט, מיט דער פינאַנציעלער הילף פון די ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט אין די פאַראייניקטע שטאַטן. פון סאַמע מיטן בית עולם הויבט זיך אַרויס אַ הויכער, שוואַרצער מאָנו־מענט, מיט גאָלדענע אויפשריפטן אין אידיש, העברעיש און פּויליש. איבערן שטיין — אַ בראָנדזענער מגן דוד . . .

* * *

אין פּרילינג 1946 הויבט זיך אָן די אַרגאַניזירטע רעפּאַרטריאַציע פון די פּוילישע אידן פון ראָטנפֿאַרבאַנד. אַלס וויצע־פאָרזיצער פון אידישן וואָיִעוואָדישן קאָמיטעט פון ביאַליסטאק האָב איך אָנגעפירט מיט דעם דעפּאַרטמענט פון רעפּאַרטריאַציע, סאָציאַלע הילף און ציוניסטישע אקטיוויטעטן, ווי אויפצושטעלן הכשרה־קיבוצים מיט דער הילף פון דער החלוץ־צענטראָלע אין לאָדזש, ווי אויך די רעטונג פון קינדער אויסבאַהאַלטענע בעת דער מלחמה ביי נישט־אידן. די אידן האָבן זיך דאָרט געפונען אָדאָנק דעם וואָס זיי זיינען געוואָרן פאָרשיקט דורך דער ראָטן־מאַכט, אָדער זיי זיינען פרייוויליק אָפּגעפֿאָרן אָדער שטודירט אין רוסלאַנד. צווישן די קרוב 100 טויזנט פּוילישע אידן, וואָס

האָבן זיך געפונען בעת דער מלחמה אין ראָטנפאָרבאַנד, זיינען געווען קרוב צו 5000 ביאַליסטאָקער אידן. אַ שווערע אויפגאַבע איז געשטעלט געוואָרן פאַרן אידישן וואָיִ־ווַאדישן קאָמיטעט אין ביאַליסטאָק, אויפצונעמען און איינצוארדענען די רעפּאַטריאַנטן.

ביאַליסטאָק איז חרוב. עס איז פשוט נישטאָ קיין פלאַץ פאַר נאָך 300 אידן, און אויף אונז איז געלעגן אַן אויפגאַבע אויפצונעמען טויזנטער... ביאַליסטאָקער איז אַ גרענעץ־שטאָט. דורך דער שטאָט האָבן געשטראָמט טויזנטער אידן, וועלכע שטאָמען פון ווייסקא, לאָמזשע און אַנדערע שטעט און שטעטלעך. די ערשטע אויפגאַבע איז געווען צו שאַפן די דאָזיקע אידן אַ דאַך איבערן קאָפּ. די מאַכט האָט אונז איבערגעגעבן פאַר דעם צווועק דעם געווועזענעם בנין פון מושב זקנים, אין וועלכן עס האָט זיך געפונען בעת דער



די "אידישע שוץ" אין 1946, ווען די ערשטע ביסל לעבן־געבליבענע אידן זיינען צוריקגעקומען קיין ביאַליסטאָק.

The Self-Defense in 1946, as the first remnants of the Jewish survivors returned to Bialystok.

בלוטיקער דייטשער אָקופּאַציע, דער יודענראָט. נאָך אַ גרינטלעכן רעמאָנט איז דער בנין געווען גרייט אויפצונעמען מענטשן.

ווי האָבן זיי אויסגעזען, די אידן וועלכע האָבן געהאָט דעם זכות נישט צו זיין אין היטלער־גיהנום? זעענדיק פאַר זייערע אויגן דעם שרעקלעכן חורבן, וואָס די מענטשלעכע פאַנטאַזיע האָט נישט געקענט באַגרייפן, זיינען זיי געוואָרן שרעקלעך צעבראָכן מאָראַליש. עקאָנאָמיש זיינען זיי גע־ווען אין גרעסטן טייל אָרעם, שלעכט געקליידט, פיל מענטשן אָן וועש.

אַדאָנק דער מתנה פון די אַרגענטינער ביאַליסטאָקער לאָנדסלייט, וועלכע האָבן אַריינגעשיקט 50 קאָסטנס מיט קליידונג פאַר מענער, פרויען און קינדער, איז געלונגען די ערשטע נויטן צו דערליידן. וועגן דער מתנה פון די אַרגענ־טינער לאָנדסלייט איז כדאי זיך אָפּצושטעלן. עס איז גע־ווען אַן אָקט פון טריישאָפט, איבערגעגעבנהייט און פאַר־שטאַנד פאַר די נויטן פון זייערע בריידער און שוועסטער. מיר האָבן באַקומען קליידונג, שוכוואַרג, זייף, שאָקאָלאָד און אידישע ביכער. די קליידונג און שיך זיינען געווען פול־שטענדיק־נייַע. אַדאָנק דער מתנה האָבן מיר געהאָט די מעגלעכקייט צו באַקליידן די נויטבאַדערפטיקע, אויפהויבן די היגיענישע באַדינגונגען פון די אידן און געזונט־מאַכן די קינדער און קראַנקע. מיט קולטור האָבן מיר דאַן געקענט שפּייזן די אַנגעטוענע און געזונטע אידן.

נאָכן צוטיילן די ערשטע הילף די רעפּאַטריאַנטן האָט זיך געשטעלט אַן אויפגאַבע זיי צו איינאַרדענען, געבן



אַ גרופּע שול־קינדער מיט זייער לערער אין ביאַליסטאָק, 1946

A group of pupils and their teacher in Bialystok in 1946.

אַרבעטס־מעגלעכקייטן און וואוינונגס־באַדינגונגען. דער פראָבלעם איז נישט געווען קיין לייכטער. פון דער גרויס־סער ביאַליסטאָקער טעקסטיל־אינדוסטריע זיינען געבליבן פאַבריקן, וועלכע נויטיקן זיך אין נייַע אַרבעטס־הענט. דער ביאַליסטאָקער אידישער וועבער האָט נישט געהאָט דאָרט מער וואָס צו טאָן.

טראָץ די דאָזיקע שוועריקייטן איז אַבער געלונגען צו אַרגאַניזירן אַ שניידער־קאָאָפּעראַטיוו, אַ שוסטער־אַרטעל און אויסבויען אַ בעקעריי. די דאָזיקע אַרבעטס־פלעצער האָבן באַשעפטיקט 40 אידן. עס איז ווערט צו אונטער־שטרייכן, אַז די הויפּט־פרנסה פון די אידן, דער האַנדל, ליגט נישט מער אין אידישע הענט.

די פאַלאָקן זאָגן אַזאַ מין ווערטל: פאַרן יאָר 1939 איז געווען אייער האַנדל און אונזער רעגירונג, איז אונז געווען שלעכט; היינט איז עס אייער רעגירונג און אונזער האַנדל, — און עס איז אונז ווייטער שלעכט...

אַ באַזונדער פראָבלעם האָט פאַרגעשטעלט דאָס איינ־אַרדענען, בעסער גערעדט וויייַז אַ וועג, דער יוגנט, וועלכע האָט זיך צוריקגעקערט פון ראָטנפאַרבאַנד. אַ גרויסע און וויכטיקע ראָלע האָט דערבייַ געשפּילט די חלוצישע באַוועג־גונג, וועלכע האָט אַרגאַניזירט קיבוצים, איינער פון החלוץ דרור, אויפן נאָמען פון מרדכי טענענבוים; דער צווייטער פון „איחוד", אַלגעמיינע ציוניסטן, און דער דריטער — פון הפועל המזרחי. די יוגנט האָט באַקומען אַ אידיש נאַציאָ־נאַל־קולטורעלע דערציאונג און פאַך־אויסשולונג. עס זיינען געווען צווישן דער רעפּאַטריאַנטן־יוגנט הונדערט דעמאָביליזירטע סאָלדאָטן פון דער רויטער אַרמיי. נאָכן באַקענען זיך מיטן שרעקלעכן חורבן האָבן זיי געפרעגט

איין פראָגע: ווי אַזוי קען מען פאָרן קיין ארץ ישראל? שוין געניג... מיר ווילן קעמפן פאַר אונזער אייגן לאַנד.

אין צוזאַמענהאַנג מיט דער רעפּאַטריאַציע פון דער יוגנט וויל איך פאַרצייכענען דעם פאַלגנדיקן פאַקט: אין טאָג פון קריגס־אויסברוך, דעם פינצטערן יוני 1941, האָבן זיך געפונען אין אַ קינדער־קאָלאָניע אין קוראָרט דרוס־קעניקי, קרוב צו 60 ביאַליסטאָקער קינדער. אַדאָנק דעם הראָאישן אויפטו פון אַ אידיש־סאָוועטישן לערער, פויזנער, און דעם לאָמזשער אידישן לערער טאביאש, איז געלונגען די קינדער צו עוואַקואירן אין טיף־רוסלאַנד.

במשך פון די מלחמה־יאָרן האָבן זיי זיך געפונען אין אַ סאָוועטישער קינדער־היים אין קאָראָקולינאַ אויף דער וואָלגע. די קינדער האָבן דאָרט געהאָט אַ מעגלעכקייט צו



יעקב טאָביאַש (דער מאַן אין מיטן מיט די ברילן) מיט די ביאַליסטאָקער יתומים, וואָס ער האָט גערעטעוועט אין דרוסקעניק אין אָנהויב פון דער מלחמה און זיי צוריקגעבראַכט פון סאָוועטן־פאַרבאַנד אין 1946. די יתומים זיינען שוין איצט אין ישראל, וואו עס געפינט זיך אויך זייער לערער און רעטער יעקב טאָביאַש. דאָס בילד איז געמאַכט אין שלעזינגען אויפן וועג קיין פאַריז.

Jacob Tobias (center, wearing glasses) with Bialystoker Orphans whom he rescued in Druskenik at the beginning of the war and returned from Soviet Russia in 1946. The orphans and Tobias are in Israel.

לערנען און זיי האָבן זיך דאָרט אויסגעלערנט פאַרשידענע פאַכן. זיי האָבן זיך צוריקגעקערט אַלס קראַנקן־שוועסטער, טעכניקער, מעכאַניקער און דאָס גלייכן.

אין זומער 1946 האָבן זיי זיך צוריקגעקערט קיין פוילן אַלס אַרגאַניזירטער ביאַליסטאָקער קינדער־קאָלעקטיוו, אונטער דער לייטונג פון לערער טאביאש. דער מרכז פון „החלוץ" האָט געמאַכט די קינדער אונטער זיין שוץ.

די ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט פון ניו־יאָרק האָבן זיך וואָרעם אָפּגערופן אויפן אָפיל פון ביאַליסטאָקער קאָמיטעט. זיי האָבן געשיקט אַ באַדייטנדיקע פינאַנציעלע שטיצע פאַר די קינדער. במשך פון זייער האַלב־יאָריקן ווייל אין פוילן האָבן זיך די ביאַליסטאָקער קידער אויסגעהאַלטן אין אַ קינדער־קיבוץ פון „החלוץ" דרור אין קודאָווא, נידער־שלעזיע. דאָרט האָבן זיי באַקומען אַ אידיש־נאַציאָנאַלע דערציאונג. זיי האָבן געלערנט העברעאיש, אידישע געשיכטע, פאַלעסטינאָגראָפיע. אין דעצעמבער 1946 זיינען זיי אָפּגעפאָרן קיין פראַנקרייך, וואו זיי האָבן פאַרבראַכט פיר מאָנאַטן אין קינדער־הײם אין ראַטשילדס פאַלאַץ, נעבן פאַריז. אין אַפּריל 1947 זיינען די קינדער אָפּגעפאָרן פון מאַרסייל מיט דער שיף „טעאַדאָר הערצל" קיין ארץ ישראל.

ווי באַוואוסט האָט דער בריטישער פלאָט, וועלכער האָט בלאָקירט די ברעגעס פון ארץ ישראל, געקעמפט מיט די מעפּילים און צום סוף זיי „באַזיגט". די 57 ביאַליסטאָקער קינדער, וועלכע האָבן זיך אַדאָנק דעם ראָטנפאַרבאַנד גערעטעוועט פון היטלער־גיהנום, זיינען דורך די „פרייהייטס־ליבנדיקע" ענגלענדער קאָלטבלוטיק דעפּאָרטירט געוואָרן קיין ציפערן. זאָל דער דאָזיקער אקט אַריינגעשריבן ווערן אין דער געשיכטע צו דער שאַנדע פון גרויס־בריטאַניע, און צום כבוד פאַר אונזערע 57 איבערגעבליבענע ביאַליסטאָקער קינדער נאָך דעם שרעקלעכ חורבן.

לויטן באַשלוס פון אידישן וואָיעוואָדישן קאָמיטעט אין ביאַליסטאָק איז אַ בריגאַדע אידישע אַרבעטער צוגעטראָטן דעם 16טן נאָוועמבער 1946 צו עקסהומירן די קדושים פון מאַסן־קבר אויף קאָשיניערסקאַ גאַס, קעגנאיבער דעם געטאָ בית עולם. לויט די דערקלערונגען פון עדות זיינען דאָרט דערשאָסן געוואָרן במשך פון 16טן ביזן 23טן אויגוסט 1943, בעת דער ענדגילטיקער ליקווידאַציע פון געטאָ, 200 אידן, צווישן וועלכע עס זיינען געווען קראַנקע פון אידישן שפּיטאָל, אַלטע און שוואַכע מענטשן.

דערגראָבנדיק צו דער טיף פון 40 מעטער, האָט מען אָנגעטראָפן אויף דער ערשטער שיכט פון האַלב־צעפאַלענע טויטע קערפערס. פון אויבן־אויף איז געלעגן אַ פרוי, אייגנעדרייט אין די אַרעמס אַ קליין קינד פון בערך 3 יאָר. דער צושטאַנד פון די מתים אין די אונטערשטע שיכטן איז געווען אַ בעסערער. איןווינקל פון גרוב איז צו די קני פון אַ מאַן געווען צוגעפּעסטיקט אַ פרוי; דער קאָפּ פאַרבונדן מיט אַ טיכל. די טויטע קערפערס זייוויז געווען צונויפגעדרייט. ביי אַ טייל מתים האָט מען דערקענט אויף די שאַרבנס צייכנס פון קוילן, און די איבעריקע זיינען, לויט אַלע סימנים, באַגראָבן געוואָרן לעבעדיקערהייט. פון דעם גרוב, וועלכער האָט געהאַלטן 7 מעטער די לענג, אַנדערהאַלבן מעטער די ברייט און איין מעטער די טיף, האָט מען אַרויסגעצויגן 129 הרוגים פון פאַרשיידענעם עלטער, צווישן זיי 21 קינדער, 70 פרויען און 38 מענער.

אויף דעם זעלבן שטח, אין אָפּשטאַנד פון דריי מעטער פון דער ערשטער גרוב, האָט די בריגאַדע, דעם 18טן נאָוועמבער, זיך אָנגעשטויסן אויף אַ צווייטן מאַסן־קבר. דערגרייכנדיק צו דער טיף פון 52 סענטימעטער זיינען אַרויסגעקומען אויף דער אויבערפלאַך קערפערס. אָנגעוואָרפענע איינע אויף דער אַנדערער, און בינטלעך פאַרפוילטע מענטשלעכע גלידער־טיילן. אויפן דנאָ פון גרוב איז געלעגן אַ פרוי מיט אַ קינד, אויפן האָנט שטאַרק באַהעפט, וועלכע מען נישט געקענט פונאַנדערנעמען, וואָס באַ־



צוריקגעקומענע ביאַליסטאָקער פּאַרטיזאַנער און רויטע אַרמייער אין ביאַליסטאָק, אין 1946.

Bialystoker partisans and Red Army soldiers who returned to Bialystok in 1946.

ווייזט, אַז אויך אין דעם גרוב זיינען די מענטשן אַוועק־געגומען געוואָרן האַלב־לעבעדיק.

די גרויס פון דער גרוב איז געווען זעקס מעטער די לענג, צוויי מעטער די בריים און אַנדערהאַלבן די טיף. די צאָל אויסגעגראָבענע קערפּערס איז געווען 108, 101 גאַנצע און 7 צעפּאַלענע. 52 מענער, 38 פרויען און 11 קינדער. אין ביידע גריבער זיינען געפונען געוואָרן 232 קדושים, 90 מענער, 108 פרויען און 32 קינדער.

די עקסהומירטע קערפּערס זיינען געבראַכט געוואָרן צו קבר ישראל פרייטיק, דעם 22טן נאָוועמבער 1946, איינס אַזייגער בייטאָג, אויפן געטאָ בית עולם, ביי דער אַנוועזן־הייט פון דער גאַנצער אידישער באַפעלקערונג און פאַר־שטייער פון דער מאַכט.

ביאַליסטאָק האָט געהאַט דעם טרויעריקן כבוד מקבר צו זיין אַ קליינע צאָל קרבנות. די גרויסע אידישע מאַסן פון מיליאָנען איז אָבער שפּורלאָז אומגעקומען, זייער אַש איז צעשפּרייט אויף די פעלדער פון אייראָפּע.

חורבות ביאַליסטאָק, העיר יושבת בדד, דאָס איז דער סך הכל פון דער אַלטער אידישער ביאַליסטאָקער קהילה, צוגלייך מיט וואַרשע, ווילנע און אַנדערע גרויסע אידישע שטעט אין פּוילן. דער צעזייטער אַש און די צעשמעטערטע ביינער פון זעקס מיליאָן אידן באַדעקן די פעלדער פון אייראָפּע. די ציוויליזירטע וועלט דערשרעקט זיך נישט פאַר איר אייגענעם פנים, קוקנדיק אין שפּיגל פון אונזער בלוט און טערער. די ענגלישע אימפּעריע האָט בלאָקירט די טויערן צו אונזער היימלאַנד, און איר פלאָט האָט געפירט אַ בלוטיקן קאַמף מיט שוצלאָזע פרויען און קינדער, וועלכע קערן זיך צוריק אין אונזער היימלאַנד.

דער גייסט פון די אויפשטענדלער לעבט און וועט אייביק לעבן. די געטאָ־העלדן האָבן דורכגעבראַכן דעם געטאָ־טויער. אונזערע גבורים האָבן פאַר זייער טויט גע־רופן צו נקמה, גלויבנדיק אין עם ישראל חי, צו נקמה אַן רחמנות. קיין גוטער דייטש עקזיסטירט נישט. אַ גוטער דייטש, אַ לייכטן טויט, נאָר אַ טויט... נקמה הייסט נישט פאַרגעסן אונזערע העלדן, וועלכע האָבן אַוועקגעגעבן זייערע לעבנס פאַרן כבוד פון אונזער פאָלק. נקמה הייסט קעמפן פאַר אונזערע רעכט אַלס פאָלק, פאַר אונזער נאַציאָ־נאַלער באַפרייאונג, מיט קרבנות־גרייטקייט, אומדער־שראָקן, פונקט ווי די געטאָ־העלדן.

דער קאַמף אַנגעהויבן אין די געטאָס פון וואַרשע און



אַ גרופּע רעליגיעזע אידן אין ביאַליסטאָק ביים וואָיעוואָדישן קאָמיטעט אין 1947.

A group of religious Jews in Bialystok at the offices of the Bialystoker Regional Committee in 1947.

ביאַליסטאָק אין 1943 איז פאַרגעצט געוואָרן ביי די ברעגן פון אונזער היימלאַנד אין יאָר 1947. לאָמיר אויספילן די צוואה פון אונזערע העלדן און קדושים און באַערן זייער אַנ־דענק אין ארץ ישראל.

די ביאַליסטאָקער לאַנדסמאַנשאַפט אין אַמעריקע, ספּע־ציעל איר דעמאַלסטיקער עקזעקוטיוו־דירעקטאָר פון ביאַליסטאָקער צענטער דוד סאָהן, און היינטיקער עקזע־קוטיוו־דירעקטאָר, יצחק ריבאַלאָווסקי, האָבן זיך וואַרעם אָפּגעראָפן אויף מיין רוף צו בויען קרית ביאַליסטאָק.

אין יאָר 1949 האָט דער ביאַליסטאָקער צענטער גע־רופן אַן אַלוועלטלעכע ביאַליסטאָקער קאָנפערענץ אין ניו־יאָרק. דער צוועק איז געווען צו אַראָנזשירן דעם פּראָיעקט פון אויפבויען אַ קרית ביאַליסטאָק אין ישראל. צו דער קאָנפערענץ זיינען געקומען דעלעגאַטן פון אַלע לענדער, וואו עס לעבן ביאַליסטאָקער אידן: פון אויסטראַליע, ישראל, אַרגענטינע און אורוגוואַי, פראַנקרייך, מעקסיקע, דרום־אַפריקע און קאַנאַדע.

אויף דער קאָנפערענץ איז געשאַפן געוואָרן די סומע פון 100 טויזנט דאָלאָר, און עס איז אונטערגעשריבן גע־וואָרן אַ קאָנטראַקט מיט דער ישראל־דיקער בוי־געזעל־שאַפט ראָסקאָ.

היינט שטייען אין קרית ביאַליסטאָק 300 הייזער, אַ שוהל, אַ בית ספר, און אַנדערע קולטורעלע אַנשטאַלטן, ווי אויך אַ טעקסטיל־אינדוסטריע. קרית ביאַליסטאָק געפינט זיך לעבן יהוד, אויפן וועג פון לוד קיין תל־אביב. דער שריי־בער פון די שורות האָט געהאַט דעם כבוד צו זיין דער סעקרעטאַר פון דער קאָנפערענץ.

קרית ביאַליסטאָק לעבט אין ארץ ישראל. די אידישע ביאַליסטאָק אין פוילן עקזיסטירט אַבער נישט מער. עס איז אידן־ריין.



אַ גרופּע ביאַליסטאָקער פליטים אין איטאַליע, אין 1948.

A group of Bialystoker refugees in Italy in 1948.

ביי אונזערע לאַנדסלייט אין ישראל

● פון פּרץ בוקשטעלסקי

אזכרה אין ישראל צו 45 יאָר אויפשטאַנד אין ביאַליסטאָקער געטאָ

די אזכרה, ביי וועלכער ס׳איז אָפּגעצייכנט געוואָרן 45 יאָר אויפשטאַנד און ליקווידאַציע אין ביאַליסטאָקער געטאָ, איז פּאַרגעקומען דינסטיק, דעם 28טן אויגוסט, 1988, ביים דענקמאָל לעבן בית־הכנסת אין קרית ביאַליסטאָק.

שוין העכער צוויי שעה פּאַרן אָנהויב האָט זיך צונויפּ־געזאַמלט אַ גרויסע צאָל ביאַליסטאָקער פון פּאַרשיידענע ישובים אין ארץ ישראל. מען איז געקומען כדי זיך דער־מאָנען די שרעקלעכע זכרונות וואָס מען קען קיינמאָל ניט פּאַרגעסן.

אַז מען טרעפט זיך מיט אַ באַקאַנטן אָדער מיט אַ חבר, קושט מען זיך ווי נאָענטע משפּחה־מיטגלידער. די טרע־פונג האָט אַ גרויסע באַדייטונג פּאַר די ביאַליסטאָקער, וואו יעדער דערציילט וועגן זיינע איבערלעבונגען, ווי אַזוי ער אָדער זי איז געבליבן לעבן.

דער נייער ועד פון קרית ביאַליסטאָק האָט צוגעגרייט אַ בופעט מיט קאַלטע געטראַנקען פּאַר די גאָסט. אויך לעבן בית הכנסת זענען געווען קאַלטע געטראַנקען. אויף דער בינע זענען געזעסן: מיכה פּליקער, פּאַרזיצער; פּרוי מרים מגל, גרא בן־ענת, סעקרעטאַר; שמיר, בלגלאי און קאַפּל לעוו.

חזן לענטוש זאָגט אַ מזמור פון ספּר תהילים און מען רופט אָנצוצינדן די זעקס ליכט, צום זכרון פון די זעקס מיליאָן קדושים. זיי זענען: לאה זוטר, לימא קאַפּלאַן, מאיר זאָוואַצקי, ישראל לעווין, אברהם מאַרצינאָוויטש און וועט־ניק.

אין קינסטלערישן טייל האָבן די שילער פון קרית ביאַליסטאָק, אין דער באַגלייטונג פון צוויי פּלייטן, אויפגע־פירט אַ ליד וועגן דער חרובער ביאַליסטאָק, וואָס האָט גע־מאַכט אַ גרויסן רושם אויף די פּאַרזאַמלטע.

עס האָט באַקומען אַ וואָרט דער סעקרעטאַר פון ועד, ענת בן־גרא. ער רעדט אין עברית וועגן דעם אויפשטאַנד אין ביאַליסטאָקער געטאָ און דערמאָנט אויך די פּאַרטי־זאָנער אין די וועלדער, די זעלנער אין דער רויטער אַרמיי, וועלכע האָבן געקעמפט קעגן דער היטלעריסטישער בעסטיע, און וועגן דעם אויפקום פון מדינת ישראל.

לאה גולן, אַן איינוואוינערין פון קרית ביאַליסטאָק, האָט געזונגען געטאָ־לידער און זיך אַליין באַגלייט מיט אַ גיטאַרע. פּרוי מרים זאָוואַצקי דערציילט וועגן איר באַזוך אין היינטיקן ביאַליסטאָק, אין וועלכן זי האָט ניט געטראָפן קיין אידן. זי דערמאָנט אויך די שרעקלעכע מלחמה־יאָרן, וועגן די פּאַלאָקן זענען געווען די געטרייַע העלפער פון די דייטשע מערדער.

די גברת שפּרה לייענט פּאָעמעס וואָס זי האָט גע־שריבן אין איר בוך וועגן ביאַליסטאָק. צום סוף האָט חזן לענטוש געמאַכט דעם אל מלא רחמים און דער עולם איז זיך פּאַנאַנדערגעגאַנגען אין אַן איינדרוקספּולער שטימונג.

צום ערשטן יאָרצייט פון שלמה גאַרבער ע״ה

שלמה גאַרבער ע״ה איז געבוירן געוואָרן אין ביאַליס־טאָק אין יאָר 1910. ער האָט זיך געלערנט אין שמעון זעליג׳ס תלמוד־תורה און שפּעטער אין דער אידישער פּאָלקס־שולע. געווען טעטיק אין ספּאָרט־קלוב „הפּועל״ אין ביאַליסטאָק. ער האָט זיך אויך געלערנט שלאָסעריי.

ער האָט געדינט אין דער פּוילישער אַרמיי, שפּעטער אויך אין אַ סאָוועטישער קריגס־איינהייט. ווען מען האָט די „זאָפּאַדניקעס״ אָפּגעשיקט פון פראָנט, האָט ער געלעבט אין ראָטן־פּאַרבאַנד. ער האָט דאָרט אויך אויפסנייַ געבויט אַ פּא־מיליע מיט זיין אויסדערווייל־טער סטעלאַ, אַ קראַנקן־שוועסטער אין שפּיטאָל.

נאָך דער מלחמה האָבן זיי עולה געווען קיין ישראל. די ערשטע צייט זענען זיי ביידע געווען אין קיבוץ „עין הכרמל״, ביי חיפה. דאָרט האָט ער געהאָט אַ ברודער, חיים גאַרבער ז״ל, וועלכער האָט עולה־געווען אַלס ציוניסט פּאַר דער צווייטער וועלט־מלחמה. ווען ס׳איז אויסגעבראָכן די באַפרייאונגס־מלחמה, האָט שלמה גאַרבער זיך מאָביליזירט אין פלמ״ח און אַנטיילגענומען אין דער מלחמה קעגן די אַראָבער.

נאָך דער אַנטשטייאונג פון מדינת ישראל איז שלמה מיט זיין פּרוי און דער ניי־געבאָרענער טאָכטער רחל איבערגעפּאָרן קיין תל־אביב. ער האָט דאָרט געפונען רעשטלעך פון ביאַליסטאָקער אידן און מיט זיין גאַנצער ענערגיע זיך אַריינגעוואָרפן אויפצולעבן דעם אַנדענק פון דער אידישער קהילה ביאַליסטאָק. ער האָט אַנטיילגענומען אין דער גרינדונג פון „קרית ביאַליסטאָק״ און זיך דאָרט באַ־זעצט אין 1951. דאָרט איז געבוירן געוואָרן זייער צווייטע טאָכטער שוש.

שלמה גאַרבער האָט געלעבט אין „קרית ביאַליסטאָק״ זיין גאַנץ לעבן און אַלץ געטאָן צו פּאָראייביקן דעם טייערן נאָמען ביאַליסטאָק. ער האָט געאַרבעט ביי זיין פּאַך אין דער תעשיה צבאית פון מדינת ישראל. מיט גרויס איבער־געגעבנקייט איז ער געווען אַריינגעטאָן ביים בויען דעם נייעם טאָנק און פּאַר דעם האָט ער באַקומען אַן אויסצייכ־נונג פון מדינה־פּרעזידענט.

מיט עלף יאָר צוריק איז שלמה אַוועק אויף פּענסיע און פּריוויליק געווען טעטיק אין „ארגון יוצאי ביאַליסטאָק״ אין ישראל. צוזאַמען מיט זיין טייערער גברת רחל טרייביש האָבן זיי פיל בייגעשטייערט פּאַרן קרית־ביאַליסטאָק.

שלמה גאַרבער ז״ל האָט געגעבן אַ גוטע נאָצאיאַלע דערציאונג זיינע קינדער. איין טאָכטער איז געווען אַן אונטער־פּאָלקאָוויניק אין צה״ל. איר פאַמיליע־לעבן האָט זי געבויט מיט מאיר גליק און זיי האָבן צוויי טעכטער. די צווייטע טאָכטער, שוש, איז אַן אַדוואָקאַט. זי איז פּאַר־הייראַט צו אַריה שחם און זיי האָבן דריי קליינע קינדער. זי איז אויך טעטיק פּריוויליק ביים פּאַראייביקן די שטאָט ביאַליסטאָק.

שלמה גאַרבער האָט געהאָט ליב צו דערציילן קוריאָזן און אַנעקדאָטן פון דער אַמאָליקער ביאַליסטאָק. ער איז גע־ווען דער קאַסירער פון „ארגון יוצאי ביאַליסטאָק״ און גע־ווען זייער מקפּיד אויף די הוצאות, ניט אויסגעבנדיק קיין איבעריקן שקל. נאָך זיין טויט האָט מען געפונען אין זיין שופלאָד קבלות וועלכע ער האָט געשפּענדט פּאַר ישיבות און שפּיטעלער אין ישראל, פון וועלכע קיינער האָט ניט גע־וואוסט.

בריוו אין רעדאַקציע

טייערע פריינט, שלום!

איך בין געבוירן געוואָרן אין ביאַליסטאָק אין יאָר 1920. כ׳האָב פֿאַרלאָזט ביאַליסטאָק אין 1940 און געוואָרן מאַבילי־זירט אין דער רויטער אַרמיי און אַ דאָנק דעם בין איך גע־בליבן לעבן. מיט דער צייט איז אויפגעשטאַנען די פּוילישע אַרמיי מיטן געניראַל אַנדערס און מיט דער אַרמיי זענען מיר, די סאָלדאָטן, אַנגעקומען קיין ארץ־ישראל. צוזאַמען מיט מיר זענען געווען נאָך פיל אידישע זעלנער און אַ טייל פון זיי איז געבליבן אין ארץ ישראל, און איך צווישן זיי.

אין ביאַליסטאָק האָב איך געוואוינט אויף קאָצע געסל, לעבן קאָטלערן, וואָס האָט געהאַט אַ קליין פאַבריקל פון זייף. דאָס איז אויך געווען ניט וויַיט פון סופרן, וואָס האָט געהאַט אַ פאַבריקל פון זיסוואַרג. מיינע עלטערן זענען אומגעקומען ביי די נאַציס. מיין פאָטער האָט געהייסן יצחק בערענהאָלץ, געבוירן אין ביעלסק פּאָדלאָסקי. מיין מוטער ביילקע איז געבוירן אין טיקטין, פון דער היים זעלקין, די טאָכטער פון גרשון און חיה שרה.

טייערע פריינט, מיט אַט די פּאָר ווערטער האָב איך זיך פאַר אייך פאַרגעשטעלט. אין חדרה, וואו איך וואוין, לעבן ניט קיין סך ביאַליסטאָקער. איינער פון זיי איז שמעון טיקודסקי און ער האָט מיר געוויזן דעם זשורנאַל די „ביאַליסטאָקער שטימע". איך וועל זיין זייער צופרידן און דאַנקבאַר וועז איר וועט מיר שיקן דעם זשורנאַל יעדן מאָל וועז ער וועט דערשיינען. איך האָב אויך געלייענט אַז ס׳איז אַרויס אַ יזכור־בוך, און איך וואָלט אים געוואָלט קויפן.

איך האָף אַז איר וועט קענען לייענען מיין אידיש — אַ שפּראַך וואָס מען קען קיינמאָל ניט פאַרגעסן.

איך דאַנק אייך פאַראויס פאַר אַלעם און וויַינטש אַלע ביאַליסטאָקער געזונט, און ענדיק מיט דער אייביקער ברכה פון ישראל — שלום — און אַלעס גוטס!

שלמה ירושלמי,
חדרה, ישראל.

חשובער פריינט איסאַק ריבאַלאָווסקי,

קודם כל דאַנק איך אייך פאַרן צוגעשיקטן זשורנאַל. עס איז געווען פאַר מיר אַ גרויסע פרייד און אַן אַנגענעמע איבעראַשונג צו לייענען די וואַרעמע באַגריסונגען און ברכות פון אַלע ביאַליסטאָקער פּערזענלעכקייטן פאַר דיר און דיין ליבער פרוי מאַלי, פאַר אייערע מסירת־נפש׳דיקע מעשים אין משך פון 40 יאָר. איך מיין אַז וויפל מען זאָל אייך ניט לויבן פאַר אייער איבערגעגעבנקייט, פאַר אייער טעטיקייט, איז עס ניט גענוג. אַלנפאַלס שליס איך זיך אָן צו די לויב־געזאַנגען און איך גיב נאָך צו אַ סך, אַ סך וואַרעמע וואונטשן מיט דער ספּעציפיש אידישער ברכה — ביז 120 יאָר, עד מאה ועשרים!

מיט פריינדלעכע גרוסן,
אייער שמעון אַסאָוויצקי

ברענגט אַריין אייערע קינדער און
אייניקלעך אַלס מיטגלידער אין
דעם ביאַליסטאָקער צענטער און היים
פאַר עלטערע מענטשן

אונדזער בן־עיר, ד״ר אהרון יודקאָווסקי, בעַרט פון דענטיסטן־קאָנגרעס

ד״ר אהרון יודקאָווסקי האָט געלעבט אויף פּאָב־ריטשנע 13, זיך געלערנט אין זעליגמאַנ׳ס גימנאַזיע און אין 1935 עולה געווען קיין ישראל. שפּעטער האָט ער שטודירט אין שטראַסבורגער אוניווערסיטעט, אין פּראַנקרייך, און באַ־קומען דעם טיטל „צאָן־דאָקטער". אין דער באַפרייאונגס־מלחמה, אין 1948, איז ער געווען אַן אָפּיציר אין דער ישראל־אַרמיי.

ד״ר אהרון יודקאָווסקי איז אַקטיוו אין דער פאַרוואַל־טונג פון צענטראַלן קאָמיטעט פון צאָן־דאָקטוירים אין ישראל און שפּעטער געווען דער וויצע־פּאָרזיצער פון קאָמיטעט.

אויך אין נאַציאָנאַלן געזעלשאַפטלעכן לעבן פאַרנעמט ד״ר יודקאָווסקי אַן אָנגעזעען אָרט, אַלס מיטגליד פון נאַציאָנאַלן ציוניסטישן קאָנגרעס אין ירושלים, אַן ערן־חבר פון דעם מעדיצינישן ראַט פון די אַקאַדעמיקער אין ישראל. דער אַמעריקאָנער סטעיט טעקסאַס האָט אויך באַשאָנקען ד״ר יודקאָווסקי׳ן מיטן טיטל פון „ערן־מיטגליד פון צאָן־דאָקטוירים". ער שרייבט פיל ווערק און אָרטיקלען אין די פּראָפעסיאָנעלע זשורנאַלן אין ישראל און אויסלאַנד מיט גרויס דערפאָלג. און אין משך פון צען יאָר איז ער געווען דער פאַרזיצער פון די צאָן־דאָקטוירים אין ישראל, וואו ס׳זענען אָרגאַניזירט פיר טויזנט מיטגלידער.

אין חודש יולי, 1988, איז אין הילטאָן־האָטעל אין ירושלים פאָרגעקומען אַן אינטערנאַציאָנאַלער קאָנגרעס פון צאָן־דאָקטוירים, מיט דער באַטיילקונג פון 1,800 דעלע־גאַטן. ביי דער פייערלעכער עפענונג פון קאָנגרעס האָט מען באַערט אונזער חשובן לאַנדסמאַן ד״ר אהרון יודקאָוו־סקי׳ן מיט אַן ערן־דיפּלאָם (חבר כבוד) פאַר זיין פיל־יאָרי־קער טעטיקייט אויפן געביט פון מעדיצינישער צאָן־היילונג

יצחק (איטשע) אָסאָוויצקי ע״ה

נאָך אַ קורצער און שווערער קראַנקהייט איז גע־שטאָרבן אונזער לאַנדסמאַן יצחק אָסאָוויצקי, אין עלטער פון 72 יאָר. ער איז דער ברודער פון שמעון אָסאָוויצקי, פון



יצחק אָסאָוויצקי

תל־אביב. ער איז געשטאָרבן דעם 2טן יוני, 1988, און צומאָרגנס איז פאָרגעקומען די לוויה אין רחובות, ישראל. ער האָט פאָריתומט זיין פרוי פנינה; צוויי זין, יעקב און יאיר; צוויי שניר, שושנה און גליה, און פיר אייניקלעך. כבוד זיין אָנדענק.

ביי אונזערע לאַנדסלייט אין אַרגענטינע

● פון וואָלף טשינסקי, בועאַנאָס־איירעס

אזכרה ביי די ביאַליסטאָקער אין אַרגענטינע

זונטיק, דעם 21טן אויגוסט, 1988, האָבן מיר דורכגעפירט דעם 45טן יאָרטאָג זינט דעם אויפשטאַנד און אומקום פון דער באַרימטער אידישער קהילה אין ביאַליסטאָק און אומגעגנט, וואו עס זענען אומגעקומען 60 טויזנט אידן.

נאָכן אַריינפיר־וואָרט פון אונזער פּרעזידענט ישיע גרודסקי, גיט ער איבער אַנצופּירן מיטן אזכרה־אָקט אונזער סעקרעטאַר וואָלף טשינסקי. אַנצוצינדן די צוויי ליכט, נאָך די געשטאַרבענע ביאַליסטאָקער, זענען איינגעלאָדן געווארן סאָניע יעווריייסקי, רייזל עפּרון און גיטל פאַלענבויגן.

די זעקס ליכט, אין אַנדענק פון די זעקס מיליאָן קדושים, האָבן אַנגעצונדן די פון דער שארית־הפּליטה: סטעלאַ און הירש פייגין, ישראלקע קאַט, מאָקס גאָלדבערג, מיניע און וועלוול מאָטילסקי, מאָקס נאָוואַרא, רחל ציכאָצקי און מאַשע רוטשיק.

טשינסקי האָלט דעם הספּד און ברענגט אַרויס דעם גרויל פון אומקום און דעם העלדישן ווידערשטאַנד. ער שילדערט דעם פּיין וואָס אונזערע עלטערן, ברידער און שוועסטער, חברים און פריינט האָבן דורכגעמאַכט ביי די שרעקלעכסטע באַדינגונגען, ביז זיי זענען אומגעבראַכט געווארן דורך די דייטשע בעסטיעס מיט זייערע אַרויסהעלפער. ער פירט אויס, אַז ביים היינטיקן טאָג לויערט נאָך אַלץ די ניט־זיכערקייט פאַר די אידן אין די תפוצות. כדי מיר זאָלן ניט מער זיין הפקר און וואַרטן אויפן יושר פון דער וועלט, מוזן מיר שטיין אויף דער וואַך אַז מער זאָל אַזוינס ניט פאַרקומען. מיר דאַרפן ווירקן אויף אונזערע קינדער און אייניקלעך, זיי זאָלן פאַרשטיין אַז אונזער גורל דאָ דאַרף זיין געניגט צו ישראל. מיר דאַרפן זיין גרייט איר צו העלפן אין אַלע הינזיכטן און אויף אַלע געביטן.

מיט פּאַסיקע חורבן־דיכטונגען זענען אויפגעטראָטן: אליעזר סאָלמאַן, שרה טורעק, פּאַני ווישטשיקער און שרה טשעסלער. אונזער לאָנדסמאַן חזן אליעזר סאָלמאַן האָט מיט געפיל געזאָגט אייניקע קאַפּיטלען תהילים און געמאַכט דעם אל מלא רחמים, וואָס האָט ביי אַ סך־רויס־געוראָפן טערן. דער עולם האָט געזאָגט קדיש בציבור און געזונגען דעם פּאַרטיזאָנער הימן.

ביאַליסטאָקער פאַרבאַנד פייערט 58טן יובילי

זונטיק, דעם 4טן נאָוועמבער 1988 איז געפייערט געווארן דער 58טער יובילי פון דעם ביאַליסטאָקער פאַרבאַנד אין בועאַנאָס־איירעס. ביי אַ היימישן מיטאָג און אין אַן אָנגענעמער סביבה האָט דער פּרעזידענט ישיע גרודסקי געערעדט וועגן בית־ביאַליסטאָק, זיינע אויפטוען און טעטיקייט, און ער האָט אַלץ פאַרבונדן מיטן יום־טוב חנוכה.

מיטן יום־טוב האָט אָנגעפירט דער סעקרעטאַר וואָלף טשינסקי און ער בעט רייזל עפּרון און גיטל פאַלנבויגן אָנצוצינדן צוויי ליכט פאַר די ביאַליסטאָקער וועלכע זענען געשטאַרבן דעם פאַרגאַנגענעם יאָר.

דער וויצע־פּרעזידענט צבי פּאַלאָק האָט דערמאָנט די יאָרן וועז דער פאַרבאַנד איז געגרינדעט געווארן און ווינטשט אַז מיר אַלע זאָלן פייערן נאָך אַ סך יובילייען פון בית־ביאַליסטאָק.

דער סעקרעטאַר האָט גערעדט וועגן די ימים־טובים, וועלכע ווערן דורכגעפירט אויף אַ טראַדיציאָנעלן אופן און ווערן געלויבט דורך אַלע וועלכע באַזוכן זיי. ער שטעלט זיך אויך אָפּ אויף דער באַדייטונג פון חנוכה אין אידישן לעבן אין דער דיאַספּאָרא.

מיט פּאַסיקע אָפּהאַנדלונגען זענען אויך אויפגעטראָטן שרה טורעק, פּאַני ויציקער, און שרה צעסלער לייענט צוויי צוויי שאָפונגען פון איר מאַן שמואל צעסלער ע"ה. עס ווערט אויך באַגריסט שלמה גראָסמאַן, צו זיין געבוירן־טאָג, און ער זינגט צוויי לידער, וועלכע ווערן שטאַרק אָפּלאָדירט.

ישיע גרודסקי האָט גערעדט וועגן דעם יזכור־בוך, דערמאָנט די אַלע שוועריקייטן וואָס מיר האָבן אַדורכגעמאַכט. ער מעלדעט, אַז ס'איז שוין כמעט אַלץ גרייט און ער האָפט אַז דאָס בוך וועט דערשיינען פאַר פּסח. ער גיט צו, אַז מיטן דאָזיקן יזכור־בוך וועלן מיר אויספילן אַ בלויז אין אונזער טעטיקייט.

פרוי וויטשיקער האָט צום סוף איבערגעגעבן דעם דיפּלאָם פון קרן קימת לישראל, ווי אַ באַשטעטיקונג פאַר די 40 ביימער וואָס דער בית־ביאַליסטאָק האָט געפלאַנצט אין ישראל. מיט שירה בציבור איז געשלאָסן געווארן דער שיינער יום־טוב און אַלע האָבן זיך געוואונטשן צו זען איבער אַ יאָר.

אַ בריוו צום רעדאַקטאָר

חשובער פריינט
איסאַק ריבאַלאָווסקי,

ערשטנס באַגריס איך אייך מיט אייער פרוי מאַלי פון טיפסטן האַרצן צו אייער פייערן דעם 40סטן יובילי פון אייער חתונה, ווי אויך צום 40סטן יובילי פון אייער טעטיקייט אין ביאַליסטאָקער צענטער, וואו איר ביידע אַרבעט מיט לייב און לעבן. איך ווינטש אייך ביידן צו פייערן די גאָלדענע חתונה און נאָכער די בריליאַנטענע חתונה, מיט אַ סך געזונט און גליק.

איך דאַנק אייך זייער פאַרן אַפּדרוקן מיין בריוו אין דער „ביאַליסטאָקער שטימע". איך דאַנק אייך אויך פאַרן שיקן מיין פלימעניק די דריי נומערן פונעם זשורנאַל, וואָס זענען אַזוי רייך מיט פאַטאָגראַפיעס און אַרטיקלען. מיט איין וואָרט — די „ביאַליסטאָקער שטימע" איז אַ פּרעכטיקע אויסגאַבע, וואָס קיין אַנדער שטאָט האָט עס נישט.

מיט 55 יאָר צוריק פלעגט מען זאָגן אויף ווילנע, אַז זי איז ירושלים דליטע און זי איז עיר ואם בישראל. איצט קען מען דאָס זאָגן אויף ביאַליסטאָק. און דאָס איז אַ דאַנק אייך.

האַרציקער פריינט, איך בין באַצויבערט פון דער רעדע וואָס ס'האָט געהאַלטן אויף אייער שמחה ד"ר שמואל פּיסאַר, אויף אידיש. אַזאַ רעדע פון אַ וועלט־באַרימטן לאָיער האָב איך נאָך ניט געהערט, און דערצו נאָך אויף אידיש. אַזוי רעדן קען נאָר אַ ביאַליסטאָקער מיט וויסן. און דאָס איז געווען דאָס קליינע אינגל וואָס איך האָב געזען אין 1935 אויף דער גאָס דאָמבראָווסקעגאַ 20, אין ביאַליסטאָק, וועלכער איז געווען מיט זיין פאָטער, מיט וועלכן איך האָב זיך דאָן געזעגנט. מיר, דער עלטערער דור, קענען דאָס וויסן, אָבער אַזאַ באַרימטער אינטערנאַציאָנאַלער לאָיער, וועז האָט ער געהאָט צייט דאָס צו לערנען? וויפל קינדער האָבן געקענט זיין אַזעלכע ווי ער פון די אַנדערהאַלבן מיליאָן וואָס היטלער ימח שמו וזכרו האָט דערמאָרדעט מיט פאַרשיידענע טויטן?

מיט גרויס רעספּעקט,
ראובן קאַפּוסטאַ, בועאַנאָס־איירעס

אַ בריוו צום רעדאַקטאָר

חשובער פריינט
איסאַק ריבאַלאָווסקי,

ערשטנס באַגריס איך אייך מיט אייער פרוי מאַלי פון טיפסטן האַרצן צו אייער פייערן דעם 40סטן יובילי פון אייער חתונה, ווי אויך צום 40סטן יובילי פון אייער טעטיקייט אין ביאַליסטאָקער צענטער, וואו איר ביידע אַרבעט מיט לייב און לעבן. איך ווינטש אייך ביידן צו פייערן די גאָלדענע חתונה און נאָכער די בריליאַנטענע חתונה, מיט אַ סך געזונט און גליק.

איך דאַנק אייך זייער פאַרן אַפּדרוקן מיין בריוו אין דער „ביאַליסטאָקער שטימע". איך דאַנק אייך אויך פאַרן שיקן מיין פלימעניק די דריי נומערן פונעם זשורנאַל, וואָס זענען אַזוי רייך מיט פאַטאָגראַפיעס און אַרטיקלען. מיט איין וואָרט — די „ביאַליסטאָקער שטימע" איז אַ פּרעכטיקע אויסגאַבע, וואָס קיין אַנדער שטאָט האָט עס נישט.

מיט 55 יאָר צוריק פלעגט מען זאָגן אויף ווילנע, אַז זי איז ירושלים דליטע און זי איז עיר ואם בישראל. איצט קען מען דאָס זאָגן אויף ביאַליסטאָק. און דאָס איז אַ דאַנק אייך.

האַרציקער פריינט, איך בין באַצויבערט פון דער רעדע וואָס ס'האָט געהאַלטן אויף אייער שמחה ד"ר שמואל פּיסאַר, אויף אידיש. אַזאַ רעדע פון אַ וועלט־באַרימטן לאָיער האָב איך נאָך ניט געהערט, און דערצו נאָך אויף אידיש. אַזוי רעדן קען נאָר אַ ביאַליסטאָקער מיט וויסן. און דאָס איז געווען דאָס קליינע אינגל וואָס איך האָב געזען אין 1935 אויף דער גאָס דאָמבראָווסקעגאַ 20, אין ביאַליסטאָק, וועלכער איז געווען מיט זיין פאָטער, מיט וועלכן איך האָב זיך דאָן געזעגנט. מיר, דער עלטערער דור, קענען דאָס וויסן, אָבער אַזאַ באַרימטער אינטערנאַציאָנאַלער לאָיער, וועז האָט ער געהאָט צייט דאָס צו לערנען? וויפל קינדער האָבן געקענט זיין אַזעלכע ווי ער פון די אַנדערהאַלבן מיליאָן וואָס היטלער ימח שמו וזכרו האָט דערמאָרדעט מיט פאַרשיידענע טויטן?

מיט גרויס רעספּעקט,
ראובן קאַפּוסטאַ, בועאַנאָס־איירעס

אַ בריוו צום ביאַליסטאָקער צענטער אין ניו־יאָרק

● פון שלמה זאַבוסקי (פּאַריז)

טייערער פריינט ריבאַלאָווסקי,

דער גורל האָט געוואָלט אַז איך זאָל אויסלעבן מיינע געוואונענע יאָרן אין פּאַריז, פראַנקרייך, אין דעם לאַנד פון מענטשן־רעכט און דעמאָקראַטיע, וועלכע האָט מיך אויפגענומען מיט אָפענע אַרעמס אין יאָר 1946, נאָכן גרויסן חורבן. בלייבנדיק איינער אַליין פון מיין גאַנצער משפּחה, האָב איך זיך גלייך פאַרבונדן מיט די ביאַליסטאָקער אין פּאַריז, און דאָמאָלסט האָב איך באַקענט ד״ר יוכנאָוויעצקי מיט זיין פּרוי, וואו עס איז געווען די ערשטע היים פאַר די וויניק־לעבנסגעבליבענע ביאַליסטאָקער, וועלכע זענען אַדורכגעפאָרן פּאַריז אויפן וועג צו ישראל, אַמעריקע, קאַנאַדע, אויסטראַליע, און אַנדערע לענדער.

מיין ערשטע איבערראַשונג איז געווען, אַז פערציק קילאָמעטער פון פּאַריז, אין ראַטשילד׳ס אַ הויז, געפינען זיך פופציק קינדער, געקומענע פון ראַטן־פאַרבאַנד, וואו זיי האָבן איבערגעלעבט דעם קריג, אויפן וועג צו ישראל. וועג איך האָב זיי דערציילט אַז איך בין אַ לעבן־געבליבענער פון ביאַליסטאָקער געטאָ, און קאַנצענטראַציע־לאַגערן וויי אוישוויץ, בירקענאָ און אַנדערע, האָבן זיי געוואָלט וויסן צי איך ווייס נישט עפּעס פון זייערע עלטערן, צי לעבט עמיצער פון זיי. אָבער צום באַדויערן איז מיין ענטפער געוען אַ נעגאַטיווער.

לויט די פּנימער פון געוויסע קינדער האָב איך דערקענט, וואָר עס זענען געווען זייערע עלטערן, ווייל אַ קינד איז אָפּט גערעדט אַדער צום טאַטן אַדער צו דער מאַמען. איך האָב געזען אַ גרעלן אינגל, וועלכער האָט אויסגעזען פונקט ווי זיין פאָטער, וועלכער האָט געהאָט אַן אָפּטייק

אָפּשלוס פון אַ יאָר טעטיקייט פון ביאַליסטאָקער פּאַרבאַנד

אין אַ פאַמיליאַרער סביבה און ביי אַ היימישן אוונט־ברויט, צוגעגרייט דורך ראָזע גרודסקי, האָט דעם 23טן דעצעמבער 1988 דער ביאַליסטאָקער פּאַרבאַנד געשלאָסן דעם יאָר טעטיקייט. ס׳איז דאָרט אויסגעדריקט געוואָרן אַנערקענונג צום פרעזידענט ישיע גרודסקי, פאַר זיינע אַנשטרענגונגען ביים ארויסגעבן דאָס יזכור־בוך וויי אויך צו זיין 68טן געבורטסטאָג. ער איז באַגריסט געוואָרן מיט וואונטשן פאַר אַריכת ימים און אַז ער זאָל קענען וויטער פירן אונזער בית־ביאַליסטאָק און אַנהאַלטן זיין גוטן נאָמען.

ס׳איז אויך באַגריסט געוואָרן רייזעלע עפּרון, וועלכע האָט אַדורכגעמאַכט אַן אָפּעראַציע. זי איז שוין צוריק מיט אונז, הלוואי אויף לאַנגע יאָרן. איר מאָן ישראל עפּרון האָט זיך בייגעשטייערט פאַרן פּאַרבאַנד און האָט געדאַנקט אַלע חברים פאַר דער נאַענטער פריינדשאַפט. אַלע ווינטשן איר געזונט און זי זאָל קענען אַנגיין נאָך לאַנגע יאָרן מיט איר טעטיקייט לטובת בית־ביאַליסטאָק.

אויף דער איניציאַטיווע פון פישקע וואַלקאָווסקי, איז באַשטימט צו געבן אַ גרעסערע סומע געלט פאַרן מושב זקנים אין בוענאָס־איירעס. דער סעקרעטאַר האָט געשלאָסן דעם שיינעם אוונט און באַדאַנקט פּאַר די היימישע וואָס זי האָט צוגעגרייט.



שלמה זאַבוסקי

ביים שטאָט־זייגער. אַ צווייטער אינגל איז געווען געראָטן ווי צווויי טראָפּנס וואַסער צו זיין מאַמען, וואָס האָט געהאָט אַ שפּייז־געוועלב נישט ווייט פון פישמאַרק. און נאָך אַנדערע, ווי איך וואָלט געזען זייערע עלטערן. די יוגנטלעכע זענען אָלע געפאָרן קיין ישראל, צוזאַמען מיט זייער אָפּהיטער און באַגלייטער יעקב טאַביאַש.

די קינדער זענען שוין איצט דערוואַקסענע מענטשן, און האָבן צוגעטראָגן זייער ביישטייער צו דער אידישער מדינה. אויפבויענדיק זייערע היימען און זיערע קינדער זענען אַ שטאָלץ מיט ישראל און מיטן אידישן פאָלק.

יאָרן זענען אַדורך. דער ביאַליסטאָקער קאָמיטעט האָט עקזיסטירט ביזן יאָר 1977, ווייל ד״ר יוכנאָוויעצקי איז אַוועק אין דער אייביקייט און די איבעריקע, ווי וואָלף באַביטש, דוד פּאָדליאַשוק, און די אַנדערע פון קאָמיטעט האָבן זיך מער נישט אינטערעסירט צוליב קראַנקייט אָדער עלטער. און די וויניק ביאַליסטאָקער, וועלכע לעבן אין פּאַריז, זענען פאַרנומען מיט זייער פראָפעסיאָנעלער אַרבעט.

שוין אַ פאָר יאָר ווי איך בין אויף עלטער־פענסיע, און איך פאַרנעם זיך מיט געזעלשאַפטלעכער טעטיקייט. מען גרייט צו יאָר־איין יאָר־אויס יזכור׳ס און אַנדענק־צערעמאָניעס, וואו מען דערמאָנט מיט פּיעטעט אונדזערע קדושים. האָב איך באַשלאָסן, אַז מיין אויפגאָבע איז אויך צו דערמאָנען אונדזער היימשטאָט ביאַליסטאָק. און מיט אַ יאָר צוריק צום 44טן יאָרטאָג פון אויפשטאַנד אין ביאַליסטאָקער געטאָ, האָב איך אַנגעשריבן אַן ארטיקל אין דער איינציקער אידישער טאָג־צייטונג אין פּאַריז און איראָפּע, „אונדזער וואָרט״.

דעם יאָר צום 45טן יאָרטאָג פון דער פאַרניכטונג פון ביאַליסטאָקער אידנטום האָב איך ווידער אַנגעשריבן אַ קליינעם ארטיקל, וואָס דערמאָנט די ענדגילטיקע ליקווידאַציע פון ביאַליסטאָקער געטאָ.

דער טעלעפאָן האָט געקלונגען פיל מאָל אין דער אַדמיניסטראַציע פון דער צייטונג איר צו דאַנקען פאַר דעם אָרט וואָס זי האָט געגעבן, און עטלעכע ביאַליסטאָקער האָבן זיך, אַלס דאַנקבאַרקייט, באַשטייערט פאַר דער צייטונג. אויך צו מיר האָט מען טעלעפאָנירט מיט פיל דאַנקבאַרקייט.

איך זאָג צו, אַז ווי לאַנג איך וועל לעבן, וועל איך יעדעס יאָר אין מאַנאַט אויגוסט דערמאָנען מיט פּיעטעט, כדי צו פאַראייביקן אונדזער ליבע היימשטאָט און אונדזערע טייערסטע וואָס מיר האָבן פאַרלאָרן. כבוד זייער אַנדענק.

טיפּן פון אונזער חרובער ביאַליסטאָק

● פון חיים איצקאָוויטש (מעקסיקע)

אַן איינפאַל פון אַ בחור

געווען ביי אונז אַ בחור מיטן נאָמען תנחום. דאָס איז געווען אַ באַנטשע־שווייג טיפּ, שטענדיק אַ צופּרידענער און אַ גוטמוטיקער. זיין האָבי איז געווען צו טראָגן מילך פּאַר די אַרעמע קינדער־יתומים. ער איז געווען אַ פּיזיש געזונטער בחור און פלעגט זיך ליב האָבן צו מאַכן משוגע. ער איז אויך געווען אַ שטיקל מנגן. ער פלעגט זיך אַ סך מאָל אָפּשטעלן אין מיטן גאָס מיט אַ מענטשן און אים איבערזינגען פּאַר־שיידענע תפילות פון באַרימטע חזנים.

ווען ער האָט זיך געדאַרפט צושטעלן צום מיליטער זענען אַלע געווען זיכער, אַז מען וועט אים גלייך צונעמען פּאַר אַ סאָלדאָט. געווען אַ סך וואָס האָבן זיך געווען אַז מען וועט אים גלייך צונעמען צום מיליטער, אָבער ער איז גע־ווען איינגע׳עקשנט, אַז אים וועט מען באָפּרייען.

ובא היום, ווען מען האָט אים גערופן צו דער קאָמיסיע און ער איז אַריין צום פֿאַרוטשניק, האָט ער אויף זיינע פּראָגן גלייך אָנגעפֿאַנגען צו זינגען אויף זיין שטייגער מיט דער מעלאָדיע פון „אושאַ שושאַ״:

„פֿאַניע פֿאַרוטשניקו, נאַשקאַ באַלי, אושאַ, אושאַ...
פֿאַניע פֿאַרוטשניקו, רענקאַ באַלי, אושאַ שושאַ״,
א.אַז.וו.

(הער אֲפּיצִיר, דער פּוס טוט מיר ווייַ, די האָנט טוט מיר ווייַ, א.אַז.וו.)

די דאָקטוירים האָבן געזען מיט וועמען זיי האָבן צו טאָן, האָבן זיי גלייך געגעבן אַ באָפּעל אַז מען זאָל אים אַרויסוואַרפן. „איר זעט דאָך אַז ער איז אַ משוגענער״, האָבן זיי געזאָגט, און אַזוי איז ער באָפּרייט געוואָרן פון מיליטער.

אַ ביאַליסטאָקער בחור גיט זיך אַן עצה

ביי אונז איז געווען אַ צווייטער טיפּ מיטן נאָמען מאָטי עקשן. ער איז געווען אַ בן־יחיד ביי זיין מוטער (דעם פּאָטער האָט ער פּאַרלאָרן ווען ער איז נאָך געווען אַ קינד). ער איז געווען אָביסל אַ צעלאָזענער און אַ גוטער ברודער מיט אַלע יאָטן, און האָט ליב געהאָט צו לעבן אַ גוטן טאָג.

אַ געוויסן אָוונט האָט ער זיך געטראָפן מיט זייַנע חברים און זיי האָבן באַשלאָסן אַריינצוגיין אין באָוואָוסטן רעסטאָראַן אויף רינעק קאַשטשושקי, וואָס האָט געהערט צו משה אהרן רעזניק, וואו מען האָט געקראָגן צו עסן פון כל־טוב. רופט זיך אָפּ די חברה: „אָבער וואו נעמט מען געלט?״ איז מאָטיען איינגעפֿאַלן אַ המצאה: ,חברה, ניט געזאָרגט. עס וועט שוין זיין אויף צו באַצאָלן״.

זיי זענען אַלע אַריין אין רעסטאָראַן און מאָטיע האָט געזאָגט זיינע חברים, אַז ער וועט עפּעס אַ פּורקע טאָן און ער וועט וואַרטן אין דרויסן. ער איז געווען פון פּאַר עלעקטראָטעכניקער און אין דרויסן האָט ער אַ פּורקע גע־טאָן אין דער עלעקטריע און פּאַרשטייט זיך אַז ס׳איז דאָרט געווען פּינצטער.

אין רעסטאָראַן איז אויסגעבראָכן אַ סומאָטאָכע. דער באַלעבאָס האָט מיט פּאָרצווייפלונג אויסגערופן: „וואו נעמט מען ערגעץ אַן עלעקטראָטעכניק, איך בין אומגליקלעך!״ האָט זיך איינער פון דער חברה אָפּגערופן: „דאָ איז נאָר־וואָס געווען מאָטי עקשן״. האָט דער באַלעבאָס זיך ביי אים געבעטן: „זוכט אים אויף פּאָר וועלכן פּרייז עס זאָל ניט זיין און ברענגט אים גלייך אַהער״.

דער בחור איז אַרויס צו דעם פלאָץ וואו מאָטיע האָט געווואַרט. יענער האָט צוריכט געמאַכט די עלעקטריע און דערפּאָר געקראָגן אַ גרויסן דאַנק פון באַלעבאָס און אויך גוט באַצאָלט. די חברה האָט געגעסן און געטרונקען און מאָטיע׳ן איז נאָך אפילו געבליבן געלט אין קעשענע...

צוויי פּערל*

(לויטן מדרש)

● פון מאיר ברק

אין מדרש געפינט זיך ערגעץ אַן אַרט,
אַ פּראַכטפול מעשה׳לע טוט זיך אויסוועבן,
ווי צוויי שטיקלעך צירונג פון בעסטן סאָרט,
האָט אונזער פּאָטער אברהם זיינע קינדער איבערגעגעבן.

צדקה און משפט זענען די פּערל צוויי,
מען זאָל טיילן צדקה צו אַרעמע לייט,
טאָן געראַכטיקייט, איינער צום צווייטן געטריי,
העלפן דער מענטשהייט אין יעטוועדער צייט.

צוויי שיינע חשוב׳ע מתנות אָנטקעגן,
האָט אים פּאַרשפּראָכן כביכול, ג־ט,
ווי ס׳פּירט זיך ביי מחותנים מיט פּאַרמעגן,
און דאָס זענען רחמים און גענאָד.

„אויב דו וועסט די פּערל, די דאָפּלטע מתנה,
איר אָפּהיטן, ווי דאָס אויג אין קאָפּ,
שטיצן דעם לוי, יתום און אַלמנה —
ניט האַלטן דיינע הענט בלויז אַראָפּ.

וועל איך ריכטיק דערפילן מיין צוזאָג, הבטחה,
און דיך בענטשן מיט אַ סך גוטס,
ראָטעוון דיינע קינדער פון אַ שלעכטער מערכה,
און נעמען זיי אונטער מיין זיכערער שוץ...

די שונאים צעברעכן, צעשטערן זייערע מחשבות,
פּאַרניכטן זייערע ברוטאַלע כלי־זיין,
דיך ברענגען אינעם לאַנד פון די אבות,
און פון ביטערן גלות ענדלעך באָפּרייען.

די וועלט וועט שטוינען, דיין גרויסער זכות,
זענדיק דיין גלאָריע, דיין זעלישע גליק,
וועלן פֿלאָצן ממש פּאָר קנאה, פּאַרדרוס,
דו וועסט געקרוינט ווערן מיטן ענטגילטיקן זיג!״...

* * *

זע, דער פּאָטערלעכער דערוויז — דיין לעבנס־גאַנג,
וואָס באַשטייט פון צדקה און גוטע טאָטן,
דאָס וועט דיך באַשיצן קעגן יעדן שונא שלאַנג,
זיינע פיילן וועלן דיך לחלוטין ניט שאָטן.

---

*) געוויידמעט די חשובע פּאַרדינסטפולע כלל־טוער איסאק און מאַלי ריבאַלאָווסקי — צוויי טייערע מענטשן, צום 40־יאָריקן יובילייי פּאָר זייער איבערגעבנקייט לטובת דעם שיינעם ביאַליסטאָקער צענטער אין ניו־יאָרק. זייט געבענטשט מן השמים בכל מילי דמיטב!

אַ גרוס פון די אידן אין פוילין

● פון **אפרים קיסלער** גדאַנסק, פוילן

דעם 11טן נאָוועמבער, 1988, איז אין וואַרשע אָפּגע־האַלטן געוואָרן אַ זיצונג פון דער הויפּט־פֿאַרוואַלטונג פון פֿאַרבאַנד פון רעליגיעזע אידן אין פוילן. אויף דער זיצונג האָבן אַנטיילגענומען דריי ביאַליסטאָקער: שמעון דאַטנער, שמואל פֿאַרבער און דער שרייבער פון די שורות. דאָרט האָבן אויך אַנטיילגענומען הרב סידני שוואַרצשטאַרק, פון ניו־יאָרק און דער דירעקטאָר פונעם דעפּאַרטמענט פֿאַר רעליגיעזע ענינים דר. רודזיווסקי. איך האָב דאָרט ווידער אָנגעקומען אויפן סדר־היום דאָס פֿראַבלעם פון די אידישע בית־עלמינס אין ביאַליסטאָק און אַלע האָבן צוגע־זאָגט צו העלפן.

אין וואַרשע האָב איך אויך אַדורכגעפירט געשפּרעכן מיט זיגמונט ניסנבאָום, פֿאַרזיצער פון דער ניסנבאָום־פונ־דאַציע, וועלכע פֿאַרנעמט זיך מיטן אויפשטעלן די צעשטערטע בתי־הקברות. אויף מיינע אָפּילן אין דער ביאַליסטאָקער פּוילישער פּרעסע האָב איך באַקומען פיל בריוו פון פֿאַלאָקן, וועלכע האָבן אויסגעדריקט סאָלי־דאַריטעט וועגן צוריק אויפשטעלן די דענקמעלער. איך מיין אַז דער איצטיקער מאַמענט איז זייער אַ גינסטיקער און מען דאַרף עפּעס טאָן וועגן דעם.

דערווייל איז דאָ אַ מאַדע אויף אידישע פֿראַבלעמען. ווי לאַנג דאָס וועט אָנהאַלטן וויסט נאָר איין גאָט. פֿאַרשטייט זיך, אַז מען דאַרף אויסנוצן די געלעגנהייט, כדי צו פֿאַר־אייביקן די אידישע געשיכטע אין פוילן.

סוף יאָנואַר, 1989, האָט די פּוילישע פּרעסע אין ביאַליסטאָק פֿאַרעפֿנטלעכט דאָס אַרטיקל פון חנה גרינ־פעלד, וועלכעס איז געווען געדרוקט אין דער „ביאַליס־טאָקער שטימע". איך האָב דעם טעקסט איבערגעזעצט אויף פּויליש. אין קורצן וועט אויך דערשיינען דער בריוו פון ירושלמי, וואָס איז געווען געדרוקט אין לעצטן נומער „ביאַליסטאָקער שטימע".

אין קורצן וועלן אויך אָפּגעדרוקט ווערן די מאַטעריאַלן פון דעם סימפּאָזיום אין ביאַליסטאָק, וועלכער איז אָפּגע־האַלטן געוואָרן אין אויגוסט, 1988. צווישן אַנדערן וועלן דאָרט זיין די רעפֿעראַטן פון פּאָוול קאָזשעץ און פון שרייבער פון די שורות.

אין ביאַליסטאָק איז געשאַפֿן געוואָרן אַ געזעלשאַפֿט פון גראַדנער פריינט. מען וועט זיך דאָרט פֿאַרנעמען מיט פֿאַרשן די געשיכטע אויך פון דער אידישער גראַדנע. אין אַלטן באַזיליאַנער מאָנאַסטיר איז פֿאַראַן אַ מוזיי מיט אַן אָפּ־טיילונג געווידמעט אידן. דאָרט זענען פֿאַראַן אינטערע־סאַנטע עקספּאָנאַטן פון דער אידישער געשיכטע אין גראַדנע. איך מיין, אַז די גראַדנער, ווי אויך די ביאַליס־טאָקער לאַנדסלייט אין ניו־יאָרק, וואָלטן געדאַרפט דאָ קומען אויף אַן אויספלוג.

אין דעם מאַמענט ווען איך שרייב דעם דאָזיקן באַריכט, איז דער געזונט־צושטאַנד פון דר. דאַטנער ניט קיין גוטער. ער האָט איצט אָנגעהויבן דאָס 88טע יאָר פון זיין אינטע־רעסאַנט לעבן און מיר אַלעווינטשן אים געזונט און אריכת ימים.

די אַכטע יערלעכע קאָנפערענץ וועגן די רעכט פון היים־איינוואוינער

● פון **וועין אַרלאָוויטץ**, סאַשל־וואַרקער

די ביאַליסטאָקער היים פֿאַר עלטערע מענטשן איז געווען דער גאַסטגעבער פֿאַר דער אַכטער יערלעכער רעזידענטס־רעכט קאָנפערענץ, וועלכע ווערט איינ־געאָרדנט פון דער „קאָאַלישאַן אָוו אינסטיטושיאָנאַלייזד ענד דיסעיבלד אינק.", וועלכע איז אָפּגעהאַלטן געוואָרן דעם 15טן דעצעמבער, 1988. צו דער קאָנפערענץ, וועלכע האָט אָנגעהאַלטן אַ גאַנצן טאָג, זענען געקומען איבער 160 איינ־וואוינער און סטאָף־מיטגלידער פון 50 היימען פֿאַר עלטערע מענטשן פון דער ניו־יאָרק מעטראָפּאָליטאַן געגנט.

די גאַסט־רעדנער ביי דער קאָנפערענץ זענען געווען ברוס וואַלאַדק, פֿרעזידענט פון „יונייטעד האָספּיטאַל פֿאָנד"; דזשודי בערעק, געהילף־קאָמישאָנער פון ניו־יאָרק סטעיט דעפּאַרטמענט פֿאַר סאָציאַלע דינסטן, אין אַלבאַני, נ.י.; און עלמאַ האַלדען, עקזעקוטיוו־דירעקטאָר „נעשאָנאַל סיטיזענס קאָאַלישאַן פֿאַר נוירסינג האָום רעפֿאָרם", וואַשינגטאָן, די.סי.

אַלע אָנטיילנעמער אין דער קאָנפערענץ האָבן זיך געפילט גוט און פריי אין דער ביאַליסטאָקער היים. די אַדמיניסטראַציע, סטאָף און די איינוואוינער פון דער ביאַליסטאָקער היים האָבן אַלץ געטאָן אַז די דעלעגאַטן זאָלן זיך פילן ווי בייַ זיך אין דער היים. פֿאַר דעם קומט אַ ספּעצי־עלער דאַנק צו איסאַק ריבאַל, דער עקזעקוטיוו־דירעקטאָר; מרס. א. טשאַקיי, דירעקטאָר פון שפּייז־באַזאָרגונג; און מר. קאַסימאָ מאַסטראָפּיעראָ, פֿלענט־אינזשיניער; און מרס. מיפּאָ ראַגאַף, אקטיוויטעט־דירעקטאָר, וועלכע האָבן אַכטונג געגעבן אַז אַלץ זאָל אַרבעטן ווי געהעריק.

די ביאַליסטאָקער היים האָט אַלץ צוגעגרייט אויפן בעסטן אופן. ביי דער פרימאַרגן־סעסיע, אין דעם גרויסן אוידיאָריום, איז סערווירט געוואָרן קאָוועט און דעיניישעס פֿאַר אַלע 160 אָנטיילנעמער פון די 50 היימען פֿאַר עלטערע מענטשן. דאָרט זענען זיי געזעסן און אָנטיילגענומען אין דער קאָנפערענץ אין דער פראָגן־און־ענטפער סעסיע מיט די גאַסט־רעדנער. נאָך דער דאָזיקער סעסיע איז פֿאַר אַלע־מען סערווירט געוואָרן אַ געשמאַקער לאָנטש.

נאָכן מאָלצייט זענען אָפּגעהאַלטן געוואָרן פיר אַרבעט־סעסיעס. זיי זענען פֿאַרגעקומען אין אוידיטאָריום, אין קאָנ־פערענץ־צימער, אין רעהאָביליטאַציע־צימער אויפן אָכטן שטאָק און אין דער פֿאָרווייילונג־צימער אויפן זעלבן שטאָק. מען דאַרף באַמערקן, אַז דער אָכטער שטאָק פון דער ביאַליסטאָקער היים איז געוואָרן איבערגעבויט און האָט געמאַכט אַ גוטן איינדרוק אויף די געסט און אָנטיילנעמער פון דער קאָנפערענץ.

נאָכן פֿאַרענדיקן די נאָכמיטאָגדיקע אַרבעט־סעסיעס זענען די אָנטיילנעמער צוריקגעקומען אין גרויסן אוידיטאָ־ריום אָפּצוגעבן די לעצטע באַריכטן. נאָכן אָפּשלוס פון דער קאָנפערענץ זענען די אָנטיילנעמער צוריק אָפּגעפירט געוואָרן צו זייערע נוירסינג־און היימען פֿאַר עלטערע מענטשן.

אַלע אָנטיילנעמער אין דער קאָנפערענץ זענען געווען דאָנקבאַר דער ביאַליסטאָקער היים פֿאַר דער וואַרעמער אויפנאָמע וואָס די איינוואוינער, סטאָף און אַדמיניסטראַציע האָבן זיי געגעבן. זיי זענען אויך געווען שטאַרק צופֿרידן פון דער דערפֿאָלגרייכער קאָנפערענץ.

B.J.&S. BAKERY

•

155 Division Avenue
Brooklyn, New York 11211
Telephone: **(718) ST 2-0180**

Closed On Saturdays

Travel ▪ Package Tours ▪ Hotel Reservations

Israel, Europe, South America, & World Wide,
Also the United States, Mexico & Caribbean

Organizers of 5th Bialystoker Tour to Israel in 1983

Moving to Israel — Contact Mrs. Rosenthal for:

Appliances, Crating, Shipping & Insurance at the most reasonable rates.

For all your needs contact one of the oldest & most reliable travel agencies:

MAX ROSENTHAL TRAVEL BUREAU, INC.
853 Broadway (near 14th Street)
New York, N.Y. 10003 (Room 410)

Closed Saturdays & Holidays; Open Sundays

HARDWARE MART

•

244-6 W. 14th Street

New York, N.Y. 10011

COMPLIMENTS

OF

LOEB & TROPER

Certified Public Accountants

270 Madison Avenue

New York, N.Y. 10016

212-889-7880

"Full Scope Services
to the Health Care
and Not For Profit
Industry"

Raycar Fuel
Oil Co.

Div. Of
ELM-TREMONT
FUEL CORPORATION

"We Make Warm Friends"

— 2-4-6 Fuel Oil —
— Oil Burner Service & Installation —
— Gas Installation —
— Service and Parts —

66-31 Grand Avenue
Maspeth, New York 11378
718-507-8700

320 Coster Street
Bronx, N.Y. 10474

931-6000

Michael Shepard
General Manager

SUPPLIES FOR THE NURSE'S STATION

THE HEART OF THE HOSPITAL

MACROBIOTICS INC.,

P.O. BOX 78, WHITESTONE, N.Y. 11357

Kirschenbaum
Bros., Inc. Westminster Chapels.
212/859-2020
516/485-4515
In Florida, a principal of
Menorah Chapels
Broward – 305/742-6000
Dade – 305/861-7301
Palm Beach – 305/833-0887
Executive Offices: 1153 Coney Island Avenue & Avenue H
Brooklyn, NY 11230
Services available in all communities.

TEL: OR3-3860

M. SCHAMES & SON
DISTRIBUTORS OF
PAINT & WALLPAPER

Michael Schames

3 ESSEX STREET
NEW YORK, N.Y. 10002

TEL: 718-271-5800

Senator Supply Co.
45-13 — 108TH STREET
CORONA, N.Y. 11368

STATIONERY SUPPLIES

JACK LAZEAR
SALES MANAGER

WEITZNER BROS.

MONUMENTS

25 Second Avenue (between 1st and 2nd St.)

New York, N.Y. 10003

Merged with

BLEVITZKY BROS.

Telephone: (212) 254-8826
(212) 477-4908

OR7-5588

Ratner's
REG. U. S. PAT. OFF.
Dairy Restaurant and Bakery

CATERING FACILITIES
FOR ALL OCCASIONS

138 DELANCEY STREET
NEW YORK, N. Y. 10002

(212) 473-4810

KOSSAR'S
BIALYSTOKER KUCHEN
BAKERY, Inc.

367 Grand Street
New York, N.Y. 10002

(212) 674-9747

MEMBER GREAT NECK CHAMBER OF COMMERCE
MEMBER L.I. PEST CONTROL ASSOCIATION
NEMBER NATIONAL PEST CONTROL ASSOCIATION

EVINS
EXTERMINATING CO., INC.

DAVID FERGUSON
PRESIDENT
(516) 487-4511
(718) 224-5753

91 STEAMBOAT ROAD
P.O. BOX 1010
GREAT NECK, N.Y.
11024

Sid Stadler Norman Horowitz

NORSTAD MEDICAL
Industries Ltd.

866 East 29th Street
Brooklyn, N.Y. 11210-9997
(718) 258-5200

Out of N.Y. State
1-800-221-0850

TELEX 9103500651
NORSTAD INTL
FAX (718) 258-9531

212-924-3241

CAPITAL SUPPLY COMPANY
Building Maintenance Supplies

•

111 Eighth Avenue
New York, N.Y. 10011

STEVEN FALCO
President

GARLICK FUNERAL HOMES INC. (212) 475-2050

The family name and heritage, for generations, a source of strength and comfort to the Jewish community.

BRONX: 1439 Unionport Road at Parkchester (212) 892-9400
BROOKLYN: 1700 Coney Island Avenue (718) 377-4848
WESTCHESTER: 1091 Yonkers Avenue (914) 237-3300
MONTICELLO: 186 Broadway (914) 794-7474
QUEENS: 38-08 Dit-
mars Blvd. (718) 274-1050 FLORIDA: Dade County (305) 947-2229;
Broward Cou... (305) 925-2209; Palm Beach County (305) 684-7779

PARK SURGICAL CO., INC.

PETER A. DUBE, R.Ph.
SURGICAL - MEDICAL SALES

5001 NEW UTRECHT AVENUE
BROOKLYN, N.Y. 11219

800 633-7878
718 436-9200

Compliments of

Jack M. Rosenberg,
Pharm. D., Ph.d., P.C.

Mazur Bros & Jaffe

Fish Co., Inc.

232-234 Front St.

New York, N.Y. 10038-2086

(718) 948-3799 NYC Fire Department Certified

ROBERT A. ORLANDO

Licensed Fire Drill Conductor
Safety & Fire Consultants, Inc., N.Y.

- Fire Drills & Personnel Training
- Fire & Safety Control Programs
- Assistance with New York City,

New York State & J.C.A.H. Regulations Compliance

For Medical Facilities, Schools, Commercial,
Office and High Rise Buildings

PRINCE LUMBER

LUMBER — PLYWOOD — FORMICA — DRYWALL PRODUCTS

WINDOWS — DOORS — HARDWARE — ROOFING SUPPLIES

532 La Guardia Place,
New York City, NY 10012
777-1474

404 West 15th Street
New York City, NY 10011
777-1150

Medical Transportation Ambulance Corp.

732-2330

N.Y. STATE CERTIFIED

24 Hr. Service

212 EAST TENTH ST.
NEW YORK, N. Y. 10003

ABETTA AMBULETTE SERVICE, INC.

673-1275

212 EAST TENTH ST.
NEW YORK, N. Y. 10003

GRAMERCY
CHAPELS, Inc.

Established 1907

ABRAHAM BLAU
Gramercy Chapels, Inc.

PARKWAY-SCHWARTZ
Gramercy Chapels, Inc.

ZION MEMORIAL
Gramercy Chapels, Inc.

SERVICES CONDUCTED THROUGHOUT THE METROPOLITAN AREA INCLUDING BERGEN, NASSAU, ROCKLAND, AND WESTCHESTER COUNTIES.

DADE, BROWARD & PALM BEACH COUNTIES IN FLORIDA.

477 - 6334

LOCAL NUMBERS IN FLORIDA	
MIAMI — MIAMI BEACH	868-1029
FT. LAUDERDALE AREA	463-8844
WEST PALM BEACH AREA	833-3388

EXECUTIVE OFFICES

152 SECOND AVENUE

NEW YORK, N.Y. 10003

Compliments of

Choice Rx Center, Inc.

•

Choice Surgical Supply, Inc.

457 Doughty Blvd
Inwood, N.Y. 11696
(516) 239-3673
(516) 239-2607

Emanuel Siegfried

Utica H. Brisket Corp.

Kosher Meat
and Meat Products

1643 Utica Avenue
Brooklyn, N.Y. 11234
(718) 258-0072

Meat Suppliers to the
Bialystoker Nursing Home

S. BERTRAM INC.

Distributors of

"FRESH FARM EGGS"
DAIRY AND INSTITUTIONAL PRODUCTS

329 Greenwich Street
New York, N.Y. 10013
925-6500

---

(718) 232-0066 **(800) 258-8680**

MED-PART

Replacement Parts for All Medical Equipment

Israel Minzer

62 Avenue O
Brooklyn, N.Y. 11204

MRS. MOLLIE ALPERT DONATES PROJECT IN MEMORY OF HUSBAND, DAVID M. ALPERT

The officers of the Bialystoker Center and Home wish to express their gratitude for a very generous donation bequeathed to the Home by the late David M. Alpert of Merritt Island, Florida.

This generous contribution enabled us to make major renovations on the 4th floor. The renovation includes a new lounge, new floor, ceiling, lights and



Mollie Alpert

air conditioning system, all of which enhance the surroundings for our residents.

We are most grateful to the widow of David Alpert, Mrs. Mollie Alpert, who executed the will of her late husband, thereby making this important project possible. On behalf of our residents, we thank her for helping the elderly by beautifying their environment. She, and her late husband, have been a great help to our institution.

It is hoped that Mrs. Alpert will honor us with a visit to the Home, so that she may see the full fruition of her gift.

Before going to press, we learned of the passing of the following:

ZELIG KAPELUSHNIK

Zelig Kapelushnik died on March 12, 1989.

Mr. Kapelushnik survived the Holocaust in the concentration camps, and arrived in the United States in 1949. He is survived by his daughters, Rachel and Renee, son Mark, and 6 grandchildren.

Although Zelig Kapelushnik was born in Radom, he belonged to the Grodner Club, and attended many Bialystoker Center functions.

The officers of the Bialystoker Center and Grodner Friends extend their condolences to the family.

IDA GROSS

Ida Gross, mother of Sylvia Dines and mother-in-law of Joseph Dines, passed away March 31, 1989, after a long illness. She was born in Brooklyn, New York in 1902.

Joseph Dines is the Vice-President of the Bialystoker Center and Home. We extend our deepest sympathy to Mr. and Mrs. Dines and family. May they know of no more sorrow.

Ida Gross is survived by another daughter, Alice Small, 4 grandchildren and 6 great grandchildren.

OLGA LEONETTI

Olga Leonetti passed away on March 20, 1989, at the age of 83, after a long illness. She is the mother of Lila Traiman, and mother-in-law of Henry Traiman. Mr. and Mrs. Traiman are members of the Board of Governors of the Bialystoker Center and Home.

Mrs. Leonetti also leaves behind 7 grandchildren and 2 great grandchildren.To Mr. and Mrs. Traiman, we extend our sincere condolences, as well as to the rest of the family.

Bialystoker Memorial Book Is Warmly Received

The Bialystoker Center in New York continues to receive letters of warm praise from landsleit and friends concerning the monumental *Bialystoker Memorial Book.*

HENE MARCUS

The Bialystoker Center and Home is sad to announce the passing of Mrs. Hene Marcus, who died at the age of 63 on February 21, 1989.

Mrs. Marcus was born in Minsk Masz. Poland. She lived there until the ghetto was liquidated during the early part of the war. She survived the Holocaust due to the valor of a Polish woman whose name was Mrs. Michalcikowa. Young Hene Marcus was kept safely in Mrs. Michalcikowa's house right under the very noses of the Gestapo. No one dreamed that a Polish woman would harbor a Jewish girl directly behind Gestapo headquarters.

Soon after the war, Hene met and married Leon Marcus, who is from Bialystok. They came to the United States in 1949, and settled in Brooklyn and then New Jersey. Mrs. Marcus, along with her husband have always been active in the Bialystoker Center, serving on the Board of Directors, selling tickets for the Annual Theatre Benefit at Lincoln Center, and always ready to help when asked.



Hene Marcus

Hene Marcus is survived by her husband, Leon, two sons, Jerry an environment engineer, Dr. Stuart at NYU, and granddaughter Jasmin.

The officers of the Bialystoker Center and Home mourn the loss of our dear friend Hene. She shall be sorely missed. To the entire family, we extend our sincerest condolences, and may they know of no more sorrow.

EVA SACKS

It is with great sadness that we report the passing of our dear friend Eva Sacks, who died on January 6, 1989 at the age of 84.

Eva Sacks was born in Bialystok. During World War II, she lived in China and Japan. In Japan her husband, was killed. She and her daughter arrived in the United States in 1946.

Eva Sacks was a tireless supporter of our institution. She also recruited the help of many people on behalf of the Bialystoker Center and Home. We shall miss her very much.

Eva Sacks is survived by her daughter, Sonia Cohen, 3 grandchildren and 2 great grandchildren, and her sister Ida Tavor.



Eva Sacks

On behalf of the officers of the Bialystoker Center and Home, we extend our condolences to the bereaved family. May they know of no more sorrow.

BUY AND HELP US PUBLICIZE THE GREAT NEW BIALYSTOKER MEMORIAL BOOK



Julius (Judke) Zabludowski

December 20, 1892. He came to the United States in 1912, and settled in New York. He was a fine cantor, and led High Holiday services for many years on the Lower East Side. Mr. Zabludowsky was a resident of the Bialystoker Home for the past 3 years, and will be missed by all who knew him.

Surviving Mr. Zabludowsky, are his sons Theodore and Louis, 4 grandchildren and 4 great grandchildren.

To the family we extend our heartfelt condolences and may they be comforted among the mourners of Zion and Jerusalem.

NORMAN BOCKOW

Mr. Norman Bockow, 81, passed away on January 11, 1989 in Sarasota, Florida. He was born in Bialystok on October 2, 1907.

Prior to World War II, his family traded hides internationally, and had other real estate holdings in Poland. In the late 1940's, Mr. Bockow established Republic Leather Corp. in New York City. His company became a major distributor and supplier throughout the eastern and southern U.S.A.

He and his family resided in Great Neck, NY for over 20 years. Mr. Bockow retired in Sarasota, Florida.

He is survived by his wife Hilde and his two sons Drs. Barry and Lester.

Mr. Bockow was a supporter of the Bialystoker Home for many years.

The Bialystoker Center and Home extends its sincerest condolences to the family.

NORMAN NATOWITZ

It is with great sadness that we announce the passing of Norman (Noah) Natowitz. Mr. Natowitz died on January 24, 1989 at age 80. He was the son of Shmuel Hershel and Tibi, a very prominent and fine family in Bialystok. He was one of 6 children, 4 brothers and 2 sisters. Mr. Natowitz was a boyhood friend of Mr. Izaak Rybal, and their friendship continued throughout their lives.

Norman came to the United States at age 17. He met his wife Sylvia, at a Bialystoker Ball. He lived in several New Jersey towns including Metuchen. He ran a very successful retail business (children's clothing) in Perth Amboy. He retired in 1979, and moved to Tucson Arizona in 1982. Temple Neve Shalom in Metuchen, was founded by him, and a



Norman Natowitz

tradition was begun. Every year, during the High Holidays, the Bialystoker Center Synagogue lends its Sefer Torahs to Temple Neve Shalom. Stamp collecting was his favorite hobby, and the Bialystoker Center provided him with all the stamps at its disposal.

Norman Natowitz was a wonderful husband and a great father. Surviving him are his wife Sylvia, daughters Dr. Toby Ressman, Sally Fridkis, son Jerry and one brother Naftali, who resides in Norway.

On behalf of the officers of the Bialystoker Center and Home, we extend our heartfelt sympathy and sincerest condolences to the entire Natowitz family. We share in their loss, and pray that G-d will sustain them in their grief.

SHLOYME GARBER

Shloyme Garber O"H, was born in Bialystok in 1910. He attended Shimen Zelig's Talmud Torah and later, the Yiddish Folkschool. He studied to become a locksmith.

He served in the Polish Army, later in a Soviet army unit. When the "Zapadnikes" — the Polish citizens, who lived in Russia — returned from the front, he lived in the Soviet Union. There he established a new family together with his chosen mate Stella, a hospital nurse.

After the war they emigrated to Israel. At first they settled in Kibbutz Eyn Hakarmel, near Haifa. There he had a brother, Chaim Garber Z"L, who emigrated as a Zionist before World War II. When the War for Independence broke out, Shloyme Garber joined the Palmach and fought in the war against the Arabs.

After the establishment of the State of Israel, Shloyme, his wife and new born daughter Rachel relocated to Tel Aviv. There he found remnants of the Jews of Bialystok and with all his strength he dedicated himself to the revival of the Jewish community of Bialystok. He participated in the founding of "Kiryat Bialystok" and settled there in 1951. There his second daughter Shosh was born.

Shloyme Garber lived in Kiryat Bialystok for the remainder of his life and did everything to memorialize the dear name of Bialystok. He worked in the military industry of the State of Israel. He was involved with great devotion, in constructing the new tank for which he received an award from the President of Israel.

Eleven years ago, Shloyme retired from work and as a volunteer he became active in the Association of Bialystoker in Israel. Together with his dear Rachel Treibush, they have contributed in great measure to Kiryat Bialystok.

Shloyme Garber Z"L gave his children a strong national education. One daughter was a Lt. Colonel in the army. She shares her family life with Meyer Glick and they have two daughters. The second daughter Shosh, is a lawyer. She is married to Arye Shacham and they have three small children. She is also an active volunteer in memorializing the city of Bialystok.

Shloyme Garber loved to tell curious things and anecdotes about old Bialystok. He was the treasurer of the Association of Bialystoker and was very careful with the expenses, not spending one shekel more than was necessary. After his death receipts were found in his drawer for donations he gave to Yeshivas and hospitals, which no one even knew about.

May his memory be blessed.

ISAAC MELLENDER

Isaac Mellender, a devoted member of the Bialystoker center for many years. died after a long illness, on June 21, 1988. He was born in Bialystok to a very respected family. He was the son of Israel and Rifka, and one of a very close knit circle of 3 brothers and 2 sisters. He never forgot his beloved Bialystok and the childhood friends who survived the Holocaust.

The Bialystoker Center mourns the loss of a long time supporter and friend. The officers and



Isaac Mellender

members of the Bialystoker Center and Home for the Aged express their heartfelt sympathy and sincerest condolences to the family.

Isaac left behind, in deep sorrow, his wife Rose, son Leon and his wife Helen, son Andrew, brother Motel and family in Israel, and his beloved grandson Scott Jason who celebrated his Bar Mitzvah last December. His family and friends will never forget him. May he rest in peace.

YUDL ZABLUDOWSKY

The officers of the Bialystoker Center and Home wish to express their profound sorrow on the passing of Yudl Zabludowsky, who died February 18, 1989. Mr. Zabludowsky was one of the builders of our institution. He was also instrumental in organizing the Club of Bialystoker Friends.

Mr. Zabludowsky was born in Bialystok

In Memoriam

NYOMA WALDMAN

Nyoma Waldman was born on March 21, 1901 in Bialystok and died August 13, 1988 in New York. In Warsaw, Nyoma Waldman was a representative for Phillips of the Netherlands. He was also an impresario and brought some of the best cantors to the synagogue of Bialystok. A day before Poland was invaded, he escaped to Russia. While there, he was



Nyoma Waldman

asked by the USSR government to form ballet and orchestra acts, and served as Master of Ceremonies. He received the Stalin Order of Merit for excellent management. During that time he met Moshe Koussevitsky who was performing operatic works. He became Koussevitsky's manager and they returned in 1946 to Poland. Upon his arrival in Poland, he learned that his mother, brother, wife and two daughters were burned in the Great Synagogue of Bialystok.

Nyoma arrived in the United States in January 1947, and arranged 25 concerts throughout the U.S.A. with the William Morris Agency. He settled in Brooklyn and was an active member in the Bialystoker Center. He shall be sorely missed by all who knew him. He was a good supporter of our institution and a dear friend, and was loved by everyone who knew him.



Nyoma Waldman and Cantor Moshe Kusevitzky

The Bialystoker Center and Home expresses its profound sympathy to his family.

CELIA JAFFE

Mrs. Celia Jaffe, widow of Max Jaffe, died on March 27, 1988 at 98 years of age. She came to the United States from Bialystok in 1916.

She was active in many charitable organizations among them the Pioneer Women and the Workmen's Circle, and she was always supportive of our institution and a longtime member.

Mrs. Jaffe is survived by 3 daughters — Elisabeth (Selma) Lewis; Mildred Dubensky and Anita Seyler, as well as her only son, Myron Jaffe, who resides in Paris.

Celia Jaffe was a great human being. Because of her wonderful spirit, kindness, generosity and quick wit, she will be sorely missed by all who knew and loved her.

The officers and members of the Bialystoker Center and Home for the Aged express their heartfelt sympathy and sincerest condolences to all the members of her family, and pray that they may enjoy only happy occasions in the years ahead.

buried while still alive. From the hole, which measured 7 meters in length, 1-1/2 meters wide and 1 meter deep, 129 victims were removed, of various ages, amongst them: 21 children, 70 women and 38 men.

In the same area, about 3 meters away from the first, on November 18 the Brigade discovered a second mass-grave, and at a depth of 52 centimeters bodies were found, piled one upon the other, as well as bunches of decayed human body parts. On the floor of the hole lay a woman and a child, hands interwoven, which could not be separated, which proves that also here people were buried while still partly alive.

This hole measured 6 meters long, 2 meters wide and 1-1/2 meters deep. The number of bodies which were dug up numbered 108-101 intact and 7 deteriorated bodies, 52 men, 33 women and 11 children. In both graves a total of 232 martyrs were unearthed, 90 men, 108 women and 32 children.

The exhumed bodies were given a Jewish burial on Friday, November 22, 1946, at 1 o'clock in the afternoon, on the ghetto cemetery in the presence of the entire Jewish population and representatives of the government in power.

Bialystok had the sad honor of being able to bury a small number of its Jewish victims. The larger Jewish mass of six millions, however, succumbed without a trace, their ashes having been dispersed over the fields of Europe.

The destruction of Bialystok — "the city abandoned." (from "Lamentations.") This is the sum total of the eldest Jewish Bialystok community, as it was also with Warsaw, Vilna and the other large Jewish cities of Poland. The dispersed ashes and shattered bones of 6 million Jews cover Europe's fields. The civilized world does not fear its own face looking into the mirror of our blood and tears. The English Empire blocked the doors to our homeland, and her navy waged a bloody war against defenseless women and children, who returned to our homeland.

The spirit of the ghetto fighters lives and must live forever. The ghetto heroes broke through the ghetto wall. Our brave people, before their death, called for revenge, believing that the Jewish People Must Live — revenge without pity. A good German doesn't exist. A good German, an easy death, only a death . . Revenge means not forgetting our heroes, who gave their lives for the honor of our people. Revenge means fighting for our rights as a people, for our national freedom, being prepared to sacrifice, unafraid, as did the ghetto heroes.

The struggle that began in the ghettoes of Warsaw and Bialystok in 1943, has continued on the shores of our homeland in 1947. Let us fulfill the last will and testament of our heroes and martyrs and honor their memory in Eretz Israel.



The monument on the mass grave erected in 1947.

די מצבה אויפ'ן ברודער־קבר געשטעלט אין 1947

The Bialystok Landsmanshaft in America, especially the previous Executive Director of the Bialystoker Center, David Sohn, and the present Executive Director Izaak Rybal, have warmly responded to my call to establish Kiryat Bialystok.

In 1949 the Bialystoker Center called a Bialystok World Convention in New York. Its goal was to plan the project of establishing a Kiryat Bialystok in Israel. To this conference came delegates from every country where Bialystok Jews reside: from Australia, Israel, Argentina and Uruguay, France, Mexico, South Africa and Canada.

At this conference the sum of $100,000.00 was raised and a contract was signed with Roscoe, the Israel construction company.

Today, in Kiryat Bialystok, there are 300 houses, a synagogue, a school, and other cultural institutions, as well as a textile industry. Kiryat Bialystok is located near Yehud, on the road from Lod to Telaviv. The author of these lines had the honor of being the secretary of the conference.

Kiryat Bialystok lives in Eretz Israel. The Jewish Bialystok in Poland exists no longer. Jews don't live there any more.

tant role in this was played by the Pioneer Movement, which organized *Kibbutzim*. In the devastated Bialystok there existed pioneer *kibbutzim*, one of the "Hechaluts Dror," named for Mordechai Tenenbaum. The second one of "Ikhud," general Zionists, and the 3rd — of the "Hapoel Hamizrachi." The young people were given a Jewish national-cultural education and vocational guidance. Amongst the repatriated youth were a hundred demobilized soldiers of the Red Army. After learning of the devastating destruction, they asked one question: How do we leave for Eretz Israel? Enough, already . . We want to fight for our own country.

In conjunction with the repatriation of the young people, I must note the following fact: On the day the war broke out, that black June, 1941, there were in the children's colony in the health resort of Druskeniki, close to 60 children from Bialystok. Thanks to the heroic act of a Jewish-Russian teacher, Poyzner, and the Yiddish teacher Tobias from Lomze, the children were successfully relocated to the heart of Russia.

During the war years, they stayed in a Soviet children's home in Caraculina, on the Volga River. There the children had an opportunity to study and they learned many trades. They returned as nurses, technicians, mechanics and others.

During the summer of 1946, they returned to Poland as an organized Bialystoker children's collective, under the direction of the teacher Tobias. The center of "Hechaluts" took the children under its wing.

The Bialystok "landsleit" of New York responded warmly to the appeal of the Bialystoker Committee. They sent generous financial support for the children. During the half-year they spent in Poland, the Bialystok children stayed in a children's *kibbutz* of "Hechaluts" Dror in Kudova, Lower Silesia. There they received a Jewish National education. They learned Hebrew, Jewish history, Palestine geography. In December 1946, they departed for France, where they spent 4 months in a children's home in Rothchild's palace near Paris. In April 1947, the children left Marseilles aboard the ship "Theodore Herzl" bound for Eretz Israel.

As is known, the British navy, which blockaded the shores of Eretz Israel, fought the illegal immigrants and in the end they "won." The 57 Bialystok children, who had survived Hitler's Hell, thanks to the Soviet Union, were, because of the "Freedom-loving" English, coldbloodedly deported to Cyprus. Let this act be inscribed in history as a disgrace to Great Britain and to the honor of our 57 Bialystok children, who survived the horrible holocaust.

According to the decision of the Jewish Regional Committee in Bialystok, a brigade of Jewish workers assumed the disintenment of the martyrs from the mass grave on Koshinirska Street, across from the ghetto cemetery on November 16, 1946. According to the statements of witnesses, between August 16-23, 1943, during the final liquidation of the ghetto, there were 200 Jews killed, amongst whom were sick patients from the Jewish Hospital, aged and infirm.

Having dug to a depth of 40 meters, they reached the first layer of half deteriorated corpses. On top lay a woman; enclosed in her arms, a small child of about 3 years. The condition of the corpses in the bottom layers were better. In a corner of the grave, a woman, wearing a cloth around her head, was tied to the knee of a man. The bodies were rigidly entwined. Several corpses could be recognized as having bullet burns, and the others, according to all signs, were

---

Six Orphans of a group of 80 rescued Bialystoker children whom the teacher, Jacob Tobias, brought back from Russia in 1947. During their stay in Russia these six orphans were graduated from a medical school — some as obstetricians and others as nurses.

6 יתומות פון אַ גרופּע פון 80 אָפּגעראַטעוועטע ביאַליסטאָקער קינדער וואָס דער לערנער יעקב טאָביאַש האָט צוריקגעבראַכט פון רוסלאַנד אין 1947. די זעקס יתומות האָבען פאַר דער צייט פון זייער זיין אין רוסלאַנד געענדיגט אַ מעדיצין־שול, טייל אַלס פעלדשערינס־אקושערינס, און טייל אַלס קראַנקען־שוועסטער.



Seated, right to left: Obstetrician Chanah Lynn (in Poland), Nurses Feigel Ribak and Chayah Fishman (in Israel). *Standing*: Obstetrician Luba Perei (served in First Aid in Cyprus), Obstetrician Batya Reichert (remained in Russia), and Nurse Tzivya Jablonka (Israel).

זיצענדיק פון רעכטס: פעלדשערין־אָקושערין חנה לין (אין פוילן); קראַנקען־שוועסטער פייגעל ריבאַק און חיה פישמאַן (אין ישראל). — שטייענדיק: פעלדשערין־אָקושערין ליובע פערייַ (דערטיילט מעדיצינישע הילף אין ציפערן) פעלדשערין־אָקושערין בתיה רייכערט (געבליבן אין רוסלאַנד), און קראַנקן־שוועסטער צביה יאַבלאָנקא (אין ישראל).



A group of 47 Jewish children of Bialystok vicinity who were redeemed from Gentile hands with funds supplied by the Bialystoker Relief in America.

אַ גרופע פון 47 אידישע קינדער פון ביאַליסטאָק און אומגעגנט, וואָס זיינען אויסגעקויפט געוואָרן פון פּאַליאַקן, מיט דער הילף פון ביאַליסטאָקער רעליף אין אַמעריקע

they voluntarily went there, or were studying in Russia . . . Amongst the almost 100,000 Polish Jews, who were in the Soviet Union during the War, close to 5000 were Bialystok Jews. A difficult task stood before the Regional Committee in Bialystok: to receive and resettle the repatriated Jews.

Bialystok is devastated. There is simply no room to place another 300 Jews, and it was up to us to arrange to accommodate thousands. Bialystok is a border city. Through it streamed thousands of Jews, originally from Vilayka, Lomze and other cities and towns. Our first priority was to create a roof over the heads of these Jews. The government gave us, for this purpose, the old home for the aged were, during the bloody German occupation, the Judenrat was located. After a basic renovation, the building was ready to receive inhabitants.

How did they look, the Jews whose fate it was not to have been in Hitler's Hell. Seeing before their very eyes the horrible destruction that the human mind cannot even imagine, they became morally devastated. Economically, they were, for the most part, quite poor, inadequately clothed, many without even underclothes.

Thanks to the gift sent by the Bialystoker "*landsleit*" in Argentina who provided 50 crates of clothing for men, women and children, it was possible to fulfill the basic needs. It is important that I tell about the gift given by the Argentinean *landsleit*. It was an act of loyalty, devotion and understanding of the needs of their brothers and sisters. We received clothing, shoes, soap, chocolate and Yiddish books. The clothing and shoes were totally new. Because of this gift, we were able to clothe the needy Jews, improve their sanitary conditions and help to heal the children and the sick. Then we were ready to sustain the clothed and surviving Jews with culture.

After serving the primary needs of the repatriated, there arose the necessity of adjusting, finding job possibilities and housing. This problem was not a simple one. Of the large Bialystok textile industry, there remained factories, which required new workhands. The Jewish weavers of Bialystok no longer had anything left to do there.

Despite these difficulties, we were nevertheless, successful in organizing a tailors' cooperative, a cobblers' work shop and to set up a bakery. These work places employed 40 Jews. It is necessary to emphasize that trade, the primary earning capability of the Jews, no longer lies in Jewish hands.

The Polaks have this kind of saying: Before 1939 it was your trade and our government, and it was bad for us; today it is your government and our trade — and it is still bad for us . . .

An additional problem arose in adjusting, or better said, in pointing the way to the young people who returned from the Soviet Union. A vital and impor-



A group of Bialystoker refugees in Italy in 1947. Standing is Dr. S. Datner, the first Chairman of the Jewish Regional Committee following World War II.

אַ גרופע ביאַליסטאָקער פליטים אין איטאַליע, אין 1947, צווישען זיי ד"ר שמעון דאַטנער (דער וואָס שטייט), דער ערשטער פאָרזיצער פון וואָיעוואָדישן אידישן קאָמיטעט אין ביאַליסטאָק נאָכ'ן חורבן.

about 12 years. The bodies were entwined and twisted together. The Germans brought Jewish families here from the bunkers, shot them, and they landed on top of the bodies of earlier victims in this mass grave.

Certainly several must still have been alive while they were being buried because the right leg of one victim was drawn up and another had covered his face with his hands.

The first day of the exhumation, they dug up 16 corpses. On the 2nd day — 42 — men, women and children. On the 3rd day, they reached the bodies of the ghetto fighters. In the coat pockets of one man, they found 13 Russian bullets and a passport in the



The top layer of the ditch into which the murdered victims were thrown.

דער אויבערשטער שיכט פון דער גרוב, וואו די געפאַלענע קרבנות זיינען אַרײַנגעוואָרפן געוואָרן

name of Yechezkl Zulty. In another, they found 28 pistol bullets, 765 caliber, and a pair of universal pliers used to cut the wires of a ghetto wall and a Soviet passport with the name of Zacharye Kaplan; address: Bialystok; vocation: carpenter. On the passport was the stamp of "Judenrat," with a Star of David.

The fighters were laid out in rows, their feet and head crossing; 90 of them without shoes and with turned out pockets, which indicated that they had been robbed after they were shot. In total 125 people were exhumed, 70 resistance fighters, and 55 Jewish martyrs from the bunkers — 108 men, 12 women and 5 children.

On April 1, 1946, at 4. p.m., the Jewish people of Bialystok buried them according to Jewish law in the cemetery on Zabia Street. The funeral ceremony on the ghetto cemetery in Bialystok became a Jewish-Polish demonstration against Fascism. Most moving was the speech made by the then chairman of the Jewish Regional Committee, Dr. Shymon Datner, activist in the underground movement of the Bialystok ghetto, who described the conditions under which the heroes had to do battle and then heroically died. He also pointed to the guilt of the entire German people in the mass murders.

The officials of the then government, in their speeches, marked the heroism of the Jewish resistance fighters of the ghetto. They stated that the



Transferring the dead from a garbage pile to a mass grave on the ghetto cemetery.

מען טראָגט איבער די מתים פון אַ מיסט־גרוב צום ברודער־קבר אויפן געטאָ בית־עולם

government would increase their struggle against outrageous Polish followers of Hitlerism.

On August 23, 1946, the 3rd anniversary of the liquidation and uprising of the Bialystok ghetto, a monument to the memory of the 70 ghetto fighters was unveiled. The monument was erected by the Jewish Regional Committee, with funds contributed by Bialystok "*landsleit*" in the United States. From the very center of the cemetery there rises a tall, black monument with golden lettering in Yiddish, Hebrew and Polish. Across the stone — a bronze Star of David.

In the Spring of 1946, the organized repatriation of Polish Jews in the Soviet Union begins. As Vice Chairman of the Jewish Regional Committee of Bialystok, I directed the Department of Repatriation, Social Aid and Zionist Activities, such as to establish *kibbutzim* with the help of the Pioneer Central in Lodz, as well as the rescuing of children, who had been hidden with non-Jews during the war. Thankfully, Jews were located there because the Soviet Union had either sentenced them to that area,



Loading the Jews in the death-wagons at the Polieser Railroad Station.

מען לאָדט אידן אין די וואַגאָנען ביי דער פּאָליעסער באַן־סטאַנציע

longer did we feel so alone, realizing that American Jews remembered us and cared about our fate and rebirth.

The Jewish Regional Committee in Bialystok was the only legal representation of Bialystok Jewry. The Committee consisted of representatives of all existing parties on the Jewish scene, starting with the Bund and ending with Zionist parties of all persuasions. The tone setter in the Jewish, as well as in the general political life of the country, was the P.P.R. the Communist Party. In Jewish communal life, the one to decide was the so-called "*fekher*" that is, the inter-party understanding, which existed in the Central Committee of the Polish Jews and in the committees throughout the entire country. The parties were asked to come to mutual agreements.

The Jewish Committee represented the Jewish population outside of the region and alleviated its moral and material needs. In the Bialystok Committee there existed several departments which served the Bialystok Jews with their activity, wherever they were dispersed, throughout Poland and the world. I would like to list the most important of them: the correspondence department, which was the nerve center of the committee and of the Jewish population. Thanks to this particular department, hundreds of Bialystok Jews were successful in connecting with their relatives abroad. The department of social aid and childcare concerned itself with systematically distributing clothing and other items, taking into consideration firstly, the sick, the aged and working people, whose income was too little even for minimal living. Children up to 15 years of age, received help in the form of money, food products and clothing.

The productive department organized the artisans and gave financial aid to Jews, who wished to establish themselves in various trades. The cultural department organized theatre productions, academies and various political meetings, published a monthly bulletin about the life and creativity of the Jews of Bialystok.

The dramatic circle was the first theatre to take root in the soil of the Bialystok Jewish holocaust. The Bialystok Drama Circle was the pioneer in the theatre field of post-war Poland.

The Historical Commission of the Jewish Committee collected artifacts of the bloody Hitler-era in Bialystok. The special commission of the Jewish Regional Committee was responsible for measuring the need for protection and security of the Jews of the city. The Jews must be prepared to protect themselves in an emergency. The TOZ, where the sick received free medial assistance, was also located in the building which housed the committee, as well as a library of 1300 books, 945 of which were donated by townspeople in Argentina. The Bialystok Yiddish school counts 12 students; all that remains of the 6000 Jewish students of pre-1939.

The Exhumation Department of the Jewish Regional Committee in Bialystok had as its goal to provide a Jewish burial for the martyrs and heroes who were shot or buried alive.

The first exhuming in Bialystok took place on March 19, 1946. 70 Bialystok resistance fighters who were shot on August 23 on corner of Kupiecka and Yurovyetska and buried in a large grave on Zabia Street, together with 55 Jews from the bunkers, who were murdered by the Germans.

Digging down to a depth of about a foot, the disinterment brigade, consisting of 7 Jews, came upon the dead bodies. First, there lay a woman of about 30 years of age, with a gold ring on her hand. Near her lay a small child, a man and a young girl of



First extermination drive in February, 1943, when 10,000 Jews were led from the Ghetto to their execution.

ביי דער ערשטער אַקציע פון פעברואַר, 1943, וועו מ׳האָט אַרויסגעפירט 10 טויזנט אידן פון דער געטאָ צו דער שחיטה.



Young girls of Bialystok being driven into railroad cars on their way to Auschwitz.

ביאַליסטאָקער מיידלעך געטריבען צו די וואַגאָנען אויף זייער וועג קיין אוישוויץ.

Skeletons of houses and mounds of grass was the panorama of post-war Jewish Bialystok.

For the sake of clarity I must indicate geographic details. Bialystok is today one of the most repressed cities of Poland. It now takes the place of the one-time towns in the *kresn*. The Soviet boundary extends, in certain areas, only 20-some-odd kilometers from the city. Quite often Bialystok is cut off from the rest of the country because the road from Bialystok to Warsaw is life-threateningly dangerous.

Near the Czyzew-Zarembi Station, the trains are stopped and Jews, and often Red Army soldiers, are removed and shot on the spot by the Polish-Fascist scoundrels. The Bialystok-Warsaw train is accompanied by a special carload of soldiers, who are not often capable of protecting the lives of the passengers. (Read: Jews).

Such an incident occurred two days after the pogrom in Kielc. Near Zarembi Koscielne, 40 Jews were "removed," amongst whom were 3 members of the Gordonya Kibbutz of Bialystok, who were instantly shot. Their funeral took place in Bialystok on the 13th of July, 1946.

When Jews meet in Lodz or Lower Silesia, and it appears that there are Jews amongst them who live in Bialystok, they are viewed with great wonderment. "You live in Bialystok? . . . and you walk through the streets when it's dark? . . ." Yes, it called for a great sacrifice, on behalf of the Jews, who tried to rebuild their life on the destruction that was Bialystok.

Bialystok was liberated by the Russian Army on July 27, 1944. Bialystok, Lublin, Chelm, were the first cities of Poland to be liberated from the bloody German occupation.

During the first days following the liberations, several Jewish Partisans, who were lucky enough to have hidden out with Christians, arrived in Bialystok from the forests, having lain for dozens of months beneath the ground. They were no longer people, only shadows. The aspiration was bread. A 2-kilogram loaf of unrefined black bread. The Jewish Central Committee, which was established in Lublin, provided Bialystok with food products and clothing, which were received from Polish Jews living in America.

The largest number of Jews in this category returned to the American Zone in Germany, to the "D.P." camps, with the hope and belief in world justice, that they, the first enemies of Hitler, the concentration camp inmates, will be the first to be given human-rights and it will be made possible for them to live in the greater world. Many of them went to Cyprus, to struggle against the English blockade of our homeland.

The life of the Jewish settlement in Bialystok continued following the decrease of a considerable number of Jews. The first messenger-pioneers of our brothers outside of Poland, the Secretary of the Canadian Jewish Congress Chaim M. Kaizerman, and the Editor of the Canadian Jewish Weekly, Sh. Lipshitz, achieved, as a result of their visit to Bialystok, during the days of the Winter of 1946. Also Dr. Shoshkes of the H.I.A.S. and Jacob Patt of the Jewish Labor Committee visited Bialystok. They brought financial aid for the Jews of Bialystok. No



By order of the Nazis, Jews from all Bialystok move into the Ghetto.

לויט אַ באַפעל פון די נאַציס, קלייבט מען זיך אַריבער פון אַלע טיילן שטאָט אין דער געטאָ אַריין

Factories were burning, as were haystacks and houses. At the same time the resistance fighters liquidated the strong German patrols, which guarded the ghetto walls. The Germans retreated.

The captured German arms and the Germans who fell in their struggle with the Jews, encouraged the fighters to continue their battle. In groups they stormed the ghetto door with grenades and bottles of kerosene in hand but the Germans, greater in number and better armed, quickly took over. Using machine guns and a squadron of airplanes, they repulsed the attack at the ghetto door. The battle was unequal: 300 poorly armed Jews were fighting 3000 excellently armed Germans, amongst whom there was no lack of Ukrainian and White Russian scoundrels. Novogrudzka and Smolna Streets were covered with dead bodies. The resistance fighters needed arms. The longest battle was waged by the group of fighters on the site of the "Judenrat" Gardens. Two columns of S.S. men attacked the fighters from other streets. The attacks of the S.S. gangsters were warded off by the fighters with losses for the Germans.

The Germans, having lost their patience, brought tanks into the battle. A mine, which the fighters planted, caused the withdrawal of the tanks. The Germans, however, immediately brought in infantry regiments. The fighters ran out of ammunition. 70 of them hid in a bunker. They were soon discovered and were shot on the corner of Kupiecka and Yurowiecka. The Bialystok resistance fighters shouted as they fell: "Down with the Germans. Down with Hitler. Long Live the Red Army. Long live the Jewish People." Their warm bodies were laid to rest on the ghetto cemetery on Zabia Street.

The ghetto was triply surrounded. In the first row were S.S. men with light machine guns; in the second row — soldiers with heavy machine guns, then artillery and cavalry. Despite the fact that they were tightly surrounded, a group of young people successfully escaped from the ghetto on August 27 and joined up with the partisans.

During the battle, the leader of the group, Sonia Shmid (a girl from Slonim), died. The leader of the Bialystok Ghetto Uprising, Mordechai Tenenbaum, a member of "Hechaluts Dror" and his friend Daniel Moshkovitch, committed suicide.

Most shocking was the liquidation of the Jewish hospital, which was located on Fabrychna Street in the TOZ building. On August 20, the Chief of the Criminal Board, the S.S. man Fridel, marched into the hospital, accompanied by Ukrainian S.S. men, shouting: "Out, quickly!!" "A special train awaits you." The "special train" was a line of wagons which stood in front of the hospital. The sick people dressed slowly, but the sticks and rifle butts of the Germans forced them to hurry. An old man, the father of Frieda Ostrove, reacted to the Germans' beating by striking a German soldier on the head several times with the cane he used to lean on. Regaining his senses, the German jumped on the sick man's bed and shot him several times with his gun. The old man's brains splattered the floor. When Nurse Dlugatch heard this, she committed suicide.

The Germans became hysterical and didn't permit the sick patients to dress themselves. In only underwear, the sick were driven from the hospital. Newborn infants in the nursery were thrown onto the



The Judge's Bench. — The murderer, with his back to the spectators, facing the Court. On the left sits Dr. Datner who appeared as a witness against the murderer.

דער ריכטער־טיש — דער מערדער שטייט מיט'ן רוקען צום עולם פאַר זיינע ריכטער. לינקס זיצט דר. דאַטנער, וועלכער איז אויפגעטראָטן אַלס עדות קעגן דעם מערדער.

wagons. They were already half dead. Only their whimpers could be heard . . .

The "train" departs for the Zabia Cemetery where the sick are killed by the hand of the murderer, the S.S. man Fridel, who used a machine gun for this purpose. The murderer Fridel was ordered to die by a court action in Bialystok in 1946. The sentence was carried out 3 days after the judgement.

Thus ended the history of Jewish life in Bialystok.

* * *

ELEGY TO THE TRAGEDY OF BIALYSTOK

• *By IDIDI LIEBER HAMBURG*

Polish Jewry, until the dark years between 1939-45, was the crown of world Jewry. The Bialystoker Jews were one of the jewels in this crown. In 1939 Bialystok had 60 thousand Jews out of a general population of 100,000 residents. It other words: Bialystok was like the city and mother of Israel.

Who does not remember Bialystok? The popular quarter *Chanaykes, Piaskes* with its informed textile workers, *Lipova, Sienkiewicya, Rynek Kosciuski*, the center of Bialystok trade. Bialystok, the Jewish culture center, — the Hebrew High School with its 2,000 students, the Yiddish High School, the Tarbut schools (the original and in the Hebrew language), the "Cyko" Schools, the artisan school and the Druskin and Dr. Gutman's Yiddish High School with Polish as its language of instruction. Who doesn't remember the Yeshiva boys of the Beth Joseph Yeshiva, the well-known "*kibbutzniks*," who spent day and night in the synagogues and with the old familiar melody intoned "Abaye said,"; The Yiddish Theater, the Sholem Aleichem Library with its 50,000 volumes in Yiddish, Polish, Hebrew and English; the Jewish hospital; orphan homes; free lodging, TOZ* and other important community institutions.

August 16, 1943 marks the end of the tragic and vast history of the progressive Jewish national, creative, cultural, energetic and love-for-life Bialystoker Jewry.

The Germans marched into Bialystok on June 27, 1941. Their first act was to set fire to the large Bialystoker City Synagogue and the areas surrounding it — the so-called synagogue court ("shul hoyf"). In the flames of the shul were also consumed! the famous chess master Aaron Zabludovsky, son of the Bialystoker intellect Chaim Zvi Zabludovsky, the popular jester Alter Steinberg and Dr. Kratsowski. 2,000 Bialystok Jews were burned to death in the synagogue.

On Thursday,the 3rd of July, 300 Jews, primarily of the intelligentsia, were caught and shot to death. On Saturday, July 12, 5000 Jewish men and young people were led from the city to Pietrashe, two kilometers from Bialystok, and shot.

Bialystok Jewry was liquidated by German brutality and precision in two phases. The first act of extermination began on February 5, and ended on February 12. 15,000 Jews were removed from the various death camps. The 2nd Bialystok massacre, the so-called 2nd Act, started on August 16, 1943 and ended on August 23, causing the murder of 40,000 Jews, who had been transported to Maidanek, Auschwitz, Treblinka and Blizhin.

I would like to dwell a bit on the sequences of the 2nd act, which tragically terminated the history of Bialystok Jewry. At 2 a.m. on August 16 the S.S. division marched into the factories. It was clear that the final hour of destruction has arrived. In the span of half an hour the Jewish resistance groups were mobilized. Arms were distributed and the comrades took their assigned positions.



Mr. Izaak Rybal amid the ruins of the Great Bialystoker Synagogue, immediately after the war. 2,000 Bialystoker Jews were burned inside on March 27, 1941 by the Nazis.

איסאַק ריבאַלאווסקי ביי דער חורבה פון דער גרויסער ביאַליסטאָקער שול, גלייך נאָך דער מלחמה. 2,000 ביאַליסטאָקער אידן זענען פאַרברענט געוואָרן אין דער שול דעם 27טן מערץ, 1941, דורך די נאַצישע רוצחים.

The Jewish resistance groups concentrated themselves in the area of Yurowcer, Chmielna, Ciepla always ready to help when asked.

10 a.m. on August 16th marked the beginning of the Ghetto-fighter's attack. The signal to begin the fighting was to be fires which would be ignited by the heroic 16 year old girls Mika Datner, Batya Katchalski, Chaya Biale and others.

Translated by Pearl Krupit



American Gathering of Jewish Holocaust Survivors

אמעריקאנער צוזאמענקום פון דער שארית הפליטה

Mr. and Mrs. Izaak Rybal
c/o Bialystoker Center and Home
228 East Broadway
New York, N.Y. 10002

Dear Molly and Izaak:

I was honored to be a participant in the function on Sunday where tribute was paid to you both. You so rightfully deserve this.

Your whole life has revolved around the Bialystoker Center and giving to others.

I wish you both to be able to continue your good work for many years. Good luck and good health.

Sincerely,

Benjamin Meed

SAM AND EDNA NEIDORF

Dear Molly and Izaak:

Sorry Edna and I cannot share the occasion of your Testimonial Dinner. Our hats are off to you, and we are very proud of you.

It must feel wonderful to be so honored. You both deserve it. Enclosed is a contribution from us which we hope, will help to make the simcha a success.

Edna and the family send all their best wishes.

Beverly Hills, Ca. **Sam Neidorf**

ABRAM ZBAR

Mr. Izaak Rybal
Bialystoker Center
228 East Broadway
New York, N.Y. 10002

Very sorry, cannot participate in the Testimonial Dinner, honoring my best friends Izaak and Molly Rybal. Wishing both of them plenty of joy, lots of happiness and good health to continue their lovely work.

With love,

Abram Zbar

Maxwell Dane
437 Madison Avenue New York, N.Y. 10022

Mr. Izaak Rybal
Bialystoker Center and Home
228 East Broadway
New York, N.Y. 10002

Dear Mr. Rybal:

I regret that we cannot attend the May 15th dinner which honors you.

The Bialystoker Home has always been a caring institution — you have brought it along farther by playing a leading role in improving its facilities for the comfort and well-being of its residents.

Our very best wishes to you and the Home.

Sincerely,

Maxwell Dane

LAW OFFICES OF
HARRY MORGENSTEIN
295 MADISON AVENUE N.Y. 10017

Dear Mr. Rybal:

Thank you very much for the invitation to the testimonial dinner honoring you and Mrs. Rybal. Unfortunately, I will be unable to attend at that time. I do wish, however, to enclose a contribution for the Bialystoker Center and Home. I regret the delay in writing this letter.

I was most pleasantly surprised when I visited your Home on East Broadway. Many years ago I was the owner of 640 home beds in a number of institutions in the Miami area. Most of these were constructed by me and run by me and my associate.

I have had the opportunity to visit many nursing home institutions throughout the country. I have never, however, come across an institution such as yours which showed such warmth and devotion to the people entrusted to them. The care I saw at your Home was exceptional. It seemed to be on a one to one basis.

I must also commend you for the cleanliness and the fact that there was not a single odor throughout the Home. It is only someone who is acquainted with the many nursing homes throughout the country to whom this is a most significant factor.

I must thank you for the wonderful lunch and the very pleasant conversation. I trust that I will be in a position to be more helpful through the Town Club Foundation of the City of New York, of which organization I am the Vice President.

Very truly yours,

Harry Morgenstern

UNITED WAY OF NEW YORK CITY
99 Park Avenue, New York, N.Y. 10016

November 30, 1988

Mr. Izaak Rybal
Executive Director
Bialystoker Home and
Infirmary for the Aged

Dear Izaak

It was very thoughtful of you to forward the letters from several of the residents to Sheila Charbrowe. I read each letter with great delight.

If you have no objections, I would like to write each of them personally and thank them for their letters of support.

This is what our business is all about!

Happy Holidays.

Warm regards.

Sincerely

Ralph Dickerson, Jr.

cc: Sheila Charbrowe
Linda Gruskiewicz

UNITED WAY OF TRI-STATE
99 PARK AVENUE, NEW YORK, N.Y. 10016/(212) 907-0300

July 7, 1988

Mr. Izaak Rybal
Executive Director
Bialystoker Center
New York, N.Y. 10002

Dear Mr. Rybal:

I cannot thank you enough for your hospitality during last week's visit to your agency. I am sure that once the attendees were able to view the vital services provided to the community by your organization, they realized the significance of the United and their upcoming efforts.

Again, thank you for your time, and please extend my appreciation to Ms. Bailin.

Sincerely,

Michael S. McNeil
Assistant Vice President

cc: J. Fish
I. Doyle

Daniel P. Moyniham, New York
United States Senate, Washington, D.C.

May 2, 1988

Mr. Sam Solasz
Bialystoker Center, and Home

Dear Sam:

I am so pleased to learn that Molly and Izaak Rybal are being honored by the Bialystoker Center on Sunday May 15, 1988. I regret that a long-standing speaking engagement in Utica precludes my joining you on this happy occasion.

I have long admired the Bialystoker Center's reputation for caring devotion to those who reside in your unique Home. Izaak Rybal has devoted over forty years of selfless service to the Bialystoker Center and has earned the respect of all Americans who cherish our national heritage of ethnic diversity and individual dignity. My friends whose relatives are fortunate enough to reside in the Bialystoker Home speak with great appreciation of Izaak and Molly's loving concern for each member of the Bialystoker family.

Please convey my best wishes to this special couple on this deeply-deserved honor.

Sincerely,

Daniel Patrick Moynihan

SOL ZIM
85-39 213th Street, Queens Village, N.Y. 11427
(212) 468-7756 (212) 468-8069

Dear Izaak:

On behalf of June and myself, we would like to wish you much Mazel and Brocho on your forthcoming honoring.

We want you to know that you and Molly have been so deserving of much honor for all the work you do for the Home. You are a man of much integrity and honor and G-d should give you to 120 years to continue doing so much for the Bialystoker Family.

I want to wish you and Molly and your President Mr. Sam Solasz and Rose, whom June and I love so much, much success on this great fundraiser you are undertaking.

We are enclosing a contribution in that honor, and pray that G-d give us the health and strength to continue doing mitzvot for others.

Mazel Tov and Nachas.

With love,

Sol Zim

LETTERS TO OUR EDITOR

THE ASSEMBLY
STATE OF NEW YORK
ALBANY

SHELDON SILVER
62nd District
New York County

CHAIRMAN
Committee on Codes

MEMBER
Ways and Means

Housing
Insurance
Agriculture

Mr. Sam Solasz, President
The Bialystoker Center, Home and
Infirmary for the Aged

Dear Mr. Solasz:

Thank you for the gracious invitation to join the bestowal of honor to two extraordinary and gracious people. Both Molly and Izaak Rybal are truly deserving of such praise — they have committed their lives to our community, the Lower East Side in general and our elderly members in particular.

As a life-long resident of the Lower East Side, I have had the pleasure and privilege to mature in an environment wherein The Bialystoker Center, Home and Infirmary for the Aged has flourished and where the ever present influence of these two remarkable people has abounded. Izaak Rybal is one of the pillars of this community — there are few who do not know him and all who do have nothing but laudatory remarks. He is a man with the unique ability to interact with everyone and convey a sincere interest and concern. Whenever he is called on for assistance, he is always responsive. I am truly delighted to have received an invitation to this memorable event and I will look forward to joining with you on that date.

Once again, many thanks for your thoughtfulness and the opportunity to share this moment with Izaak and Molly Rybal.

Very truly yours,

Sheldon Silver
Member of Assembly

Izaak and Molly Rybal
228 East Broadway
New York, N.Y. 10002

Our thoughts and wishes are with you on your celebration of forty years wonderful work.

Bialystoker Landsmanshaft Israel
Committee Kiryat Bialystok

AMERICAN JEWISH CONGRESS

METROPOLITAN COUNCIL • 15 EAST 84TH STREET • NEW YORK, N.Y. 10028

Mr. & Mrs. Izaak Rybal
The Bialystoker Center

Dear Mr. & Mrs. Rybal:

Congratulations on the occasion of the testimonial dinner in your honor being given by the Bialystoker Center.

I can think of no one who better exemplifies the principles of *Am Yisroel* and the devotion to caring for others. Your selfless commitment to the well being of all people reminds us of the sage words: *kol Yisroel arevim zeh lazeh*; that we each have a deep and abiding responsibility for one another.

Due to a prior commitment, my wife and I will be out of the City on May 15 and will, therefore, be unable to join you at this auspicious event. Be assured, that you will be in our thoughts.

Every good wish.

Sincerely,

William E. Rapfogel
Executive Director

CHICAGO MERCANTILE EXCHANGE
LEO MELAMED
CHAIRMAN, EXECUTIVE COMMITTEE
AND SPECIAL COUNSEL TO THE BOARD

Mr. Izaak Rybal
Executive Director
Bialystoker Center, Home
and Infirmary for the Aged

Dear Mr. Rybal:

I am deeply moved by the honor you have bestowed upon me in carrying the *Business Month* review in the *Bialystoker Stimme.* It was a deed I did not anticipate, and I am greatly pleased by it.

Unfortunately, I will not be able to attend the dinner being held in honor of you and your wife, but I have seen fit to add a modest contribution toward your ongoing efforts on behalf of the Bialystoker Center, Home and Infirmary for the Aged.

Keep up the good work.

Very truly yours,

Leo Melamed

OUR INSTITUTION

MOOS CHITIM

The age old tradition of "Moos Chitim" is observed at the Bialystoker Center and Home for the Aged with as much care as our other traditions. The contributions that we receive from our generous members and friends help us to provide all the necessities for our elderly residents to joyfully celebrate the Pesach Festival.

Simultaneously, we do not overlook the needy in our community. Ready assistance is provided to all those who are in need. Importantly, we send money to our landsleit who still live in Bialystok and to Israel.

PASSOVER

Our Home for the Aged takes great pride in the tradition sedorim which are conducted each year by a well known cantor. This year the sedorim will be conducted on the nights of Wednesday, April 19, and Thursday, April 20, 1989. In our elegantly decorated dining room, the residents will gather around the festive tables, laden with wine, matzos and the traditional Pesach foods. Everyone will be given a Haggadah to participate in the time-honored ritual, reminiscent of the wonderful Sedorim they enjoyed in their own homes, not so long ago.

For all this, we express our gratitude to our many generous friends and supporters whose open-hearted contributions to or Passover campaign help to make it all possible.

MEMBERSHIP DUES

Our worthy world-famous institution is most fortunate, having so many devoted and loyal supporters who are always mindful of their annual obligation to remit their membership dues on time. To them we express our sincerest thanks and appreciation. Without this help, we would be unable to continue in our sacred work in full strength.

We respectfully ask all those who have not yet paid their membership dues to please do so at their earliest convenience. At the same time, we ask our members to help enroll new members. We are constantly in need of new recruits to keep our organization vital and ever active, to always perform greater service for our residents.

A WORTHY TRADITION

Our trustee and Ladies' Auxiliary President, Rose Finkelstein, is continuing the tradition of her late uncle, David Rosenbloom, and her dear parents, Yetta and Benjamin Finkelstein, of donating two cases of Passover wine to our Home for the holidays. We thank Rose for her generosity and thoughtfulness.

EIGHTH ANNUAL RESIDENTS RIGHTS CONFERENCE

• ***By Wayne Orlowitz,*** *Social Worker*

Bialystoker Home for the Aged was the host for the Eighth Annual Residents' Rights Conference, sponsored by the Coalition of Institutionalized Aged and Disabled Inc., which was held on December 15, 1988. The all day conference was attended by over 160 residents and staff from 50 nursing and adult homes from the greater New York metropolitan area.

The conference keynote speakers were Bruce Vladeck, President United Hospital Fund, Judy Berek, Deputy Commissioner New York State Department of Social Services, Albany, N.Y., and Elma Holden, Executive Director National Citizens' Coalition for Nursing Home Reform, Washington D.C.

A great day was had by all the participants at the conference who felt at ease and in comfort while at the Bialystoker Home. The conference was made possible through the effort of the Administration, staff and residents of the Bialystoker Home. A special thank you must go to Mr. Izaak Rybal, Executive Director, Mrs. A. Chaukay, Director of Food Service Department, and Mr. Cosimo Mastropierro, Plant Engineer, and Mrs. Mifa Rogoff, Activities Director for making this special event possible.

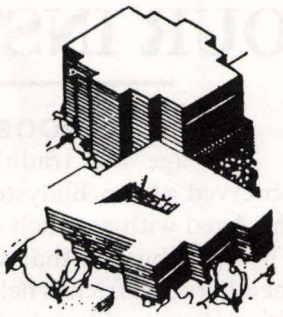
During this conference, the Bialystoker Home was able to accommodate and run this event efficiently. In the morning sessions, coffee and danish were served, while the entire group of 160 residents and staff from 50 nursing and adult homes, were seated in the auditorium. They were able to hear and participate in a question and answer session with the keynote speakers. After the keynote speakers portion of the conference was completed, a most pleasant lunch was served in the auditorium.

After lunch, four afternoon workshops were held in the following places — in the auditorium, in the mezzanine conference room, in the eighth floor rehabilitation room, and in the eighth floor recreation room. It should be noted that the eighth floor has been renovated and was well received by the visitors and conference participants.

At the end of the afternoon workshops the conference participants reconvened in the auditorium to give final reports. When the conference was over, the participants were transported back to various nursing and adult homes in the greater New York area. This effort was made easier through the assistance of the 7th Police Precinct who had the entire block of East Broadway blocked off in order to facilitate the arrival and departure of all vehicles that brought the conference participants.



OUR HOME AND ITS ACTIVITIES FOR THE RESIDENTS



by Mifa Rogoff, Activities Director

The last few years have seen a marked change in the population of the Bialystoker Home. People are kept in the community longer with assistance from home makers and visiting nurses. By the time they are admitted to the Home, they are usually older, sicker and more disoriented than in previous years. Residents admitted now, cannot do what residents did just five years ago. We have very few people today, who are able to walk several blocks, handle stairs, or stand on their feet for any length of time. Vision and hearing are more impaired, hands are less steady, memory and attention span are shorter. At the same time, some of the people admitted today are more sophisticated. We get people who were born in the United States, graduated from high school and even went to college.

Since the activities program is tailored to the needs, interests and capabilities of the residents, it cannot remain static, it had to be adapted to the changing population. We spend more time on the floors working with patients on a one to one basis. We do more bedside programs. Most of our patients need reality orientations and sensory awareness. Chair exercises and movement therapy are replacing dancing. Passive movement is done with patients who cannot follow neither verbal nor visual instructions. Craft projects are getting simpler every year. When practically no one could remember lines, the annual Purim play became a pageant. Instead of showing a full length movie at one sitting, we have to show it on two consecutive days. Instead of walking to neighborhood parks for picnics, we have cook-outs, ice-cream parties and luncheons in our own garden. Most people vote by absentee ballot, but we make sure they cast their vote. We still go places, but now we have to hire buses that can accommodate wheelchairs and patients in beds.

DAY ROOMS

Last year, beautiful, large day rooms were added to the third and fourth floors. Day rooms lend themselves to more intimate, small group activities. Judy Mayer brings her autoharp and motivates patients to sing their favorite songs, along with her. We tape programs we think residents would enjoy, and show them on the VCR. This is usually followed by a discussion. Since many of our patients cannot read anymore, due to impaired vision, we read stories and magazine and newspaper articles to them. The Bintel Brief book is particularly popular. The same programs, somewhat simplified, are held in the day rooms on the 5th, 6th and 7th floors. Programs in the day rooms and at bedside, reach more people than programs off the floors due to transporting problems. However, since we think that change of environment is therapeutic, we have at least one off the floor program, every day.

The auditorium is used for parties, movies, concerts and singalongs about twice a week. Rabbi Hagler gives a Torah class in the synagogue every Friday morning (that is besides twice a day prayer sessions and services for special holidays). The activity room on the 8th floor is used for bingo, horseracing, occasional deli luncheons for small groups, "movement therapy," "music appreciation" sessions, tea parties, residents' council meetings and the "Yiddish Circle" which meets every Thursday morning, and was conceived for more alert residents. It is conducted by Pesach Fitsman, who is a professor of Yiddishkeit. It covers everything pertaining to Judaism.

STAFF APPRECIATION PARTY

After a couple of years of claiming that they were too old and too sick to make presents for the staff, the residents were finally motivated to try. Result: On December 21st, in the beautifully redecorated activity room, the entire staff at the Home, received a hand woven basket. Residents enjoyed giving out the presents, sharing the very special refreshments with staff, and socializing for a few minutes with the people who take care of them all year long.

Many residents tried to weave, we shall mention those who did most of the work: Anna Kaiser, Helen Kestenbaum, Laya Weinberg, Shirley Davis, Estelle Steinhall and Julia Lasnick. Malia Pyatigorskaia wound all the wool that was used. The ladies were so pleased with the compliments their gifts received, that they are now working on presents for the volunteer appreciation party on February 15th.

A LETTER TO THE BIALYSTOKER CENTER IN NEW YORK

• *Shloyme Zabusky, Paris*

Dear Friend Rybal,

Fate had wanted me to live out my given years in Paris, France, in the land of human-rights and democracy, which welcomed me with open arms in 1946. Following the huge holocaust, where I remained alone of my entire family, I promptly connected with the Bialystoker in Paris, and that's when I became acquainted with Dr. Yuchnovyetski and his wife, whose home was the first for the few remaining Bialystoker, who passed through Paris en route to Israel, America, Canada, Australia, and other countries.

My first surprise was that, forty kilometers from Paris, in Rothchild's House, there are 50 children, who arrived from the Soviet Union, where they survived the war, on their way to Israel. When I told them that I am a survivor of the Bialystoker Ghetto and concentration camps such as Auschwitz, Birkenau and others, they wanted to know if I knew anything of their parents, if perhaps any of them were still alive, but unfortunately my answer was negative.

From the faces of certain children, I could recognize who their parents were, because a child often resembles either his father or his mother. I saw a pale little boy, who looked exactly like his father, who had a pharmacy near the city's clock. Another boy looked so much like his mother, as two drops of water. She had had a food store not far from the fish market. And others, as though I were looking at their parents. The young people were all going to Israel, together with their guard and guide Jacob Tobyash.

The children are now already mature adults, and made their contribution to the Jewish Land, establishing their homes, and their children are proud of Israel and the Jewish people.

Years passed. The Bialystoker Committee existed only until 1977, because Dr. Yuchnovyetsky passed into eternity, and the others, such as Wolf Babitch, Dovid Podlashook and the others of the committee, no longer took an interest because of ill health or death. And the few Bialystoker, who live in Paris, are busy with their professional work.

For several years now I have been on old age pension, and I occupy myself with communal activities. We arrange, from year to year, Yizkor and memorial ceremonies, where we remember with piety our martyrs. So I decided that my responsibility should be also to remember our home city Bialystok. And a year ago, on the 44th anniversary of the uprising in the Bialystoker Ghetto, I wrote an article in the only Yiddish daily newspaper in Paris and Europe, "*Undzer Vort*."

This year, on the 45th anniversary of the destruction of the Jews of Bialystok, I again wrote a small article, which tells of the final liquidation of the Bialystoker Ghetto.

The telephone rang many times in the administrative offices of the newspaper to thank them for the space they allowed and, in gratitude, several Bialystoker subscribed to it. Also I received telephone calls with appreciation.

I promise, that as long as I live, every year in the month of August, I will mention with piety, as a memorial to our beloved home city and our dearest, whom we lost. May their memory be honored.

THE SHABBAT-HAGADOL BIRTHDAY OF HONORARY PRESIDENT RUBIN BINDLER

The well beloved and eminent Honorary President of the Bialystoker Center and Home for the Aged, Rubin Bindler, annually observes his birthday on Shabbat-Hagadol preceding Pesach, in a most unique manner, which portrays the man and his ideal.

Since Pesach is the *'Festival of Freedom,'* recalling our ancestors' redemption from Egyptian bondage, Mr. Bindler has used his birthday to solicit his family and friends, instead of personal gifts to him, to make worthwhile contributions to the Bialystoker Home. In that way at the Seder, our *'Elderly'* may festively enjoy the festival of freedom.

It is good to retell, that Rubin Bindler is of the earliest of Pioneers and among the builders of the Bialystoker Center and Home. His service is incessant, and his devotion ever greater. He is both respected and admired. His seasoned advice is always sought.

In connection with this beautiful tradition Mr. Bindler, almost dutifully, conducts a one man campaign, on his birthday, Shabbat-Hagadol to which his family and a host of friends contribute. We are enormously grateful to him. We wish our much respected Honorary President Rubin Bindler, long life, good health and cheer. May he continue enjoying great Nachas, in full measure from his family and the Bialystoker Center.

BIALYSTOKER CENTER CELEBRATES ISRAEL'S 40th INDEPENDENCE DAY WITH A GALA CONCERT IN LINCOLN CENTER

The Bialystoker Center and Home for the Aged in New York presented its annual theater-concert most successfully on Sunday, October 9, 1988. This concert, which is administered by Izaak Rybal, is already the 14th annual benefit to help support the Home for the Elderly located at 228 East Broadway. This year it was devoted to the 40th Jubilee of the State of Israel.

This time, too, as in the past, the beautiful Avery Fisher Hall in Lincoln Center was filled with about 3000 people. Amongst them were, of course, Bialystoker "landsleit" from New York and surrounding area, groups of representatives of kindred organizations and lovers of the Yiddish word and song.

In the program, which was presented and arranged by the well-known theatrical personality, Ida M. Einhorn, many popular entertainers took part. The top "star" was the beloved Israeli and international singer Geula Gil, who absolutely captivated the audience with her repertoire of Yiddish, Hebrew and English songs.

A great surprise was the appearance of young Soviet-Jewish violinist Vladislav Obietzky, who only recently arrived in America. He performed a potpourri of Yiddish and Russian melodies brilliantly.

The other performers in the program were Norman Atkins, Jane Simon, Judy MacCauley, the talented Broadway Singers, the pianist Marian Kobrin and the popular comedian Mel Lawrence. They were all accompanied by the large Sal Sicori orchestra.

During intermission, the large audience was greeted by the President of the Bialystoker Center and Home, Sam Solasz, and its Executive Director Izaak Rybal. Solasz greeted everyone and wished them a good and healthful year. He also indicated that the Center recently celebrated the 40th year since Izaak Rybal and his wife Molly became actively involved in the Home for the Aged and simultaneously declared that without them this important institution would not have achieved the fine reputation it has in America and throughout the world.

Izaak Rybal expressed his appreciation in Yiddish to all the organizations and individuals who participated in the concert so that they could celebrate the 40th Jubilee of the State of Israel together.

The audience of 3000 enthusiastically applauded the speakers and performers for presenting a concert on such a high level.

LOWELL STAHL BECOMES NEW 7th PRECINCT CAPTAIN



Captain Lowel Stahl

Lowell Stahl was recently appointed as the Captain of the 7th Precinct. Captain Stahl replaces Captain William Batista who was promoted to Deputy Inspector.

Captain Stahl is a graduate of John Jay College. He graduated with honors and was class valedictorian.

In December of 1981, he was promoted to Lieutenant and in 1985 he received the rank of Captain, assigned to patrol Boro Manhattan South as a uniformed patrol supervisor.

His career is distinguished by the many awards he has received. In 1981 he was designated "Cop of the Year" by the 68th precinct, Community Council and has also received 5 Meritorious Police Duty Medals.

The Bialystoker Center, Home and Infirmary for the Aged is very pleased to welcome Captain Stahl. The help the 7th Precinct has extended to our Home is always greatly appreciated, and we hope to continue the mutual respect that exists between our institution and the Police Department. We wish Captain Stahl the best of luck and success in his new command.

MANHATTAN SOUTH TASK FORCE COMMUNITY AFFAIRS AWARDED



Lower East Side Community Leaders

More than a dozen Lower East Side communal leaders were on hand to present an award to the men and women of the Community Affairs Division of Manhattan South Task Force. The award was presented to Chief John Walsh by Douglas Balin, UJC Executive Director.

Rabbi Sherman Siff, Rabbi Avraham Fishelis, Rabbi Abraham Malinowitz, Rabbi Shmuel Dietel, Izaak Rybal, Chaim Lazar, Rabbi Joseph Singer, David Weinberger, Rabbi Ausfresser, Rabbi Elias Heftler, Rabbi Yehuda Blank joined UJC Vice President Hy Medows (pictured above) in praising the community affairs officers for their commitment and dedication. Rabbi Siff stressed the strong relationship between the officers and the community.

"The relationship between the man and the community creates a strong bond enabling the community and the police to work together to solve community problems," he stated. "The officers of the community affairs division establish the day to day dialogue which is so important."

"They are in the front lines of communication," added Hy Medows and this award is a token of our appreciation for their efforts.

Chief Walsh of Manhattan South Task Force accepted the award. "I am accepting this award on behalf of the Community Affairs Division, it is their devotion and dedication to the people they serve which is being honored today."

Chief Walsh thanked the UJC and all those representing the area for their thoughtful expression of appreciation.

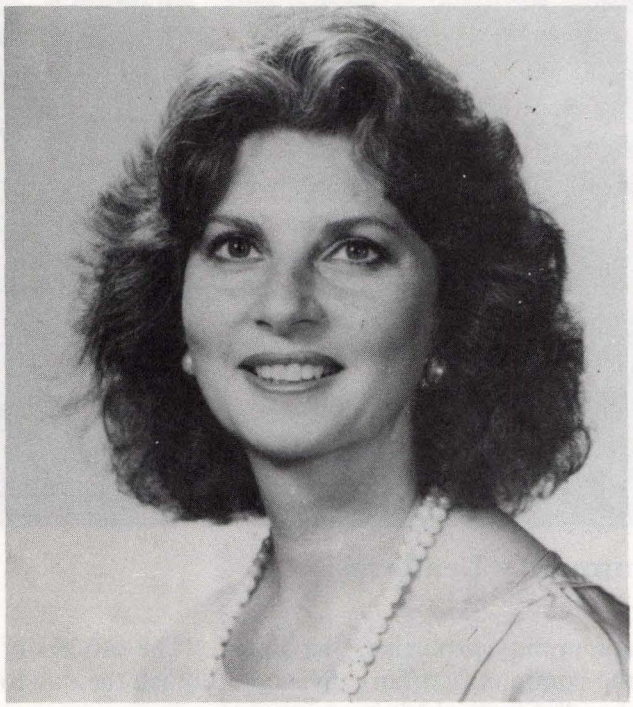
The Bialystoker Center, Home and Infirmary for the Aged is proud to be a part of the Lower East Side Community, and to take an active part in its affairs.

SEIA ELECTS SANDRA JONES PRESIDENT

Our countryman, Itche Zak, of Cleveland, Ohio, a member of the Bialystoker Center, sent us a news release announcing that his daughter Sandra Zal-Jones (Sheyndele) has been elected National President of the "Security Equipment Industry Association" (SEIA). We provide the following text of the Release:

(*Santa Monica, CA*) The Board of Directors of the Security Equipment Industry Association (SEIA) recently elected Sandra Jones of Cleveland, Ohio, president of the seventeen-year-old professional trade association.

Ms. Jones is president of Security Products Company which she founded with her husband, Charles,



Sandra Jones

in 1975. It is the largest independent security equipment distributor in Ohio.

She was elected to SEIA's Board of Directors in 1984 and voted Vice President in 1986 before being tapped for the top post at the June, 1988 meeting in Chicago. As a director, she was active in various committees, spearheading efforts for bar coding, uniform repair and warranty practices and was chairperson for the association's College of New Products, a multi-media presentation.

Ms. Jones serves as a SEIA delegate to the National Association of Wholesale Distributors and the Operations Committee of the National Training School of the National Burglar and Fire Alarm Association (NBFAA) of which she is an associate member. In addition, she has represented SEIA at the National Crime Prevention Institute and is a member of the Central Station Electrical Protection Association and local chapters of the NBFAA.

She has been instrumental in developing continuing education programs in the industry and her company sponsored the first continuing education unit (CEU) course in the Cleveland area.

Ms. Jones is listed in *Who's Who in the Midwest, Who's Who of American Women* and *Who's Who in Emerging Leaders in America.*

BAR MITZVAH OF JOSHUA ADLER

Joshua Adler became a Bar Mitzvah on June 4, 1988. Joshua is the great grandson of the famous Moshe Aron Glick from Bialystok, known for his great philanthropic help on behalf of many institutions and poor people.

Joshua is the son of Deborah and Paul Adler, and the grandson of our dear members Ida and Sol Tavor. Mr. & Mrs. Tavor have always been good supporters of our institution. On behalf of the officers of the Bialystoker Center and Home, we wish the family much nachas, and to Joshua, a hearty Mazal Tov.



Joshua Adler

ALEC ROGOFF — PRESIDENT OF ASSOCOM

Profile of a Second Generation Bialystoker In Durban, South Africa



Alec Rogoff

Durban Jewry has contributed so many of the national leaders of organized Commerce, Industry and the professional that the emergence of yet another, in the person of Alec Rogoff, should occasion no surprise. However, one doubts if previously there has been a President of Assocom who has been so deeply involved in Jewish communal affairs; or for that matter, one who is almost as facile in Yiddish as he is lucid in English!

Alec Rogoff is a modest and quiet man, and a man who is valued for the quality of sober judgement which he brings to bear. His almost inexorable progress to the highest executive position in every organization he has joined, whether it be on the Jewish communal scene or public life, speaks volumes for the importance people attach to that type of contribution. Working with him on a committee, one finds that Alec is rarely the first to speak on the subject, not very often the innovator, but almost always the one who considers all the options involved. Definitely an invaluable man to have around.

The Jewish community of Durban has had Alec around, in fact, from his teens, continuously in spite of an early childhood illness which left him with a physical handicap which might have emotionally crippled a lesser man. One might envy the intensity of the Jewish cultural background in which he was raised by his parents, Faivel and Rica Rogoff, who brought from Bialystock a deep knowledge and active promotion of the Yiddish heritage which they imparted to their children. Alec was more than prepared to live out the Habonim credo of communal service when he joined that movement and in due course became its Bar-Koach in Durban. With almost his sole diversion being Tennis, he has spent most of his life to that end.

It is by now a cliche in the annals of Durban Jewry, that if one wants a job to be really well done, one must opt for a man who is obviously too busy to undertake a single thing more than he is already doing. Alec is a prime example of the breed. How he has managed his achievements with distinction in the communal field, and at the same time sew up so notable a record in public life, passes one's understanding. The statistics cover a wide field.

Alec Rogoff was born in Durban in 1931, educated at Durban High School and Natal University, after qualifying as a Chartered Accountant went to work for the now defunct firm of Wolpert and Abrahams. In 1956 he was recruited from Accountancy to be the office manager of a furniture shop owned by the Beare group, and advanced steadily from the ranks to his present position of Chairman of Beares Limited and Managing Director of its holding company, and so controlling 230 stores in the field of furniture, clothing and mass merchandising.

It was as Beare's nominee that Mr. Rogoff entered the Durban Chamber of Commerce in 1966 and began his steady progress to the top, by 1978 being its President. From there he was nominated to the national body; one need hardly add that in due course he became that august body's chief executive. President of Assocom in 1987.

During the years along the way, Alec Rogoff has found the time to be chairman of the Natal Zionist Association; to be for nearly five years chairman of the Zionist Council of Natal, and at present is the senior vice-president of the Council of Natal Jewry. He is also a member of the Board of Governors of Carmel College and of the Council of the University of Natal, his alma mater. He is a Trustee of the South African Foundation and a Director of the Allied Building Society Local Board. Phew!

Being President of Assocom in present times is to be in a very hot seat indeed. Off-hand one thinks of such problems as the controversy regarding industrial participation, the new proposed Bill of control business and the argument as to what constitutes "free enterprise" and the limitations thereon. Alec tells me he has had 43 flights in South Africa in a period of five months. Let it be recorded that he looks remarkably resilient in logging up this frenetic activity. Being President of the Council of Natal Jewry when he completes his present stint will be like a rest cure!

Alec is married, with two children, and his wife Joyce is widely known in the Jewish community for her devotion to the Durban Women's Zionist League and its fund-raising activities.

HAPPY EVENTS

BAR MITZVAH OF PHILLIP SAMUEL BERNSTEIN

Phillip Samuel Bernstein, son of Dr. Mark and Betty Bernstein, and grandson of Michael and Hanna Kremer, became Bar Mitzvah on September 10, 1988 at Temple Isaiah in Stony Brook, New York. A beautiful reception following services took place at the Port Jefferson Country Club in Harbor Hills, New York. A wonderful time was had by all the invited relatives and friends of the family. Everyone extended hearty mazal tov greetings to Phillip, as well as to his parents and grandparents.

Representing the Bialystoker Center and Home were the President and his wife Sam and Rose Solasz and Executive Director and his wife Izaak and Molly Rybal.

The proud grandparents Mike and Hanna Kremer are well known for their benevolence and dedication to all Jewish endeavors, both here and in Israel. We are proud of their devotion to the Bialystoker Center and Home, and above all for Mr. Kremer's distinctive service as Vice President of our institution.

The officers and members of the Bialystoker Center and Home and Grodnor Friends wish to express their heartfelt Mazal Tov and sincerest best wishes to Phillip. To his parents and grandparents, we wish much nachas.



Phillip S. Bernstein



Betty, Sara, Phillip, and Dr. Mark Bernstein

HAPPY EVENTS

KREMER-GROSSMAN WEDDING

It is with great pleasure that we record, in this issue of the Bialystoker Stimme, the marriage of Alys Kremer to Arthur Grossman. The wedding took place on November 20, 1988 at Temple Beth El in Cedarhurst, New York.



Alys and Arthur Grossman

Alys is the daughter of our devoted Vice President and his wife, Michael and Hannah Kremer. Arthur, the bridegroom is the son of the late Chaim Grossman, and Mrs. Pearl Grossman of Chicago, Illinois, and the nephew of Jack and Manya Wolikow, our Grodnor friends.

The chupah and reception will be remembered for a long time by all who participated at this outstanding affair. Many Bialystoker and Grodnor landsleit mingled among the relatives and friends.

The Bialystoker Center and Home expresses a hearty Mazal Tov and its congratulations to Alys and Arthur Grossman, and to the parents of the couple, much nachas.



Family members of the Bride and Groom



Alys, Arthur and Family

THIRTY FIFTH ANNIVERSARY OF THE AMERICAN ISRAEL CHAMBER OF COMMERCE AND INDUSTRY

• *By Jed. L. Hamburg*

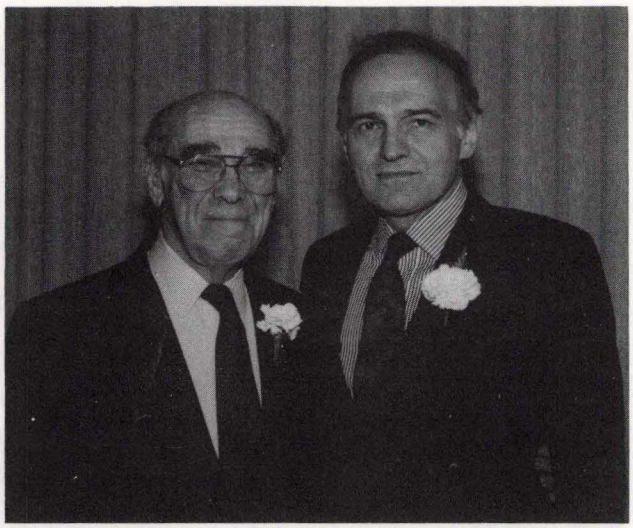
The American Jewish press publicizes widely the activities of U.J.A. and other philanthropic institutions and individuals who contribute substantial funds to help Israel to resolve the housing, health and educations problems of the country. Regretfully, very little is being publicized about the American institutions which substantially contribute in developing the cooperation of American and Israeli business.

The most prominent is American Israel Chamber of Commerce and Industry. Recently the American Israel Chamber of Commerce and Industry celebrated their 35th anniversary, with a dinner-dance at the Sheraton Center on December 7th. It honored Stanley C. Pace, Chairman of General Dynamics. The principal address was delivered by Dr. Samuel Pisar, International Lawyer. Born in Bialystok, Poland, Auschwitz survivor, Dr. Pisar holds doctorates from Harvard and the Sorbonne. Dr. Pisar specializes in intergovernmental business transactions between the U.S. and Europe.

The driving force of the American Israel Chamber of Commerce and Industry is its chairman, Mr. Max Ratner of Cleveland Ohio. Mr. Ratner is Chairman of the Board of Forest City Enterprises, Inc., a major construction and real estate company in the U.S.A. In Israel, Mr. Ratner established a chemical factory named "Futron," which employs several hundred workers.

The function of American Israel Chamber of Commerce and Industry is to encourage American industrialists and export-import companies to establish trade and industry enterprises with Israel. American Israel Chamber of Commerce is assisting Israel in becoming an economically independent country by encouraging entrepreneurs to invest in the Israeli economy. Thanks to Mr. Ratner's tireless efforts a number of major American companies established successful businesses in Israel. Fine examples are: General Dynamics, General Electric, IBM, Westinghouse.

It was not easy at the beginning, 35 years ago. Major Israeli industry and commerce were under the control of the Israeli government and the Histadrut. In the last 10 years, the situation changed. The Israeli government, and to some extent the Histadrut embarked on a privatization program. For instance, the Paz Oil Company was sold to an Australian businessman, Mr. Lieberman, who paid 95 million dollars for it. Another credit to the American Israel Chamber of Commerce, is the joint venture of General Dynamics and Israeli high technology electronics firm Tadiran to win a major U.S. army contract for next generation Single Channel Ground and Airborne Radio Systems (Sincgars). The total contract could be worth six billion dollars. General Dynamics has developed a very strong relationship with Israel, since 1970.



Max Ratner and Samuel Pisar

Mr. Max Ratner also finds time to devote to his Bialystoker landsleit activities. he is in weekly communication with Mr. Izaak Rybal, the energetic Executive Director of the Bialystoker Center in New York. Thanks to Mr. Ratner, the historic Bialystoker Memorial Book was published in 1981. Mr. Max Ratner is also very active in the strengthening and expanding the Yiddish Language Faculty of Bar-Ilan University in Ramat Gan, Israel. Consequently, a great number of scholarships and stipends are being awarded to students.

Branches of American Israel Chamber of Commerce and Industry exist in — Los Angeles, Boston, Chicago, Detroit, Minneapolis, Philadelphia, Toronto and Hawaii.

Become Members of the Bialystoker Center and Home for The Aged

OMMISSION IN TESTIMONIAL DINNER ARTICLE

In the September 1988 issue of the Bialystoker Stimme, in the article about Izaak and Molly Rybal's Testimonial Dinner, we failed to mention the names of four very important people. The dinner was a great success, and this was in part due to the help of these four people — Joseph and Sylvia Dines, and Lova and Dina Trachtenberg.

Mr. Dines, our Vice President, and his wife Sylvia, have always been active supporters of our institution for many years. Whenever something needs to be done, they are always ready to help both financially and otherwise. We are fortunate that they are a part of our organization.

Lova and Dina Trachtenberg, our Grodner friends, are relatively new members of the Board of Governors, but they have already proven themselves to be devoted to our cause. Not only have they given us their financial assistance, but they have also enlisted the support of others.

We apologize for this omission and wish to state that our appreciation for these four people is never lacking. We are proud to have them as our friends and supporters, and hope that our association with them continues for many more years.



Zina, Kimberly, S. Rogoff

everyone wanted to partake in this traditional mitzvah. Mrs. Molly Rybal, with her usual expertise, recorded the contributions of the participants. Mr. Simon Rogove, member of the Board of Governors, chanted the blessings over the candles and led the singing of "Mo-oz Zur."

A delicious meal, which included latkes and all the Chanukah trimmings, followed. The dinner was served under the able direction of Mrs. Chuakay and her staff.

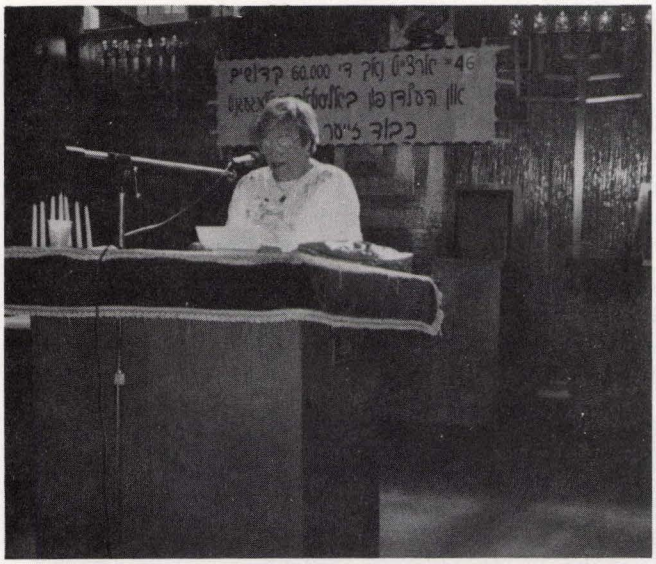
The guests were entertained by the Mike Aviv orchestra. They played music and sang songs appropriate for the Chanukah holiday. A good time was had by everyone.



Sylvia and Joe Dines



Dina and Leon Trachtenberg



Mira Soer

another destruction of our Jewish People. He also summoned the Jews to be united in their aid to the Jewish State, especially now, when even our America has already begun to speak to the staunchest enemy, the PLO terrorists.

Mr. Sam Chuden, President of the Club of Bialystoker, Grodner and vicinity *landsleit* in Miami, spoke about the enemies, who even now want to deny that there ever was a Holocaust. He proved that we must always stand guard, to assure that this will never be repeated.

Izaak Rybal, Executive Director of the Bialystoker Center and Home in New York, made a very successful appeal on behalf of the State of Israel. He also introduced Professor Gershon Winer of Bar Ilan University, who spoke about the two Bialystoker personalities: Dr. Chazanovitch and Dr. Zamenhoff. His talk made a very strong impression on those who had gathered.

After the ceremony of lighting six candles, the noted Cantor Sol Zim intoned the El Mole Rakhmim and recited the Kadish together with the audience. The distinguished cantor, who came from New York especially to the Memorial, also sang several ghetto songs most effectively.

The meeting ended with the singing of the "Partisan Hymn" — "Never say that you taking the final road..."

Mr. Toporek, from Chicago, as in past years, made a video film of the successful Memorial gathering. The Committee thanked him for coming every year, and recording for posterity the importance of this event. When the video film will become available to us, it will be shown to the residents of the Home. The residents will be pleased to see it, for they are acquainted with many of the people involved in the Memorial gathering.

CHANUKAH AT OUR CENTER

The annual Chanukah party of the Bialystoker Center and Home, was held on Sunday December 11, 1988. The party was well attended, and warm feelings were shared by all.

Mr. Sol Krim was chairman of the event, and as usual did on outstanding job. He greeted the guests warmly, and expressed his personal feelings about Chanukah. He remarked that the Jewish way of life will continue through the observance of customs and traditions such as Chanukah.

Mr. Sam Solasz, our esteemed President, was called upon to deliver his Chanukah message. He presented a beautiful new Menorah to the Home, which was donated by Mike Kelly, a business associate of his who was present at the party. Mr. Solasz



Rose Solasz, Pres. Sam Solasz introducing Mike Kelly to light candle on Menorah that he donated

wished everyone a Happy Chanukah and hoped that the festivities would be enjoyed by all.

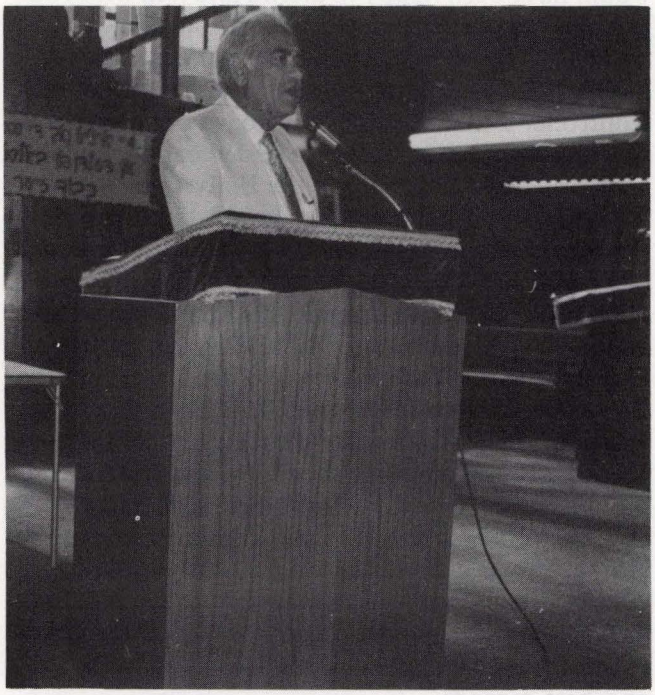
Rabbi Irving Hagler was called upon to speak about the meaning of Chanukah. He said that when people put an effort to the task at hand, G-d supports them through miracles. The Jewish people, though outnumbered, did battle with the mighty Greek army. Because they were willing to help themselves, G-d created the miracle and the few were victorious over the many. In the same vein, Rabbi Hagler pointed out that if everyone continued to support the Home, it would remain the successful institution that it is.

Our very able Executive Director, Mr. Izaak Rybal, was then introduced. As is customary every Chanukah, Mr. Rybal began the sale of candles to light the menorahs. The response was great since

IMPRESSIVE ANNUAL MEMORIAL IN MIAMI BEACH

A large gathering of townspeople from Bialystok, Grodno and vicinity, residing in Florida, as well as those who spend their winter vacations in Florida, gathered together on Sunday, February 12, 1989, to honor the memory of the martyrs who were killed by the Nazi murderers. The 46th Annual Memorial took place in the beautiful Bnei-Zion Temple in North Miami Beach and was arranged by the local club of Bialystoker and neighboring townspeople.

The memorial was opened by Joseph Dobryman, who was the Chairman of the Memorial Gathering. He cordially greeted the more than 250 people, who came to honor the memories of the martyrs and to invite the guests in the presidium.



Mike Kremer

Mr. Dobryman reminded the audience that only recently, on November 9, 1988, we marked the 50th anniversary since the Nazis perpetrated the organized pogrom in Germany and Austria now known as "Crystal Night." He also reminded that, although the civilized world condemned the Nazi atrocities, there was not even one country in the world to open its doors to the Jews who were condemned to die. We must, therefore, constantly be on the alert to ensure that the poisonous snake of anti-semitism shall never ever raise its head again.

After rising to honor the fallen heroes, the speaker recalled the name of Aaron Feinman, who is no longer with us, and wished the family to know of no more sorrows.



L. to R. **S. Krim, M. Guttman, G. Winer, J. Dobryman, H. Toporek, I. Rybal, M. Kremer**

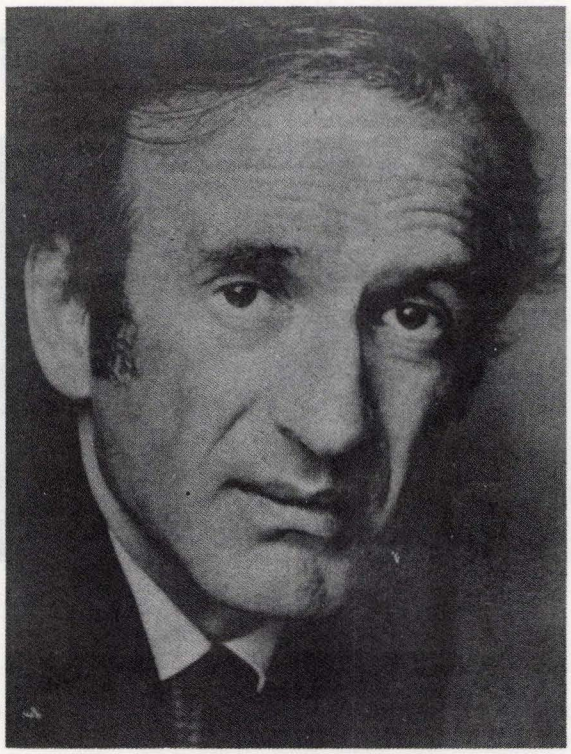
Sam Solasz, President of the Bialystoker Center and Home in New York, greeted the gathering. Following, he spoke about "50 Years since Crystal Night," which was the beginning of the Holocaust leading to the loss of our 6 million martyrs, amongst whom there were more than a million innocent Jewish children. In closing, Solasz promised that we would never forget what the Nazi murderers did to our people and that we shall never forgive them.

Mrs. Mirke Soer, from Canada, read a suitable poem, which impressed everyone present.

Michael Kremer, Vice President of the Bialystoker Center and representative of those from Grodno, spoke of the importance of helping and strengthening the State of Israel, which is the only guarrantee for us Jews that there will never be



The above attending the Yizkor Memorial in Miami



Elie Wiesel

world's two superpowers. But improved economic relations were inseparable from respect for human rights.

In 1971, with the Vietnam War still raging and just four years after Israel's astounding victory in the Six Day War, he found the opportunity to speak out.

Visiting the city of Kiev in the Soviet Union as a member of an official United States delegation, he wound up an emotional but carefully controlled spontaneous speech before the stone-faced Russian delegation by calling for a visit to the nearby site of the infamous Babi Yar massacre, a "non-place" deliberately unrecorded in official Soviet history.

To his great surprise, the Soviets joined the Americans in paying respect to the victims at the site.

Firmly believing that the State of Israel was "the most radiant of posthumous victories" for the Six Million, Pisar relates how, one evening in June 1967, "I saw an unbelievable, an unimaginable, sight on my television screen: Israel soldiers, white Prayer shawls covering the machine guns on their backs, steel helmets serving them as yarmulkas, praying at the foot of the Wailing Wall in Jerusalem. Suddenly, I burst into uncontrollable sobs . . . the memory of what I had lived through, of what an entire nation had lived through for millenia, had broken the emotional dam in front of this eternal symbol of sorrow and hope.

"Yes, on that day, the trains headed for Treblinka, Maidanek, and Auschwitz had finally reached their destination," he added.

LETTERS TO THE EDITOR

ETHEL AND ARTHUR TARLOWE

2286 University Ave. Sacramento, Ca. 95825

Mr. and Mrs. Izaak Rybal
Bialystoker Center, Home and
Infirmary for the Aged
228 East Broadway
New York, N.Y. 10002

Dear Izaak and Molly,

My wife Ethel and I regret that we will be unable to attend the Testimonial Dinner in your honor. We would have been happy to attend and join with your many friends, associates and "Bialystoker" in honoring you on this occasion. Having had the privilege of working with you at the time when I was Controller and member of the Board of Directors, I was in a position to observe the dedication you and Molly displayed in making the Bialystoker Center, Home and Infirmary for the Aged what it is today. Unfortunately, I had to curtail my activities because of ill health.

I remember, with gratitude, the excellent care and attention given to my late father, Elly Tarlofsky and mother Fannie Tarlofsky when they were at the Bialystoker Home for a while. It really was a home with a heart. The aura of contentment which existed amongst the residents of the Home was heartwarming. Needless to say, I miss the contact I had with you, the officers, directors and administrator of the Home. It was a most rewarding time of my life.

May you and Molly continue to function with love and devotion, and dedication to the Bialystoker Home for many years to come. Our congratulations and best regards,

Sincerely,

M. Arthur Tarlowe

ATTENTION! ATTENTION!

The Bialystoker Center is organizing a string orchestra. Volunteer musicians are needed — violins, mandolins, guitars. The auditorium will be used for rehearsals, and performances will be given for the residents of the Home.

Please call Mr.Rybal (212) 475-7755 or Mr. Sol Krim (718) 449-5088.

SAMUEL PISAR HONORED BY SURVIVORS

RECEIVED ELIE WIESEL HOLOCAUST REMEMBRANCE AWARD

As confidante, personal legal adviser and trusted representative of some of the world's most renowned figures in industry and finance, as well as counsellor to governments and multi-national institutions, Samuel Pisar enjoys unique prominence and status. That this is the achievement of a your survivor of Auschwitz, Dachau, and other concentration camps, is astonishing.

At the age of 16, the young native of Bialystok was liberated by a United States Army tank column.

"At liberation, I was literally born naked a second time," he writes in his autobiography *Of Blood and Hope*, and international best-seller which has been translated into 19 languages.

Having lost his entire family, he could have become lost in the swirl of the black market underworld in Landsberg, in which he became involved. Instead, he chose life.

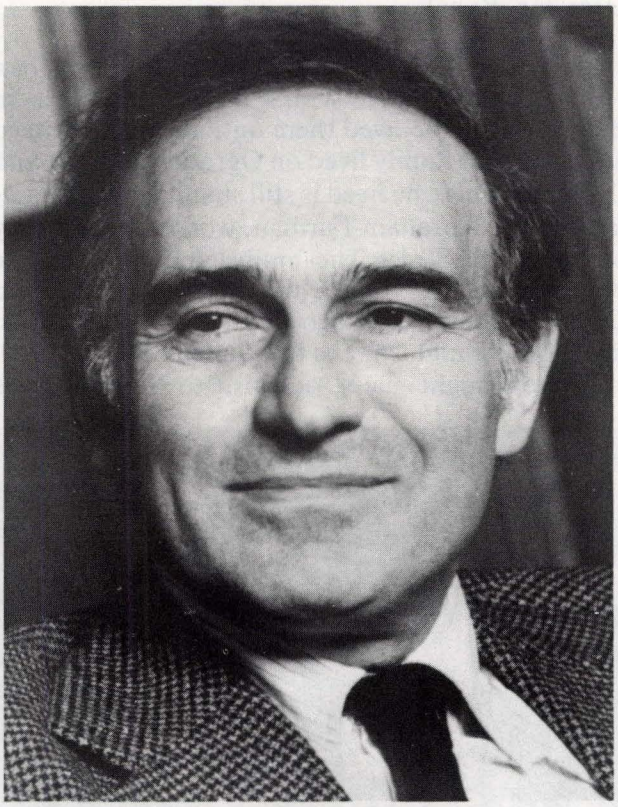
By way of high school and a law degree in Australia, a scholarship which enabled him to gain his doctorate in international law from Harvard, another doctorate at the Sorbonne in Paris, advisory roles in the administration of former President John F. Kennedy, and in various agencies of the United Nations, Pisar transformed his life.

By a special act of both houses of Congress, signed into law by President Kennedy, Pisar, a one-time slave laborer was made a citizen of the United States.

Today, Pisar heads his own prestigious international law firm, based in Paris, with offices in New York and Washington, DC. The roster of clients reads like a veritable Who's Who: industrialist Armand Hammer, British publishing titan Robert Maxwell (also a Holocaust survivor), Leonard Bernstein, Sir James Goldsmith, and the International Olympic Committee, among others.

On December 4th, many of Sam Pisar's friends gathered at the New York Hilton at an international dinner of tribute, under the auspices of State of Israel Bonds. They joined hundreds of survivors at this event. The Bond Organization's annual tribute to an outstanding survivor has been the pre-eminent event for celebrating the triumph of Jewish will to live which brought forth the State of Israel to guarantee that never again will there be such a tragedy of historic Jewish helplessness.

Each year, Israel Bonds presents its prestigious Elie Wiesel Holocaust Remembrance Award, named for its first recipient, to a single outstanding survivor. In addition to Wiesel, the recipients have been Ben Meed and Sigmund Strochlitz.



Dr. Samuel Pisar

Samual Pisar, who serves on the International Board of Yad Vashem, and the boards of the Diaspora Museum and the Technion, strongly feels what he has called "the sacred bond of brotherhood and honor — common to all survivors of the camps and gulags — to resist torture and executioners wherever they may be."

It was this that impelled him to enter the field of international law, to work for the reduction of international tensions and help cement peaceful relations among states.

"Who could better devote himself to the defense of the weak than someone who had seen the helpless condemned with no more judicial ceremony than the whim of a kapo or the order of an SS?" he writes.

Pisar's first book on international relations, *Commerce and Coexistence*, achieved major acclaim. He foresaw that the unfolding of world economic patterns would inevitably bring about what would decades later be called "detente" between the

---

Reprinted from *Together*, organization of the American Gathering/Federation of Jewish Holocaust Survivors, December, 1988.

OUR TRIP TO BIALYSTOK

• *By JOSEPH R. FURMAN, M.D.*

Dear Mr. Rybal,

My father and I went to Bialystok last month for a visit. My father, Mr. Wolf Furman, was born in Bialystok, and he lived there until he was seventeen years old. His family lived on Ogrodowa Street, and the house where he lived is still standing. My grandfather, Mr. Abraham Furman, worked in a factory on Fabryczna Street. The family left Bialystok in the period from 1928 to 1933, and they settled in Mexico City. I was born in Mexico City in 1956. My parents, my brother and I came to the United States in 1960.

As you might guess, our visit to Bialystok was very sad. I am enclosing for you some pictures I took of the Jewish cemetery. Although the area around the monument to the victims of the 1906 pogrom is clean, the remainder of the cemetery is so overgrown with bushes, trees, and tall grass, that it is impossible to get to the gravestones. One can see some of the gravestones peering through the bushes, but, because the overall plant growth is so thick, we were unable to locate the gravestones of any relatives.



Monument to the Victims of the 1906 pogrom

I think it would be a great Mitzvah and a worthwhile project for members of the Bialystoker Center to provide for the upkeep of the cemetery. The local townspeople would not turn down the money, and I am certain that the money would be used for its intended purpose. In addition, the Center should *hire* local residents of Bialystok to *keep* the cemetery clean. It would seem to me, with the Polish economy currently so poor, that it would be very easy to obtain a caretaker for the cemetery. There is nothing else left of the once vibrant Jewish community of Bialystok. We owe it to those who came before us to keep their resting place clean.



Jewish Cemetery in Bialystok

THE BIALYSTOKER MEMORIAL BOOK
At a Reduced Price!

In order to enable
many more of our landsleit and friends
to acquire the new monumental
Bialystoker Yizkor — Book

published by our *Bialystoker Center* in New York we decided to sell the remaining small quantity of copies at a reduced price. You may now obtain this great work containing more than 700 pages in *Yiddish* and *English* $25.00, and we will forward it to you.

Procure this great *Bialystoker Yizkor — Book,* for yourself, your children and friends while some copies are still available.

Please, mail your request for the book, and mail it to the *Bialystoker Center* with enclosed check or money order for $25.00 at the address below:

Please, mail chech and full address to:

BIALYSTOKER CENTER
228 East Broadway, N.Y.C.
Tel. (212) 475-7755
Att: *Mr. Izaak Rybal*



L. To R. **S. Solasz, M. Ratner**
I. Rybal, M.Kremer

camps. Pisar is also a member of the Board of Directors of "Yad-Vashem" and the Museum of the Diaspora in Tel-Aviv.

In 1970 he published a book, "Trade and Coexistence." In it, Pisar developes the idea of peaceful coexistence among countries by reciprocal trade. In this way peace in the world can be strengthened, especially between the great powers. This book created great interest in international diplomatic circles.

In 1980, he published his autobiography "Of Blood and Hope." The book instantly became an international best seller. In a short time, it was translated into 18 languages. But not into Yiddish. Samuel Pisar felt, however, that because of his parents, who came from Bialystok, and his "Yidishist" Uncle and Aunt in Australia, the book must be published in Yiddish. Therefore, as he explains in the foreword to his Yiddish book, he published it at his own expense.

In accepting the award, presented by Eli Wiesel, Samual Pisar stated: "I accept it in the name of the million murdered Jewish children, among them 100 children of my school in Bialystok, of which I am the sole survivor. I accept it also in the name of all survivors, including those who are here in this room, and who celebrate the triumph of life and freedom . . ."

Pisar said, that he speaks now as well for the young boy, who was sentenced by the Nazis to perish in Auschwitz, in Eichmann's hell, which surpassed even Dante's vision of the fires of Hell — and survived.

"Because of the uniqueness of our experiences, — he told the assembly — we must give special meaning to our existence, we must have a special goal in our lives: we must cherish the ties of our past — with the present, of the Diaspora — with Israel" — he concluded.

While Pisar spoke, the more than one thousand guests assembled felt, that there stands before them, not the educated attorney, who studied in the most important universities of the world, not the internationally known lawyer — but more than anything, the boy, whose personality was shaped by his Bialystoker home and — Auschwitz. The home and the camp have both left indelible impressions upon him and have made him what he is today: One of all of them.

(Translation by Pearl Krupit of an article which appeared in the Forward, Friday, December 16, 1988)

LETTER TO THE EDITOR

Friend Izaak Rybal
Editor "Bialystoker Stimme"

The Rosh Hashana issue of the "Bialystoker Stimme" is truly a gem of Jewish community life. What a uniquely successful synthesis of external form and internal content. It is actually the publication of the Bialystoker "landsmanshaft," but it presents colorful Jewish activities on a global scale — from Israel to America, Argentina and the other countries of the greater Bialystoker periphery.

At this opportunity, we send you, in the name of the Yiddish Chair, our sincere acknowledgement and greeting for establishing the Izaak Rybal Scholarship Fund for students of Yiddish at Bar Ilan.

Our program is perhaps the youngest compared to other universities where Yiddish is taught today, but it is also the largest by virtue of the number of students, and it is the only one devoted to a living creative Yiddish culture.

It will no doubt interest you to know that the first stipend of your Fund, which was made possible by Friend Max Ratner, President Sam Solasz and Vice President Mike Kremer, will be awarded to a young scholar from Melbourne, Australia, who is a descendant of Bialystok. Her name is Jennie Weisenberg, and she will begin her studies with us this year. In addition, her doctoral thesis was devoted to the topic: "The Emigration of Bialystoker Jews to Melbourne during the years of 1920-1960."

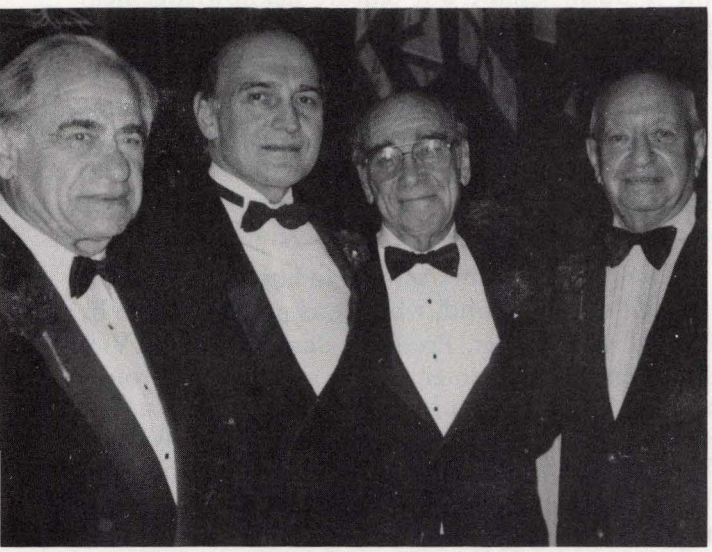
Pursue your wonderful good deeds and may the Lord bless you with many creative, fine years.

Prof. Gershon Winer

energy and financial capabilities to guarantee that the holocaust tragedy will not be forgotten; over thirty contributions of a million dollars each were received for the holocaust memorial in Washington. Many survivors are also active in organizations which ensure the existence of Israel, where a large percent of those who survived, have found a safe haven.

* * *

A good example of the accomplishments of the survivors and of the positions they now fill in life, was the annual international gathering of Holocaust survivors, which took place on December 4th at the Hilton Hotel in New York. It also illustrated their concern for the future of the Jews. 26 million dollars was raised for the Israel Bond Campaign.



L. To R. **M. Kremer, S. Pisar, M. Ratner, I. Rybal**

Amongst the 1200 participants at the banquet were residents of a number of cities in the United States, Canada, South America and Europe. The high point of the evening was: to honor Samuel Pisar.

Who is Samuel Pisar? He is a survivor of the Holocaust and an internationally-known attorney; an advisor to governments, large financial institutions and corporations. The award presented to him, took the form of a bronze statue, created by the famous sculptor, Chaim Gross. The award was given to Pisar by another survivor of Auschwitz, the Nobel Prize winner, Eli Wiesel. The Chairman of the Gathering was Benjamin Meed, a survivor of the Warsaw Ghetto. Meed is the President of the Holocaust Survivors in America and of "Wagro" (Warsaw Ghetto Resistance Organization). Meed and Wiesel, for whom the award is named, have already been its recipients at previous gatherings.



Rose Solasz, Molly Rybal and Dina Trachtenberg

We read about the latter two names quite often in our press. Pisar, however, is less known to the Jewish public, although his is far from an unknown name in international circles of jurisprudence and finance. It is, therefore, important that we relate several facts about him here.

He has born in Bialystok in 1929. He arrived in Auschwitz when he was barely 13 years old. He was among the very few of his peers to have survived the experience of having been in several camps. Dachau was the last of them and he escaped from there. An American tank column gave him back his freedom. He was then 16 years of age. His entire family in Poland perished at the hands of the Nazis. He was saved again, for the second time — this time from the wanton life in a German Camp, when an aunt and uncle located him. They took him back to their home in Australia. There he completed high school. A scholarship helped him through his studies and to receive a doctorate in international law at Harvard University in America. He received a second doctorate at the Sorbonne in Paris and later a diploma from London University. Following this, during President Kennedy's administration, he was a legal advisor to the American Government. He also filled similar positions in numerous agencies of the United Nations.

A special law that was accepted by both Houses of the American Congress made him an American citizen. Today he heads an international law firm with offices in Paris and in New York. He also represents the interests of important financial firms and personalities such as the American billionaire, Armand Hammer, the owner of a large number of newspapers and radio stations in various countries, Robert Maxwell, who is, as is Pisar, a survivor of German

THE HOLOCAUST SURVIVORS TODAY

TWO IMPORTANT HOLOCAUST MUSEUMS NOW BEING ERECTED IN AMERICA. — THE NOTEWORTHY POSITIONS IN LIFE WHICH THE SURVIVORS HAVE ATTAINED. — SAMUEL PISAR, WHO WAS HONORED AT A LARGE GATHERING OF SURVIVORS.

• **By Mayer Rak**

Last October, the official act of placing the cornerstone of the Holocaust Museum-Monument took place in Washington, on one of the most important locations in the American capitol.

The monument in Washington is being erected as a result of the unanimous decision of the U.S. Congress several years ago. The decision, which was approved by the American law givers of both "houses" states: "It is the duty of the American Government and of the American People not to permit the darkest chapter in the history of humanity — the Holocaust — to be forgotten."

The museum will cost approximately 147 million dollars.

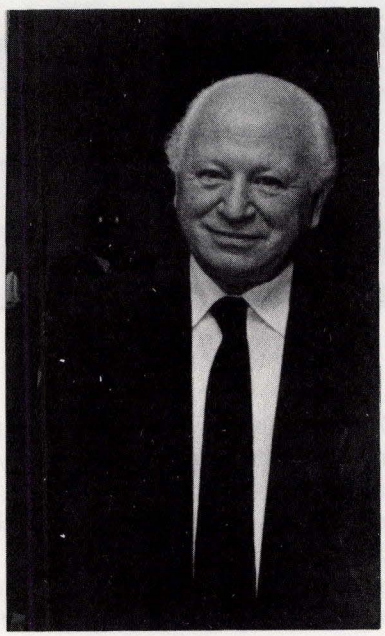
At the solemn dedication of the cornerstone for the museum, President Reagan told the more than 1000 special invited guests, consisting of members of the American Congress; judges of the superior courts; government officials and presidents of various organizations: ". . . We had to do it (to establish the museum). The future of humanity depends on it . . . The museum will help us to understand the Holocaust. This will make it impossible to forget . . ."

The past President, Jimmy Carter, in a letter that was read at the ceremony, wrote: "I am pleased that the museum-monument will shortly take its place in Washington, close to the other American National Historical monuments."

Also in New York, the city which today contains the largest Jewish community in the world — and is also the city where the greatest number of holocaust survivors live — is preparing to begin the building of a large museum-monument dedicated to the Holocaust. It will be located close to New York Harbor. Millions of tourists from all over the world who come to this large metropolis will be able to see and visit it.

The land on which both museums will stand was given free. — In Washington, by the American Government, and in New York — by the city administration. The funds to erect the two monument-edifices and furnish it are being derived from voluntary contributions from Jews as well as non-Jews. A large part of it comes from Holocaust survivors.

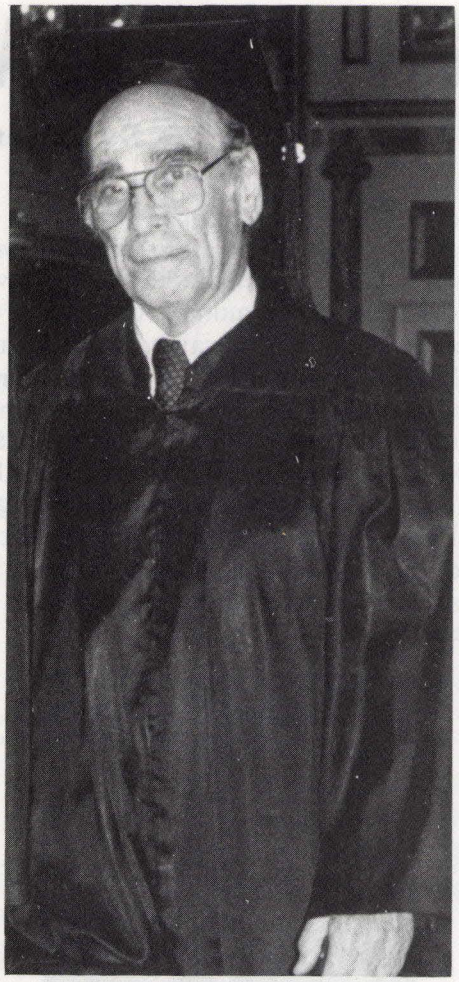
It is difficult to give a concise response to the question: Why has it taken more than forty years to realize the will and understanding of the Jewish as well as the general community, to create a monument dedicated to the Holocaust, and to assure that it would not be forgotten? More than anything else, it was this fact: the initiators of the establishment of these museums, the survivors of our tragic national catastrophe, more and more are considering the sum total of their past, and that with their passing, there will no longer be direct witnesses left of that which occurred. Finally they understand that they have a historical duty, not to permit the world to forget about the Holocaust.



Ben Meed

Another point is that a considerable number of survivors fill important positions today in the community. Especially in America, but in other countries as well. They are successfully active in the economic and social life of the areas where they reside. Psychologists explain that their drive is derived from the tragic loss of family and friends which they suffered. Their accomplishments are their outcry against the plans which the Nazis had for their destruction. Their concern now is not only for themselves: They are also active in Jewish life as well as in the life of the broad community.

Now, many of them are devoting their meaningful



Max Ratner

nesses and partnerships, which today employ 3,000 workers and has been in existence for 65 years. Max himself, has been working in the business since his youth, when in the evenings he studied at the University until he became a lawyer.

Max has also been active communally despite his age. "If you're older, you must work faster" — is his motto. His first love is his activity for the Bialystoker. In the Association of the "landsmanshaft" he held various posts and now he is Honorary President of the National Committee. He lives in Cleveland, but he has never failed to attend any occasion concerning Bialystoker — whether in New York or in Miami.

A second phase of his activity concerns the State of Israel. Four or five times a year he visits that country, where he has made several investments. Among others, he built a plastics factory in Akko and a cotton factory in Kiryat-Gat, which was the basis for the Fulgat textile company. His visits are short — two-three days in Jerusalem, two-three days in Tel Aviv and four-five days in Haifa, — in order to conduct meetings in government offices and in industrial circles as chairman of the Israel America Trade Chamber. His hobby is to help the country stand on its feet economically, not to have to resort to outside help. He is most concerned with the situation of the new immigrant. For his sake — according to Ratner — many factories must be built, so that as soon as he arrives, he will find enough suitable employment. Then he will feel that he has come home. Because earning a living supersedes everything; the saying "If there is no wherewithal, there is no learning" is for Max Ratner a holy commandment.

Ratner is also concerned that his family have a close contact to Israel. His son, a famous physicist, has connections to the scientific Weitzman Institute in Rechovot, and he spends a good deal of time there. His grandchild, too, recently visited Israel and made his first contacts. Max Ratner is also a partner in various projects and construction of houses at the Technion in Haifa, at the Tel Aviv University and in other schools of higher learning.

With great pride he speaks of his contribution and guidance on behalf of the Rena Costa Yiddish Chair. His connection to the Yiddish Department began after a chance meeting with its chairman, Prof. Gershon Winer. Ratner was primarily impressed with meeting a Jew with whom he could converse in "mame-loshn" (Yiddish), especially since he is also a Jew who is instrumental in accomplishing the fact that others should learn and study Yiddish. Of his own volition, Ratner volunteered his help and since then he has become interested in everything that transpires in the Department. Upon hearing that on the Day of Remembrance a memorial observance would take place at Bar Ilan, he brought down, on that day, not only himself and a large number of friends from America, but also saw to it that the two surviving Bialystoker Jews in Danzig, should participate in this gathering as the only "landsleit" still residing in Poland. Another matter that particularly interested him was the establishment of a stipend for holocaust research at the Yiddish Chair in the name of the deceased Forward writer Icek Shmulewitz, who helped him edit the Bialystoker Memorial Book.

Max Ratner was honorary chairman of the annual banquet of the American Committee for the Yiddish Chair, which took place on September 1 at the Hilton Hotel in New York at which time honorary titles were awarded to important personalities in American Jewry.

Become Members of the Bialystoker Center and Home for The Aged

MAX RATNER — ALWAYS A BIALYSTOKER

• *By. A. Sh. Tzuk*

It is true — that when Max Ratner, the current President of the National Committee of Bialystoker, left this impressive Jewish city in Eastern Europe, Bialystok, his birthplace and home, he was barely of Bar Mitzvah age and for more than 70 years he has been living in the United States; he has, however, remained a Bialystoker Jew to this very day, and in general a Jew who is entwined and connected to the best traditions of East-European Jewry.

"Once a Bialystoker, always a Bialystoker" — say people, but Max Ratner, not because he was born in Bialystok, but because he is a product of a most respected family there. One must remember that in Poland there were many older Jewish communities than the widely known community of Bialystok. Compared to them, Bialystok was a relatively young city. It did, however, experience an explosive growth because of the rise of a great textile industry that developed there. The first Jews who came to Bialystok as a result of this, were jews from Tiktin, a city some 15 kilometers from Bialystok, but one of the oldest Jewish communities of Poland, where, to the present day, a rare synagogue still exists. Among those who came to Bialystok from Tiktin was also Ratner's father, whose grandfather was Rabbi in Chenstochov. As did most Jews of Bialystok, Ratner's father, too, worked in the textile industry. At first he was employed by others, but very soon he became a manufacturer. Max was one of his nine children. It was a large family and to this day he remembers the Passover Seder in their home, as 80 adults and children of the family sat around the table, a Seder that he himself continues to provide all his years in Cleveland, exactly with the same number of family members and friends . . .

Ratner's oldest brother took part in the Revolution of 1905, before Max was born. The Czarist government sought to arrest him and he, therefore, came to America, settled in and began to earn a living. This was a good way to begin to relocate the entire family from the other side of the ocean. This took place right after the First World War, when Max was only, as previously stated, about 13 years old. In America, the family, together with a friend, established a business of providing lumber for construction purposes which grew to a hundred busi-

---

memorable founder and leader of the Bialystoker "landsmanshaft" David Sohn. Rybal's first assignment was to help prepare the "Bialystoker Album," containing a collection of 1200 photographs of the famous community and its Jews, which was published in 1951. Immediately afterward, Rybal co-influenced the completion of the Bialystoker Memorial Book. In this he had the opportunity of using his expertise as print-shop owner in Bialystok and as chief printer for the "Forward" printing department. It was not far from that point, after the death of David Sohn, to assume the responsibility for the publication of the "landsmanshaft," "The Bialystoker Stimme," a periodical that has been published for 66 years without interruption. Concurrently he was asked to take over the leadership of the Bialystoker Center and become the Executive Chairman of the Association. Since the death of David Sohn, the responsibility for the Bialystoker "landsmanshaft" rests in Rybal's hands, and for that reason, as previously stated, acknowledgement was given at the banquet for his 40 years of service, where rightful praise was expressed for his maintaining contact with Bialystoker throughout the world, including his accomplishments in Israel, the establishment of Kiryat Bialystok and aid that is being given for the hospital in Tel-Hashomer and the center for sick children in Kfar Tabor.

Izaak Rybal is not only a loyal son of his home city, he is, in general, a loyal Jew from Eastern Europe. There is no cultural matter of this glorious tribe of the Jewish People that is strange to him, and he is especially dedicated to the Yiddish language and Yiddish culture which is known to be the major component of many generations of Yiddish cultural creativity in Eastern Europe. It is no wonder that he is included also amongst the active proponents on behalf of the Yiddish Chair at Bar Ilan University. This was especially visible when he organized a delegation of Bialystoker Jews to be present at the Forum at Bar Ilan on the last "Day of Remembrance" on the 27th day of Nissan, 1988, which was dedicated at that time to the struggle and martyrdom of the Jews of Bialystok.

For all Izaak Rybal's activities and accomplishments, the leadership of Bar Ilan University determined to bestow on him an academic honorary title (Honorary Fellow). The award was given on Monday, September 19, at the annual event of the American Committee for the Rena Costa Yiddish Chair, with the participation of the University Chancellor, Rabbi Emanuel Rackman and the Chairman of the Yiddish Department, Professor Gershon Winer, who came specifically to this year's celebration.

BIALYSTOKER STIMME

Published by the
BIALYSTOKER CENTER & BIKUR CHOLIM, INC.
228 EAST BROADWAY • (212) 475-7755 • NEW YORK, N.Y. 10002

NEW YORK APRIL, 1989 No. 344

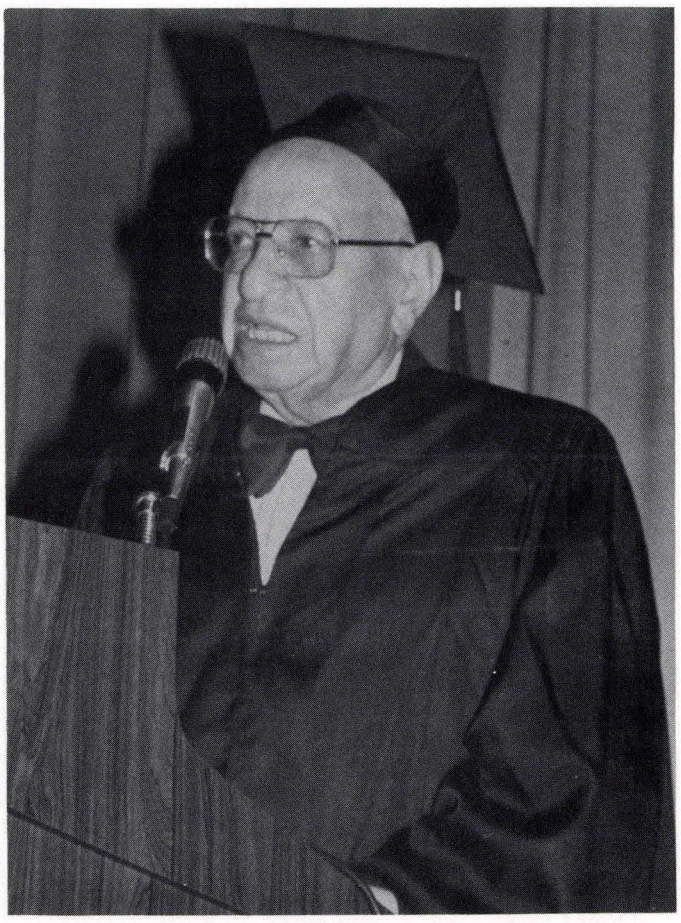
ACADEMIC HONORARY TITLE BY BAR-ILAN UNIVERSITY TO IZAAK RYBAL

• *By A. Sh. Tzuk*

Numerous are the "landsmanshaft" which consist of descendants from the various Jewish communities in Eastern Europe, which still conduct their activity, especially here in the United States. but, if one were to award a prize to that special one, which most intensively continues to pursue its activities, the prize must certainly go to the Bialystoker Landsmanshaft.

The Bialystoker in New York, to this day, continue their close contact with Bialystoker Jews throughout the world. The charitable activities of the Association reach out and include Israel as well. The Bialystoker support various institutions, publish a worthwhile journal, maintain a center for the elderly at a budget of 4 million dollars, and, most importantly — the Bialystoker "landsmanshaft" has been successful in motivating the younger generation to continue the noble activity of their parents; that it was successful in imbuing the younger generation, who did not know, with the Bialystoker awareness of mutual responsibility and sentiment for the heritage of generations.

All the accomplishments of the Bialystoker Jews are to the credit of a small number of active and devoted public servants, who are devoted heart and soul to the Bialystoker tradition. Among these is the Executive Director of the Bialystoker Center, Izaak Rybal, who has been conducting the activity for the benefit of the Bialystoker "landsleit" for the past 40 years, and as an indication of appreciation and acknowledgement of his accomplishments, the Bialystoker arranged, in his and his wife Molly's honor, an impressive banquet at the Waldorf Astoria with the participation of Bialystoker personalities not only in America, but also of other countries, and among them the famous international attorney, a surviving child of Bialystok, who grew up to be an international personality, Samuel Pisar.



Izaak Rybal

Izaak Rybal is one of the remaining Jewish survivors of the Holocaust, who came to America after experiencing all the horrors of the war and being exiled to Russia. He arrived in New York in June, 1947, but even while in Europe he maintained contact with the Bialystoker Center, so that immediately upon his arrival here, he was engaged by the

JOIN US AT THE ANNUAL GREAT BIALYSTOKER THEATER — CONCERT

The Bialystoker Center, Home and Infirmary for the Aged, is once again making great preparations for the Annual Theater-Concert. As ever, the imposing entertainment will take place in the magnificent Avery Fisher Hall of Lincoln Center, on Broadway at 67th Street in New York.

For this year's Theater-Concert which is scheduled for Sunday the 24th of September 1989, at 2PM, an unusually great program is being arranged comprising of Song, Music and Art. The participants are famous personalities in the world of entertainment.

Aliza Kashi, Singing Star of Television and Stage; Freddie Roman, the Funniest Man in Town; Vladislav Ovetsky, International Violin Virtuoso; The Famous Cantor Sol Zim, who has been acclaimed the Folk Singer of our Time; the Brothers Zim II, Two Vibrant Young Performers. All is topped by the well received Sol Sicari Orchestra.

We call on our Bialystoker Landsleit and Friends to patronize this coming Annual Theater-Concert. A rich entertaining afternoon is assured. Morever, you will tremendously help in the support and progress of the great Bialystoker Home and Infirmary for the Aged. You will likewise, meet your landsleit and renew your friendships this afternoon.

Please call our office for information about tickets and make arrangements for group benefits.

Our Address Is:

The Bialystoker Center
228 East Broadway, N.Y.
Tel. **(212) 475-7755**
Contact Mr. Izaak Rybal

ENGLISH SECTION

Academic Honorary Title by Bar-Ilan University to Izaal Rybal ..... A. Sh. Tzuk 1
Max Ratner — Always a Bialystoker ..... A. Sh. Tzuk 2
The Holocaust Survivors Today .. Mayer Rak 4
Our Trip to Bialystok ..... Joseph R. Furman, M.D. 7
Samuel Pisar Honored by Survivors 8
Annual Memorial in Miami Beach 10
Chanukah at our Center 11
Thirty Fifth Anniversary of the American Israel Chamber of Commerce and Industry .....Jed L. Hamburg 13
Happy Events 14
Alec Rogoff — President of Assocom 16
SEIA Elects Sandra Jones President 17
Manhattan South Task Force Community Affairs Awarded 18
Gala Concert in Lincoln Center 19
Our Home and Its Activities for the Residents ..... Mifa Rogoff 21
Our Institution 22
Letters to the Editor 23
Elegy to the Tragedy of Bialystok .....Jed L. Hamburg 26
In Memorium 34

Published by the
Bialystoker Center
228 East Broadway, New York City
Editorial Committee — Izaak Rybal, Editor

1943 — 45 Years after the Holocaust in Bialystok — 1988

BIALYSTOKER STIMME

Published by the

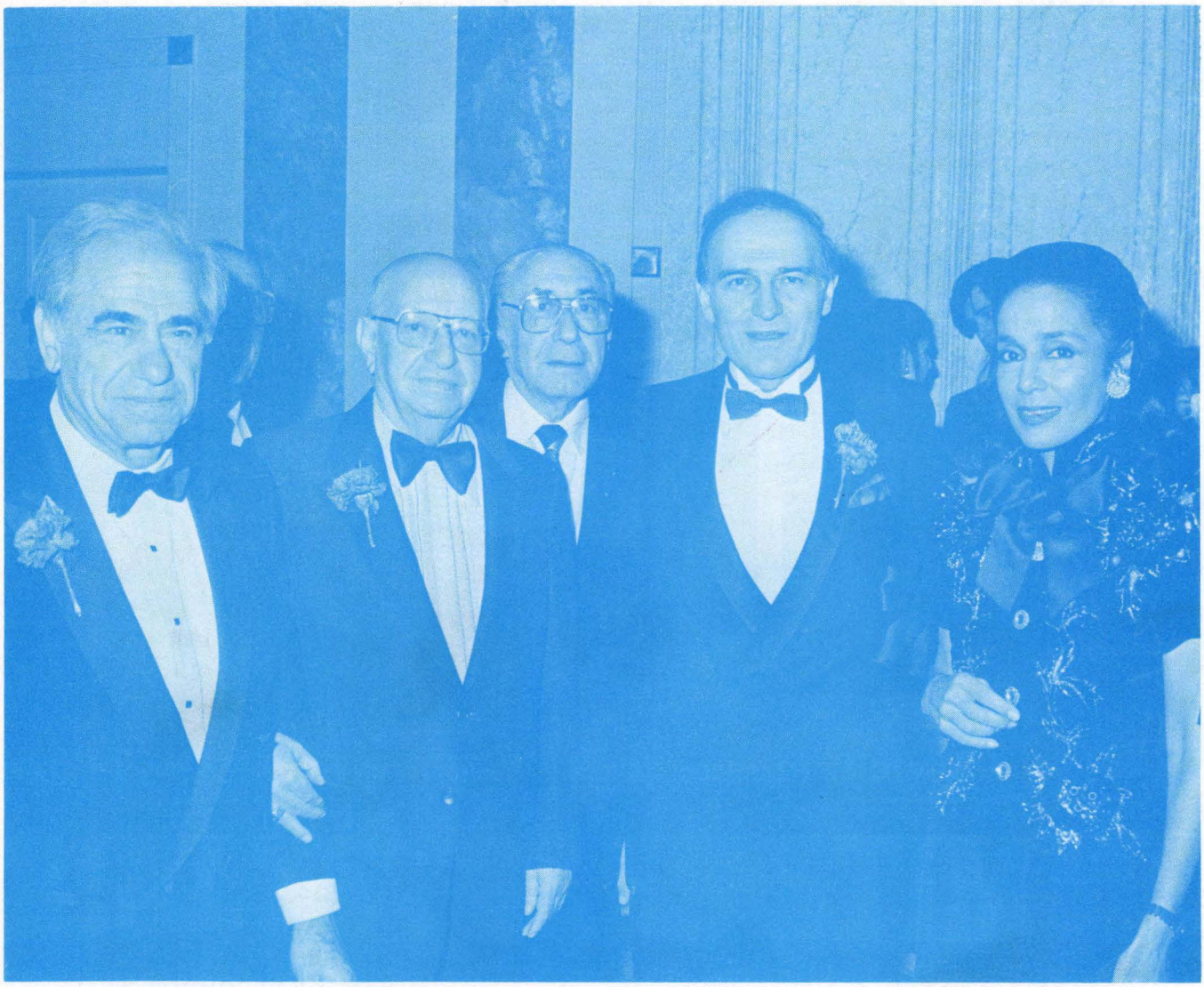
BIALYSTOKER CENTER & BIKUR CHOLIM, INC.

228 EAST BROADWAY • (212) 475-7755-7756 • NEW YORK, N.Y. 10002

NEW YORK APRIL, 1989 No. 344

Dr. Samuel Pisar's Dinner at the Hilton Hotel

דר. סעם פּיסאַר׳ס דינער אין הילטאָן האָטעל



Standing from right: Judith Pisar, Dr. Samuel Pisar, Charles Schwecher, Izaak Rybal and Mike Kremer. This picture was taken at the Israel Bond dinner in honor of Dr. Pisar on December 4, 1988 at the New York Hilton Hotel.

שטייען פון רעכטס: דזשודיט פּיסאַר, דר. סעם פּיסאַר, טשאַרלי שוועכער, איסאַק ריבאַלאָווסקי און מייק קרעמער. דאָס בילד איז גענומען גלייכצייטיק מיט באַנקעט וואָס דער קאָמיטעט פאַר ישראל־באָנדס האָט איינגעאָרדנט לכבוד פּיסאַר׳ן דעם 4טן דעצעמבער 1988, אין ניו־יאָרקער הילטאָן־האָטעל.